ІВАН ФРАНКО

Карпаторуська ліітература

XVII - XVIII віків

Рік IX. Р. 1900 кн. V. Т. XXXVII.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяцї під редакциєю

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŚKYJ.

IX Jahrgang. 1900, V B. B. XXXVII.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Вийшло 1. (13). VI. 1900.

Карпаторуська лїтература XVII–XVIII віків.

Подав **Др. ІВАН ФРАНКО**.

Дослід історії лїтератури по териториям у нас доси майже не початий, хоча приклад дослідів полїтичної і социяльної історії ріжних територий нашого краю, з такими гарними успіхами ведений в остатнїх десятках лїт, повинен би був заохотити до анальоґічної працї і на історично-лїтературному полї. Правда, досліди над істориєю української лїтератури, особливо давнїйших віків, на українськім ґрунтї доси загалом не дуже широкі. Маємо цінні моноґрафії, але одинока проба цїлости, зроблена пок. Огоновським, не сповняє навіть задач порядної біблїоґрафії. Та при тім в часї, коли пок. Огоновський писав перший том свойого компендіюма, справа дослідів територияльних відмін і течий лїтературного руху і де інде (прим. у Поляків) тілько що дискутувалась і від тодї, можна сказати, майже й не поступила наперед по за деякі надто апріорні і невдатні проби.

У нас поставив справу на широкім науковім ґрунтї у перве Драгоманов у своїх статях про галицьку й українську лїтературу, хоч і він не встеріг ся в тій працї від надто поспішних і наскрізь ненаукових розріжнень (прим. розриваючи Тургенева на российського і великоруського, Гоголя на південно- і обще-руського писателя і т. д.). Виразнїйше підчеркнено прінціп студіованя писателя в звязку з териториєю, на якій і для якої він працював, у його статях про Квітку і Шевченка (Громада т. IV). Але публїцистична і полємічно-тенденцийна закраска шкодила тим статям, так що тілько в звісній рецензиї проф. Дашкевича на „Очерки" Петрова ми одержали перший широкий і строго мето-

дольоґічно виконаний огляд української літературної історії від Котляревського аж до 60-тих років. Розвій укр. літератури в звязку з суспільним житєм, місцевими традициями і інтересами показаний тут дуже гарно і широко; укр. література являєть ся випливом дійсних духових потреб, випливом історії і розвою даної території.

Від часу виданя праці проф. Дашкевича зроблено дуже мало для того, щоб провести далї, розширити і поглубити його дослїди. Певна річ, материялів прибула й прибуває раз у раз велика сила, але брак тямущої руки, що вміла-б визискати їх. Особливо соті роковини виданя Енеіди і початку нової укр. літератури оживили на ново питанє про перші незначні початки тої літератури, тих язикових і літературних форм, у яких вилила ся талановита діяльність Котляревського. Звернено увагу на попередників Енеіди — гумористичні вірші, інтермедиї, драми; в цїлім ряді моноґрафій Дашкевича, Грушевського, Житецького, Сумцова і иньших осьвітлювано чи то поодинокі питаня, чи більші їх комплєкси, а проф. Петров, і в остатнім роцї Житецький дають проби огляду всего письменського дорібку України в XVIII в. Та коли праця Петрова своїм обсягом занадто тісна і обмежаєть ся майже на самий Київ з його „Академією", в працї Житецького видно вже бажанє роздивити ріжні центри письменської праці і ріжні її форми — православні й унїятські, то-б то східні й західні.

Правда, і ся найновійша праця, при всїх її добрих прикметах, не може вичерпати теми. Одно тому, що автор обмежив себе на дослїдженє ґенезіса Енеіди, а друге тому, що великі обшири дослїду, великі території, де була своєрідна духова і літературна робота, лишають ся д. Житецькому невідомі задля браку опублікованого материялу. Одною з таких невідомих доси територий я вважаю нашу Карпатську Русь, то-б то весь обшир Карпатських гір заселений Русинами починаючи від Спішу на заході і доходячи до Кімполюнґа на Буковинї, разом з досить широкими підгірями на північ і на південь Карпат, по Перемишль, горішнїй Днїстер, Прут і Черемош з одного, над Угом, Лаборцою і горішньою Тисою з другого боку. Етноґрафічно се (з виємком найдальших західнїх осад) територия найчистійше заселена Русинами, з найменшим процентом чужинців, найменше винародовлювана і найконсервативнїйша в захованю свого типа, своєї мови, звичаїв і способу житя. Історично се территория найменше шарпана чужими наїздами, найзатишнїйша; хвилї історичних

катастроф, що потрясали иньші частини нашої вітчини, сюди доходили в дуже ослабленій формі: козацькі рухи 1648 — 49, шведські напади, на Угорщині боротьба Куруців з Лабанцями — от і все. Та рівночасно суспільний побут народа був тут не такий тяжкий, як де інде. Країна переважно лїсиста, бідна на хліб, робила неможливим заведенє панщизняного гнету, давала богато поля до кочового, пастирського або й розбійницького житя. Часті неврожаї змушували з давна гірняків періодично шукати заробітків по долах; відси їх цікавість до новинок, до авантур і сьмілих вандрівок. Осьвіта в тих сторонах з давна була мінїмальна, держала ся в селї звичайно в якійсь попівській родині. Се мало той добрий бік, що релїґійна пропаґанда, протестантська, уніятська чи католицька, не горячила тут нікого. На прості обставини житя вистарчала проста етика, а для доґматичних тонкостей не було зрозуміня.

Про специяльне письменство, яке могло істнувати на тій териториї в XVII—XVIII в., доси не було мови. Воно спочивало в рукописах розсипаних по курних мужицьких хатах, дяківках або парафіяльних горищах; маса памяток без сумнїву затратилась, нераз на наших очах, а те, що було звісне, прим. невеличка публїкация дра Ом. Калитовского, могло вважати ся якимсь спорадичним, виємковим явищем. Люди, що мали в руках більше число рукописних памяток сего письменства, прим. о. Петрушевич, дивили ся на них з погордою за їх буцїм то попсовану польсько-руську мову, або публїкували з них (тай то некритично) тілько дрібні шматочки (вкажу на томи Петрушевичевої „Сводной Лѣтописи“). Тілько в остатнїх роках, по части рядом щасливих випадків удало ся розшукати значнїйше число рукописів, із яких ми можемо хоч у приближеню виробити собі образ духового житя і писменських інтересів на тій териториї. Видані мною два томи „Памяток українсько-руської мови і лїтератури“ подали вже досить значне число текстів і позволяють робити деякі виводи. Але те, що опублїковано в тих томах — тілько мала частина того рукописного материялу, який був доступний менї. От тим то я бажаю на основі рукописів, яких детальні описи подані в додатку до отсеї статї, показати хоч із дебільшого характер і розвій того Карпаторуського письменства, що по моїй думцї в XVII — XVIII в. виявило до певної міри свою окрему фізіономію і повинно заняти своє місце в загальній конструкциї нашої лїтературної історИї як один із її добре обрисованих типів.

Що наперед усего треба вважати характерною прикметою сего письменства, так се його популярність. На Карпаторуській териториї в XVII—XVIII в. не було руських значнійших шкіл анї просьвітних центрів, отже не було для кого писати по вченому, по церковному. За те тут, особливо в західній части сеї териториї, в Перемищинї, Сяніччинї, Сандеччинї і на Спішу, чи то через сусїдство до Мазурів і Словаків, чи через які невідомі нам впливи, прим. протестантизму, вчасно виростає потреба проповідництва, навчаня народа народньою мовою. Варто пригадати, що в тих сторонах ще в половинї XVI в. дуже голосною і рухливою була купка людей, що хилили ся до протестантизму, в їх числї Станїслав Оріховський, син руського сьвященника, що сам себе завсїгди називав Русином і значно перед руськими полємістами написав книжку в оборонї руського обряду, особливо-ж права сьвященників на женячку. В Сандецьких горах якийсь час був центр соцінїянства, були школи, проповіди — певно по латинї, для панів, але дещо з того могло дійти й до руських сьвященників. Пригадаю, що й таємниче доси послание Половця Смери до Володимира якимось робом вяжеть ся з Перемишлем, де його мав знайти по церковному і перекласти на руську, то-б то близьку до народньої, мову Андрій Колодинський, диякон із Вітебська[1]). Чи Колодинський був автором сего апокріфічного послания, як догадуєть ся Малишевський, чи нї, в усякім разї вказівка на Перемишль як на місце, де буцїм то заховав ся старий його орігінал і де зладжений був переклад на новійшу мову, має деяке значінє. Як певного рода противділанє протестантській пропаґандї в тих сторонах можна би вважати „Другий лист небесний“, апокріф, що буцїм то був доповненєм до першого листа, то-б то звісної „Епистоліи о недѣли“. Сей другий лист небесний, на мові досить близькій до народньої, був зложений при кінцї XVI в. десь у Перемищинї (див. Додаток I) і визначаєть головно тим, що з великим натиском підносить конечність заховуваня постів, проти котрих виступали протестанти. Відгук антипротестантської полєміки бачимо ще в половинї XVIII в. в рукописї о. Іллї Яремецького-Білахевича (дод. XVI).

Та про те, полємізуючи з протестантами на таких пунктах, як пости або шанованє образів, руське духовенство могло від них

[1]) Малышевскій, Подложное письмо Половца Ивана Смеры (Труды III археологическаго съѣзда, Кіевъ, 1878, т. II), ст. 307 — 316.

брати собі приклад проповідницького запалу. Правда, те духовенство було невчене, і йому треба було дати в руки підручники, готові проповіди. Поки їх не було на руськім мові, духовні, особливо по селах, хапали польські „Postylle“, протестантські і католицькі. І так біографи польського письменника Миколи Рея (родив ся і жив у Журавні над Дністром) подають — не знати чи факт, чи анекдоту, що руські духовні відчитували в церквах замісь власних проповідей казаня із його „Postylli“, а один навіть звик був говорити, забираючи ся до такого читаня: „Послухайте, християне, казаня сьвятого Рея“[1]). А який міг бути вплив сего оріґінального сьвятого, легко зрозуміти, коли пригадаємо, що його „Postylla“ наїжена злобними нападами на католицьке духовенство, а між ілюстрациями поміщеними в нїй знаходимо прим. образки папи, латинських епископів і кардиналів у зьвірячих шкурах і з вовчими мордами, або Єзуітів як злодіїв, що по ночи по драбинї лїзуть у вікно дому, коли тимчасом папа і епископи вилазять із нутра тогож дому на дах дірами проломаними в дасї (див. Postylla, вид. 1571 р. ч. II, к. 187 і ч. III, к. 344). От тим то не диво, що для противділаня таким впливам православні ще в кінцї XVI в. приступили до виданя т. зв. Учительного євангелия, то-б то коротких проповідей на всї неділї і сьвята цїлого року. Перше таке „Євангеліе толъковое“, зложене мовою близькою до народньої української, вийшло в Вільнї 1595 р. Як дуже на часї була ся книга, видно з того, що швидко треба було нових видань. І так 1606 р. видає Болобан у Крилосї в церковно-славянськім перекладї „Учительное Євангеліе“ Каллїста „въ wбщую пользу великоименитому россійскому роду“; сю саму книгу передруковано 1616 р. в Вільнї, а вже 1619 р. виходить у Рохманові „Учительное Євангеліе“ Кирила Транквіліона Стравровецкого, що було потім передруковуване 1668 і 1696 р. в Уневі. Того самого 1619 р. вийшло якесь Учительне євангелие в Могилеві, а 1643 в Яссах (Караtaевъ, Описаніе 357, 358, 504). Що однак і сї друковані виданя не вистарчали для потреб церкви, се бачимо з великого числа писаних екземплярів, які заховали ся до наших часів. Лишаючи на боцї иньші околицї України-Руси я згадаю тут тільки про ті Учительні євангелия, що були списані на Карпаторуській териториї. І так у нинїшнїм Жидачівськім повітї, в с.

[1]) Bronislaw Zawadzki, Mikołaj Rej z Nagłowic. Lwów, 1875, стор. 63.

Човганах була списана в р. 1603 „Книга Євангеліе выкладное“ (Петрушевичъ, Сводная Лѣтопись в Литератур. Сборн. Матицы 1872—73, стор. 21); ся книга була до недавна в посїданю пок. Миколи Устіяновича. В р. 1635 списав сьвященик Тимофій у Височанах, теперішнього Сяніцкого пов., Учительне евангелие „малорусскимъ нарѣчіемъ“, як подає о. Петрушевич (op. cit. 75), що бачив сю книгу в біблїотецї Народного Дому. В біблїотецї капітульній у Перемишлї маємо аж 9 копій Учительних евангелий із XVII в., а з них бодай деякі на народній мові. До таких належить евангелие сьвящ. Яворського, писане також десь у Сяніцких горах і евангелие Стефана Рихвальського, писане 1666 р. у Рихвалтї; о Петрушевич (op. cit. 147) твердить, що се копія виданя Печерської Лаври з р. 1637, але в тім роцї анї загалом у Печерській Лаврі нїяке Учительне евангелие не було видане. З половини XVII в. походить також Угроруське Учительне евангелие, писане в Данилові, віднайдене д. Гіядором Стрипським; із сего евангелия були проби тексту опублїковані в моїй збірцї апокріфів (Памятки II, 98 — 100, 101—102, 112—116, 220—221); опис рукопису подаю в додатку II. На угорській Руси списане було й те Учительне евангелие о. Теодора Дулишковича з р. 1673, про яке подав звістку др. В. Охримович (Записки XIX, Misc. 4—6).

Щоб зрозуміти важність докладного простудіованя всїх Учительних евангелий, як друкованих (особливо вид. з 1595 і Транквіліонового) так і писаних, не завадить додати, що майже анї одна копія не передає докладно орігіналу, а в писаних Учит. еванг., навіть там, де в титулї виставлено якогось сьвятого отця, можна здибати вставки самого переписувача, черпані з найріжнїйших жерел, не виключаючи й народнїх традиций та вірувань, як ось прим. бачимо і в Данилівськім Учит. евангелию. Не маючи змоги присьвятити сїй темі докладнїйшої працї, я рад би бодай заохотити до неї декого з наших молодших учених.

До типу Учительних евангелий прийдеть ся мабуть зачислити і той рукопис, що описаний у додатку під III яко „Староміський рукопис“. Се властиво уривок якоїсь більшої цїлости, знайдений недавно одним нашим товаришем — у виходку одного сьвященника в Староміськім повітї. До сїм'ї Учительних евангелий можна зачислити сей рукопис тому, бо подає мовою близькою до народньої переклади уступів евангелий на всї недїлї в роцї і дає до них декуди короткі поученя; але по над се він дає дещо таке, чого нема звичайно в Учительних евангелиях, а власне

переклади перікоп апостольських писань на тіж неділї і навіть на поодинокі днї кождого тижня, а в відділї празників господських і богородичних дає також ширші оповіданя та леґенди, що дотикають ся тих празників, і переклади деяких церковних гимнів та стихир, що співають ся в ті празники. Для якої цїли міг бути зложений сей рукопис? Перша часть очевидно має на меті уживанє його в церкві, звісно, не для відправи, а для проповіди та поучень, але яку мету мала друга часть? Ми бачимо в нїй перехід від типу старших Учительних євангелий до пізнїйшого типу популярних „Соборників“, про які зараз буде мова, заповнених оповіданями, апокріфами, житиями сьвятих, леґендами та притчами. Новістю треба вважати поученя держані в лірично-риторичнім тонї і зложені в значній части з церковних стихир та гимнів. На якийсь посторонній, може латинсько-католицький вплив при складаню сего рукопису вказують систематичні при кождій неділї вказівки на польське євангелиє. Автор покликаєть ся також на якесь Учительне євангелиє, з якого черпає свої поученя. Особливо варті уваги дві перші картки рукопису, на жаль, не вповнї заховані, де знаходить ся переклад „Вірую“ і „Десятьох божих заповідей“, переклад доконаний мабуть із якогось польського взірця, на що крім польонізмів у мові вказує також латинський, зглядно уніятський додаток filioque у Вірую.

Полїтичні і громадські інтереси в житю Русинів тої території займали дуже мале місце. І не диво. Ті Русини, що полишали нам свої письменні памятки з того часу, були люде вбогі, прості, неповноправні — селяне, дяки, духовні, виємково може дрібні шляхтичі. Значнїйша шляхта, навіть коли вона признавала ся до Русинів і держала ся руської церкви, писала по польськи або по латинї. Вузкість полїтичних інтересів видно найлїпше з тих лїтописних записок, які роблено в тих сторонах у XVII і XVIII в. Таких записок дійшло до нас декілька. Найстарша з них — Добромильська, частками опублїкована кр. Петрушевичем у його Сводній лїтописи, а в цїлости В. Б. Антоновичем[1]). Вона ведена від 1648 до 1700 р. Семеоном Коростенським, деканом добромильським; її історична вартість майже нїяка, але як характеристика того, чим цїкавив ся автор, вона цїнна. Елєментарні нещастя, фамілїйні події місцевих панів

[1]) Сборникъ лѣтописей относящихся къ исторіи Южной и Западной Руси. Кіевъ 1888, стор. 239 -240.

і тілько в ряди-годи скупі вісти про далекі війни та напади — ось що заносить він у свою „літопись“. Вкладна́ Страшевицької Минеї з 1578 р. (дод. І) виявляє далеко ширший політичний кругозір. З язикового погляду Добромильська літопись має деякий інтерес; особливо цікаві тут такі форми, як: „по вшисткуй Польще“, „вуйна“ зам. война, „Подулски“ зам. Подолски, „рукъ“ зам. рокъ, „люпъшую“ зам. лѣпшую, „Ілъвувъ“ зам. Львовъ, „дороґутня“ зам. дороготня, „для панувъ Полякувъ“, „вувторка“, „огномъ“ зам. огньомъ і т. и. Роком 1660-тим починаєть ся Гукливська літопись, писана в с. Гукливе на північній Угорщині; виривки з неї опублікував Е. Сабов[1]). І тут обік деяких мадяризмів (марга) знаходимо такі форми, як „на пудгорю“, „зимивлѣ“. Подібним характером визначають ся літописні записки Солотвинські і Лаврівські, опубліковані о. Петрушевичем (Свод. лѣтоп., див. стор. 34, 252—253), на жаль не повно і без докладного опису оріґіналів.

Далеко більший інтерес мають памятки поетичного письменства, що зберегли ся з тих часів. Може найстарша з них, захована з датою, се уривок рождественської вірші, списаний на марґінесах Комарнянського Прольоґа. Дата, покладена коло того уривка і написана тим самим скорописом, що й сам уривок, стверджує, що писано його 1 цьвітня 1655 р. На жаль при пізнійшій оправі рукопис обрізано і через се пропав дальший текст нашої вірші. Ось те, що заховало ся з неї:

Панове братя, що то за рада?
Або коли тежъ меже вами якая звада,
послухайте но вы мене,
услишете щоколвекъ от мене.
Слышалемъ, же ангели спѣваютъ,
„Слава во вишнихъ“ оповѣдаютъ.
„На земли покой, добрая воля!“
котрая то пѣснь загримѣла с поля.
Ово єно ся мѣ ....
котрый то повѣсть нам речет певную.

Є се найстарший, скілько можна зміркувати, певний слід істнованя на галицькім Підгірю духовної вірші, держаної в легкім, гумористичнім тоні. В XVIII в. таких віршів складало ся богато на Вкраїні, але в Галичині їх майже нема. Далеко важнійшою памяткою треба вважати віднайдену о. Петрушевичем

[1]) Евменій Сабовъ, Христоматія церковно-славянскихъ и Угрорусскихъ лит. памятниковъ. Унгваръ, 1893, стор 2—3.

пісню про події 1683 р., хоча на жаль, текст її, опублікований сим ученим[1]), дуже далекий від корректности і дійшов до нас у досить попсованій копії. Відсилаючи цікавих до публікациї о. Петрушевича і його уваг доданих до неї, передаю сю пісню гражданським письмом і з такими поправками, які менї видають ся реституцією (де можна) первісного тексту, та з зазначенєм прогалин там, де їх не зазначив о. Петрушевич (дод. X). Пісня зложена, як видно зі змісту, безпосередно по оповіданих у нїй подіях, а оповіданє приточено до факту спаленя церкви в Клокочі, Унґського комітату, і перенесеня з того села образа Божої Матери до Мукачова.

Ся пісня, зложена якимось досить письменним і зі станом подій обізнаним чоловіком, уводить нас в осередок бажань та симпатій тодїшнїх осьвічених Русинів. Її автор, як і слїд було ждати, противник мадярської самостійної, чи мадярсько-турецької держави, а прихильник Нїмців. Він рад би, щоб Турків вигнано не тілько з Угорщини, але і зі Стамбула і ся евентуальність по побіді 1683 р. видаєть ся йому досить близькою. Про польську поміч під Віднем він згадує симпатично, але не признає їй такого рішучого впливу на побіду, як се чинять Поляки. Віденьський терен від него далекий; за те про утяжливу роботу очищуваня Угорщини від Турків він знає більше, а тут виступають уже самі Нїмцї.

При кінцї XVII в. бачимо на териториї, про яку говоримо в нашім оглядї, певну зміну в смаку і в духових вимогах письменних людей. Ми не знаходимо вже нових копій Учительних євангелий, так улюблених недавно; правда, форма „Слова“ або „Казаня“ лишаєть ся, але зміст її розширяєть ся. Зі сходу і з заходу нанесено вже перед тим велику силу ріжних творів, апокріфів, леґенд, апольоґів, сьвітських оповідань, і ось тепер на ріжних точках нашої териториї (подібне діяло ся зрештою й по иньших сторонах) іде популяризация сего материялу. Початок зробили звісні укр. писателї, автори проповідей та збірок, як ось Ставровецкий зі своїм „Перломъ многоцѣннымъ“, Галятовський і иньші. Їх твори здобувають собі на нашій териториї велику популярність, якої подекуди не стратили й доси. Уступи з Перла многоцѣнного, з Ключа разумѣнія і т. и. переписують ся і заводять ся до рукописних збірників, а оповідані там „приклади“ та чуда переходять в уста народа, вплїтають ся в канву давнїйших оповідань, пісень, колядок. Прикладом може служити колядка записана о. М. Зубрицьким у с. Мшанци

[1]) А. С. Петрушевичъ, Историческая пѣснь Карпаторуссовъ изъ 1683 г. (Литерат. Сборн. Матицы 1886, стор. 190—198).

староміського пов., де знаходимо оповіданє про те, як з наказу Божої Матери сорок ремісників будувало

сьвяту Софію в сьвятім Кийові,
що на нїй било сїмдесять верхів,
сїмдесять верхів, сїмдесять крижів,
семеро дверий, а одні підлоги.

Далї оповідаєть ся ось яка пригода:

Тамтуди лежит з давну стежейка,
стежкою іде польська вінойка,
меже ними йде полковничейко.
Стала вінойка в крижі стріляти.
Рече словейко полковничейко:
„А не стріляйте ж в сьвятії крижі,
бо спустит Господь огняний дожджик,
огняний дожджик, громові кулї,
затопит Господь польську вінойку“.
Вни не слухали, в крижі стріляли;
а й так ся стало, як він говорив:
іспустив Господь огняний дожджик,
огняний дожджик, громові кулї,
затопив Господь польську вінойку,
хиба лиш зістав полковничейко[1]).

В „Кіевской Старинѣ“ 1891 р. (кн. XII, ст. 476) я вказав безпосереднє, по моїй думцї, жерело сего уступа колядки в однім „чудї“, яке оповідає Ґалятовський у додатку до свого „Ключа разумѣнія“. Читаємо там (львівське вид. к. 138): „Чудо нѕ҃. Року ҂ахл. (1630). Гды едного часу войско полское приступило подъ монастырь Печерскій и хотѣло его збурити, чуючи, же тамъ Шулга полковникъ з рицерствомъ запорозкимъ знайдуется, в той часъ Пресвятая Богородица манастырь свой отъ небезпеченьства оборонила, бо за еи предстателствомъ огнистый дожчъ спалъ з неба на войско польское и одогнал єго от манастыря Печерского, що потымъ сами Ляхове и Нѣмцы, которыи были зъ ними, повѣдали. Надъ тымъ войскомъ Бутлеръ и Жолтовскій были преложоными“[2]).

---

[1]) Повний текст сеї колядки з моїми увагами див. Кіевская Старина 1889, янв. ст. 231—233.

[2]) Подібний мотив, тілько ще з більше чудесним підмальованєм, перенесено в XVIII в. і на Почаївську ікону Божої Матери. Тут Турки і Татари облягають Почаїв і стріляють до манастиря, але, як каже в польській пісні апост. нотарій Каспрович:

Nazad leciały puszczone tu strzały,
Co widząc zgraie Otomańskie drżały,

На живе чутє спільности з Київом, на добру память про його сьвятощі вказує також віднайдений дром Охримовичем на окладці угроруського Учительного євангелия уривок пісні „киевского печарского монастиря“, буцімто „виложеної в Киевѣ градѣ пресвятой Богородици“ (Записки XIX, Misc. 6). Ся пісня, так як вона записана в угроруськім рукописі, не має нічого спільного з Київом; є се невдатний переклад звісного польського гимну „Panno chórų anielskiego“, переклад доконаний правдоподібно таки на нашій Карпаторуській териториї, повний польонізмів. Для нас цікавий тілько його титул, а власне факт, що перекладачеви захотіло ся конче пришпилити сей гимн до Київського Печерського манастиря; він силкував ся для сеї ціли робити вставки і в сам текст гимну і так повстав двостих:

Високо лѣтают орлове,
Киевъскихъ печар отцове —

що анї розміром, анї змістом не вяжеть ся з рештою гимну, але відповідав патріотичному намірови перекладача.

З якогось книжного жерела, подібного до „Ключа разумѣнія“, пішла також „Киевская“ пісня, захована в Камянськім рукописнім Богогласнику з 1734 р. (дод. XIX). Хоча зложена твердою церковною мовою, вона варта нашої уваги вже тим, що й доси не перестала служити до церковного вжитку в однім із найдальше на захід висунених закутків нашого краю, не перестала піддержувати там памяти про Київ.

Текст пісні сильно попсований, декуди майже незрозумілий; топоґрафія неясна; так і видно, що складав пісню хтось, що не мав ясного понятя про місцевість, а користував ся тілько книжковими ремінїсценциями. Про ті жерела, з яких черпав автор пісні і про сам факт, що творить її основу, поки що не вмію сказати нічого. Та чи була ся пісня зложена в західнїх Карпатах, чи ні, в усякім разї вже те, що вона там співала ся і співаєть ся й доси, в звязку з мшанецькою колядкою, де говорить ся також про Київ, показує, що зацікавленє навіть тодіш-

---

Kiedy się na nich broń ich obróciła
I trupem zaraz poległo ich siła.

(Богогласникъ 1790).

А в звісній руській пісни читаємо:

Турки Татары смѣло ступають,
На гору стрѣлы якъ дощь пускають,
Ихже всѣ стрѣлы
Назадъ летѣли.

нім, ніби то мертвим та схолястичним письменством, будило і піддержувало серед народа ширші национальні інтереси, тямку про далекі центри национального житя, сьвідомість про його ворогів.

При кінці XVII і з початком XVIII в. в нашій териториї йде досить живий письменський рух, про який ми поки що знаємо дуже мало. При страшеннім браку осьвіти, при упадку громадського житя і национальної сьвідомости сей рух варт близшої уваги. Він проявляє себе в ріжних рукописних збірниках, у яких крізь зверхню хаотичність і ріжнородність тем проглядає бажанє — обняти як найширший круг відомостей, знайти відповідь на масу фізиоґрафічних, історичних та моральних питань — і передати те все широкій масі, мовою доступною для неї, в формі легкій і привичній — проповіцї, коротенького оповіданя, вірші. Правда, відомости се застарілі супроти тодїшньої европейської науки, відповіди не виходять із круга традицийної византийщини або середньовікової схолястики, але сама форма — нова, стиль простий, виклад приладжений до потреб невчених читачів і слухачів.

Сей енциклььопедичний характер мають рукописні збірники, яких доси звісно нам кілька, а яких певно мусїло бути далеко більше. Такі збірники складано у нас церковною мовою з давнїх давен; ще один із давнїх індексів заборонених книг говорить про „толстые сборники обрѣтающіе ся по попомъ" і начинені всякими неправовірними річами. Маємо в руках один такий збірник із XVII в., прозваний мною відповідно до підпису його власника (а може й складача) збірником о. Теодора з Дубівця, але я вважаю зайвим подавати тут його опис, бо він зложений ще весь церковною мовою і правдоподібно в місцевости досить далекій від обнятої нашими увагами териториї. Завважу тілько, що окрім численних статей апокріфічного змісту тут переписано чимало житий, леґенд, проповідей, цілий Апокаліпсіс сьв. Івана, Зизанієву книжечку про Антихриста і староруське „Хожденіе" Данила Паломника.

Одним із найстарших рукописних збірників нового типу, тоб то в нар. мові був мабуть той самбірський рукопис із кінця XVII в., про який згадує Жеґота Паулї (Ż. Pauli, Pieśni ludu ruskiego w Galicyi I, 134). Сей рукопис, у 8-цї, писаний на замку Старосамбірськім якимсь Юрием ковалем Грушатицьким містив, як подає Ж. Павлї „крім кількох набожних пісень молитви відмовлювані в часї татарських нападів, ріжні леґенди, в тім числї житє Володимира Великого, зложене укр.-руською

мовою“, а також звісну, передруковану в збірці Ж. Павлї пісню про здобутє козаками Варни 1605 р. Де подів ся сей рукопис — не звісно; правдоподібно знайдеть ся в музеї Чарторийських у Кракові.

Що житиє сьв. Володимира в перекладї на народню мову в XVII в. не було унїкатом, на се маємо доказ у однїм Прольозї, що знаходить ся в Перемиській капітульній біблїотецї (LII, B. 5) і був написаний у XVII в. церковною мовою; тілько одно житиє, а власне житиє Евстахія Плакиди написано мовою близькою до народньої.

До нас дійшли чотири збірники, зложені або виключно або переважно народньою мовою при кінцї XVII або в початку XVIII в. і то всї чотири з північної Угорщини, а три подібні збірники з Галичини, зложені або в самих горах або на Підгірю. Се збірники: Ст. Теслевцьового (додаток IV), Унїварський (дод. V), два рукописи з с. Лїтманової на Спішу (дод. VI і VII), Теодора Поповича Тухлянського (дод. VIII) і Кузикевича (дод. IX). Отсї збірники позволяють сказати декілька слів загальної характеристики. Їх автори очевидно сїльські духовні, а їх рукописи — або готові проповіди, або материяли прилагоджені для визисканя в проповідях. Але якжеж далеко відбігли ті проповіди від типа Учительних євангелий! Коли там переважав простий виклад євангелия і головних точок віри та моралїзация, тут найголовнїйше місце займають оповіданя. Автори рукописей стягають для сеї цїли материял із усяких можливих жерел, із житий сьвятих, із збірок середньовікових леґенд і прикладів, із сьвітських новель та казок або моралїзацийних апольоґів, не гордують навіть оповіданями зачутими з народнїх уст, народнїми віруванями та традициями. Все те подиктоване щирим і горячим бажанєм — просьвітити нарід, напутити темних. Але при тім якже зворушує нас вид тих просьвітителїв! Вони-ж самі темні! Хоч уміють читати і писати, володїють крім руської ще церковною, польською чи може й ще якою мовою, та про те від дїйсної науки, тої, що була тодї в Европі, вони стоять майже так само далеко, як і їх неписьменні слухачі. Що може бути наївнїйше частих упімнень тих проповідників: „Прислухай ся добре отсьому мойому казаню, а будеш знати“ се й те! Що може бути забавнїйше, як їх вияснюванє природних явищ, як їх мітольоґічні коментариї про метеори, „єродия“ і т. и. (див. Памятки I, 326 — 328; II, 105—106). На якім допотопнім рівнї стоїть їх полєміка з недовірками! Сих наших проповідників не цї-

кавлять ніякі доґматичні тонкости анї диялєктичні докази; їх теольоґія груба, антропоморфічна, прімітивна, хоч і порушаєть ся в рамах „православної“ церкви. Унії бачимо хиба сліди, але не чуємо найменшого подиху тої боротьби, що велася довкола неї. Авторів і їх слухачів цікавлять найбільше оповіданя, чудеса; по за се їх моралізация обертає ся в тіснім крузї конвенціональної моралї, можна сказати, в крузї десятьох заповідей, а пастирське богословіє зводить ся до даваня „постраху христіянського“ і до упімнень, щоб люди не жалували давати духовному приносів. Але що є справдї нове і цінне в тих оповіданях і поученях, так се їх мова — проста, народня, з мадяризмами і польонізмами вживаними в даній місцевости, з закраскою місцевого диялєкту, декуди з невеличкою примішкою церковщини, не більшою, як її можна було чути в устах дяків і сільських грамотіїв. А надто спосіб оповіданя! Автори наших рукописних збірок ніде не перекладають дословно своїх жерел, не переписують дословно своїх взірців. Кождий із них бере зі свого взірця тілько основу і перероблює, переповідає її по свойому, один з меншим, другий з більшим талантом. Хоча автори збірок Унґварської, Тєслевцьового і Тухлянської по части черпають із спільних жерел, подають спільні оповіданя, то про те анї одно оповіданє не згоджує ся з другим дословно, а звичайно перерібка сягає далеко дальше по за стилїстичні відміни, модифікує й саму річ. Видно, що автори трактують свої теми зовсїм не як якісь сьвятощі, а по просту як лїтературні теми і оброблюють їх свобідно, силкуючи ся поперед усего надати їм по змозї яркий місцевий кольорит. Старі патріархи і пророки, Греки і Римляне, царі і сьвяті говорять тут зовсїм так як Карпаторуські гірняки, уживають їх характерних зворотів і поведінок. Пригадаю поводженє Йосифових братів у Єгиптї (Памятки I, 168—172) і їх характерну промову: „ми сини патріарха Якова — може-сте чували про него“. Пригадаю епізод із Валаамом, де в однім рукописї сказано по просту, що Мадиянїти покликали його на поміч, а в другім уже скомпоновано лист до него від короля (Пам. I, 258, 260) на взір численної в тім самім родї дипльоматичної переписки поданої в популярній „Александрії“.

Бо й „Александрія“ належала до тих творів, що в тім самім часї, в кінці XVII і на початку XVIII в. мали широку популярність на нашій териториї; і вона була перероблювана таким самим методом. Ми маємо під рукою дві такі перерібки: одну з північної Угорщини (див. додаток XI), а другу поміщену

в Хитарськім рукописї, описанім мною і д. Гнатюком (Записки т. X, Misc. ст. 7—14). Про третю перерібку, що була доконана на Покутю над Прутом в с. Ілинцях Коломийського пов., подав коротку звістку о. Петрушевич (Сводная лѣтопись 1700—1772 г. стор. 102). Вона була списана 1726 р. Андрієм Помяковим „на малорусскомъ нарѣчіи“; рукопис знаходить ся в бібліотецї о. Петрушевича. Надіючи ся з часом опублїкувати ті перерібки, я поки що даю тілько невеличкі проби їх текстів, вибираючи для сего один розділ, який подаю в обох перерібках, а надто випис розділів, на які поділено текст повісти в обох перерібках і вставлений у оповідане виклад космоґрафії (додаток XI).

Сімнацятий вік був у нас загалом героїчним часом, а тим самим і часом, коли люди, самі переживаючи найріжнороднїйші пригоди, любували ся в оповіданях таких пригод. Бачимо се і на нашій териториї, де те саме замилуване від міської інтелїґенциї звільна переходить і на села і стає ся мотивом до перероблюваня, перекладаня ріжних романтичних повістей та леґенд на народню мову. „Александрія“ була найяркійшим, але не одиноким прикладом. Ще в половинї XVII в., як уже згадано, в однім перемиськім Прольозї (LII, B, 5) зложенім церковною мовою, знаходимо (стор. 116—130) „Житіе Евстафія Плакида стратилата и Феописты жены его и чадъ єго Феописта и Агапія“ перекладене на народню мову з відтїнками гірського диялєкту. Житє сьв. Володимира і иньші леґенди бачили ми в Старосамбірськім рукописї, збірку леґенд у Хитарськім рукописї (дод. XI), оповідане про чистилище сьв. Патрикія додав о. Прислопский до свого перекладу коментованої Псалтирі з 1760 р. (дод. XIII), а в рукописї Степана Самборини (додаток XII) знаходимо крім збірки апокріфічних оповідань про житя апостолів та про загробне житє також переклад звісної книжки Gesta Romanorum, доконаний із польського. Переклад, що правда, не блискучий; він вповнї підходить під ту характеристику руських перекладаних повістей XVII—XVIII в., яку подав др. Мурко[1]), — але видно, що була тодї потреба таких перекладів, і то потреба серед кругів, для яких незрозумілою була стара, книжна церковщина. Правда, ся потреба неосьвічених селян, далеких від цивілїзацийного руху, не була широка. Вони мали свої казки і піснї, свою устню словесність; письменство доповнювало її, подаючи їм леґенди та притчі, приладжені

[1]) M. Murko, Die ersten Schritte des russischen Romanes, Wien, 1897, стор. 12—14.

для моралізациї, а іноді й не зовсім приладжені для неї, як ось прим. оповіданє про Большевича і Волотовича в рукописі Уніварськім і Теслевцьового, про бражника в Калуськім (дод. XIV), про Соломона і чортів у бочці в Іспаськім (дод. XV), про Елевферія в збірці Кузикевича (дод. IX). Цікаво, що дуже пильну увагу звертано на есхатольоґію. Сюди належать не тілько широкі перерібки оповідань про Антихриста і страшний суд (у рукоп. Теслевцьового, Поповича), але також збірки перекладених статей про митарства і загробне житє в рукописі Самборини і ширші або коротші перерібки старого апокріфа про вандрівку Богородиці по муках; у наших рукописах маємо дві такі перерібки: в збірці Кузикевича і в рукописі о. Яремецького Білахевича (дод. XVI, друковано в Житю і Слові II, 81—88, 224—237). Сюди належить також переклад польського твору „Пекелная вѣчность“, що заховав ся нам у двох неповних копіях, у кождій з додатком цілого ряду леґенд, що також мають темою загробне житє (дод. XVII і XVIII). Ми маємо сьвідоцтва, що власне загробне житє і пекельні кари були улюбленими темами руських проповідників старої дати при кінці XVIII в. і що ті проповідники помагали собі при проповідях не тілько драстичними упімненями, леґендами і притчами, але також малюнками страшного суду, що часто переходили всякі границі „чемної подоби“, так що аж церковні власти мусіли виступати против них (Записки Наук. тов. ім. Шевченка, т. XXVII, Misc. 10—11).

Нам лишає ся ще сказати декілька слів про вірші і пісні, які в XVIII в. були зложені або розширені на нашій території. Головну увагу треба тут звернути на цікаву пробу, зроблену 1734 р. далеко на заході в Карпатських горах, на угорськім чи на польськім боці — сего не можемо сказати напевно, — зложити великий Богогласник, себ то збірку духовних віршів на всі неділї і сьвята цілого року, на ріжні чудовні образи і на ріжні пригоди людського житя. О скілько можемо догадувати ся, ся збірка складала ся з трьох а може й більше частей. Із першої з них, яку мав у руках о. Петрушевич і про котру каже (Литературный Сборникъ Матицы 1886, ст. 190), що вона знаходить ся при церкві в Малім Липнику, Попрадського деканату, Шариського комітату, ми привели пісню про Клокочівський образ. Із с. Камяної в грибівськім повіті ми одержали недавно третю часть тої самої збірки (дод. XIX), відки також подаємо пісню про Київобратську ікону Божої матери. Маючи в руках тілько сю одну частину сего Карпаторуського Богогласника з 1734 р. ми можемо

сказати, що загалом його вартість дуже невелика. Піснї зложені переважно (з невеликими виїмками) церковною мовою, без теплого чутя і без поетичного таланту; вони сухі і шабльонові, а коли перекладені з польського, то переклад слабий. Виїмків не богато, та до них треба зачислити пісню про Новосамбірську ікону Божої Матери; ся пісня зложена популярним розміром, мовою досить близькою до народньої і визначає ся простотою і ясністю вислову і щирим чутєм; як звісно, вона війшла й до почаївського Богогласника з 1790 р., а на Угорській Руси була з невеличкою зміною в текстї приложена до Повчанської ікони Божої Матери (див. дод. XXI, 35).

До віршів нецерковного змісту, зложених, а бодай тілько розповсюджених на нашій териториї в XVIII в., належить „Пѣснь о свѣтѣ“, як вона названа в рукописї о. Теодора Поповича, або „Пѣснь о плачливомъ житіи бѣдного студента“, як вона називаєть ся в рукописній збірцї пісень і віршів, списаній 1759 р. Дмитром Левковським; ся збірка, як подає о. Петрушевич (op. cit. 211), тепер в капітульній бібліотецї в Перемишлї. Автор нашої вірші в акростиху називає себе Александром Падальським. Що його вірша була розповсюджена широко в наших горах, се доказує ще одна її копія, яку сими днями надіслав менї о. Зубрицький із Мшанця Староміського пов., копія цікава тим, що текст вірші тут далеко сильнїйше, нїж у копії Поповича, закрашений признаками гірського диялєкту (дод. VIII, варианти).

Загалом треба сказати, що в XVIII в. чим далї до його кінця, тим більше переводить ся мода списувати збірки оповідань, житий і т. и., а бере перевагу охота до списуваня пісень і віршів. До нас дійшло велике число сьпіванників, з разу майже виключно духовних, між якими найстарші поки що ті, що були зложені в 1734 р. в західнїх Карпатах, а далї з чим раз більшим числом сьвітських пісень. До таких належить мабуть той рукописний збірник, який бачив о. Петрушевич у с. Добрянах коло Стрия і з якого він цитує віршу про війну Москалїв з Турками під Хотином 1739 р. (Свод. лѣтоп. 1700—1772 г. стор. 146), хоч на жаль учений автор нїчогісїнько не сказав про дальший зміст сьпіванника анї про те, коли і де він був списаний; саму віршу зложено правдоподібно в Тернопільщинї, бо вона згадує про Буцнївську ікону Матери Божої. З нашої териториї походить мабуть иньший сьпіванник із XVIII в., що його має о. Петрушевич і з якого він (також не подавши нїчого близшого

про рукопис) цитує (op. cit. 226—227) цікаву „Пѣснь свѣцку о Ляхахъ зъ Москалями“, себ то про бійку російського війська з польськими конфедератами в Станіславові 1764 р. Я вже при иньшій нагоді передрукував сю пісню (Житє і Слово II, 274—275), а тут наводжу її ще раз як характерне для нашої териториї сьвідоцтво про настрій Русинів супроти Поляків перед розбором Польщі.

Гей чи чувавъ хто о Ляховской [славѣ],
котрои достали въ мѣстѣ Станѣславѣ:
якъ почали були мѣсто рабувати,
передъ Москалями мусѣли втѣкати.

Якъ въ кошару вѣвцѣ, такъ ихъ запудили,
а въ Станиславовѣ южъ ихъ осочили.
Москалѣ из жарту почали стриляти,
а Ляхи зо страху почали вмирати.

Ударили з гарматъ, ажъ баня упала
зъ певного костела, тамъ ментрога стала;
выходятъ Ляхи, абы не пустити,
Москаловъ отъ мѣста не могли отбити.

Лечъ не доказали, бо не годни [того]
Москаловъ отбити, хоць ихъ [и] не много;
дали собѣ палоръ на середу рано,
а другимъ Москаломъ въ той часъ знати дано,

Абы на всю нощъ ишли на ратунокъ:
въ той часъ упавъ на нихъ великій фрасунокъ!
Єденъ каже: біймо! десять: утѣкаймо!
а сто каже: всѣ ся Москаломъ поддаймо!

Били ся отъ раня ажъ [мали до] волѣ,
а въ вечеръ зостали въ Москаловъ въ неволѣ.
Любилисте Ляхи ѣсти курій, гусій много,
Седѣтъ же въ неволѣ, не иджте нѣчого.

Такъ Москалѣ вмѣютъ Ляховъ частовати,
бы ся зарекли больше рабувати:
даютъ мало ѣсти, а ще меньше пити,
щоб ся зарекли больше бунтовъ чинити.

Не забуваймо, що сю віршу складав підданий Польської держави, в якій Москалї в ту пору ґосподарювали per nefas, були простими наїздниками. А тимчасом із вірші виходить, що Поляки грабують своє власне місто, а Москалї приводять їх до порядку, карають їх за ворохобню. Як до дна мусів польський режім перевернути всї правні почутя у своїх підданих, коли на його ґрунті могла вирости вірша з таким основним поглядом! І не можна сказати, щоб автор вірші був який сьвідомий моска-

льофіл. Нї з чого сего не видно, але йому подобаєть ся очевидно в Москалях той елемент дісціплїни, енерґії і порядку, якого не звик бачити в своїх найблизших зверхниках — Поляках.

Нарештї зазначу, що від самого кінця XVII в. на нашій териториї стрічаємо проби записуваня народнїх або напівнароднїх (дворацьких) пісень. Першу таку пробу ми бачили в Старосамбірськім рукописї, з якого Жеґота Павлї виняв текст піснї про здобутє козаками Варни. Коло половини XVIII в. знаходимо одну коротеньку пісеньку записану на марґінесї Дрогобицького рукописного збірника, зложеного в значній мірі церковною мовою (дод. XIX), а з Калуського пов. маємо уривок більшої рукописної збірки пісень і віршів (дод. XXIII), на жаль уривок дуже дрібний і не повний. Анальоґічні явища бачимо також у північній Угорщинї, де Клокочівська пісня певно не була першою, а в XVIII в. бачимо дальші проби сьпіванників (дод. XXI і XXII), складаних по части оріґінально, по части на взір Почаївського Богогласника.

І ще одно явище варто уваги в Карпаторуських рукописах XVIII в. Разом з зацікавленєм до есхатольоґії, до повістей про загробне житє і конець сьвіта, до чудес і леґенд — росте також серед простого народа охота до ворожби, примівок і т. и. штук, і духовні силкують ся заспокоїти й сю „інтеллектуальну“ потребу. В рукописї Т. Поповича бачимо перероблені по народньому молитви та віруваня про бжоли; тамже знаходять ся й иньші памятки старої маґічної літератури, як ось: „Книга звѣздочетства“, себ то стара „остронумія“, ворожба при хорих і т. и. В рукописї Яремецького-Білахевича знаходимо (правда, по церковному) старі апокріфічні твори: Громникъ, Рождественникъ, Путникъ і т. и., хоч також досить змодернїзовані що до змісту. А росийський учений Петров знайшов на Угорській Руси богату збірку апокріфічних молитов і замовлянь, зложених народньою мовою і списаних ще в початку XVIII в., бо коло 1707 р.[1]). Крім чародійських молитов і примівок знаходимо тут також „Вѣрожку святыхъ апостолъ“, те, що над Черемошем називало ся Раздакъ (у мене є копія з рукопису зладженого кутським міщанином Рендиґевичем у 1842 р.), а в Московщинї Рафлї. Крил. Петрушевич догадуєть ся, що сей рукопис — копія з якоїсь збірки зло-

[1]) Вони опублїковані в „Журналѣ минист. нар. просвѣщенія“ 1892 р. Тілько відтам довідались про сю памятку Угроруси і передрукували її в ч. 21—24 „Угрор. Листка“ 1892 р.

женої в Галицькій Руси і додає, що подібна рукописна збірка, якою в прикарпатських сторонах користували ся наші малоосьвічені сьвященники, находить ся також у митрополітальній бібліотеці у Львові.

На сьому я міг би й скінчити свої уваги. Але тут насуваєть ся питанє: який був конець сього письменства? Чи підготовило воно терен для нової народньої літератури, чи перетворило ся органічно в нові, висші форми? В тім то й наше нещастє, що від довгих сот літ усі гарні початки нашого розвою рвали ся і нові поколїня завсїгди мусїли зачинати на ново, мусїли боєм здобувати терени завойовані вже давно їх предками, а потім знов утрачені Бог зна яким фаталїзмом. Так було й сим разом. Оте досить широке і досить живе письменство, якого істнованє посьвідчують описані тут рукописи, та яке правдоподібно було далеко богатше і ріжнороднїйше, нїж ми можемо міркувати з тих шматочків, що дійшли до нас, — при кінцї XVIII в. вже було в такім упадку, що майже зовсїм не заважило на вазї нашого розвою, коли приходило ся шукати для него нових доріг. Як звісно, в ту пору з волї австрийського цїсаря повстають для Русинів висші школи, волею цїсаря Русини повинні просьвічати ся lingua patria; але серед сьвітлїйших Русинів затратило ся розуміне, що се таке та lingua patria, затратила ся тямка про ту довгу письменську діяльність, що з кінця XVI в. силкувала ся ввести в письменство живу мову простого люду. І хоча ще 1790 р. Ставропігійське Братство в своїм Букварі подає „Свѣтску політику“ майже чистою народньою мовою, то вчені професори на львівськім „руськім“ університеті мучать ся викладаючи важкою церковщиною, пишуть по польськи, по латинї, по нїмецьки, навіть по французьки, але по свойому не вміють. Вихованцї того університету силкують ся внести церковщину навіть у елементарне навчанє по селах, як прим. о. Н. Щавінський, котрий у р. 1814 складає „Букварь славен'скаго азыка роду Россіаному“, або як пише докладнїйше в другім титулї „Букварь славен'скаго азика, чтенїа й писанїа, въблгопотребное поученїе й полезное руковожденїе оучащим са дѣтемъ своимъ й парохїанъ, йзданъ ѿ іереа Шавѣн'скаго Николаа, пароха Болоховецък. питающагѡ во Академїи Львовской составленной ѿ Іѡсифа II їмператора“. Сей буквар не був друкований, рукопис тепер у мене.

Фатальним способом висша просьвіта замісь зблизити Русинів до живого жерела розвитку — народа і його мови, відда-

лила їх від нього, повела інтелїґенцию в обійми Нїмців, Поляків, Мадяр, а простий народ лишила в темряві, або що найбільше — лишила йому ті старі памятки своєї письменської роботи, які ми оглянули висше і які він зберіг і зберігає й доси. Тільки менше осьвічені, або виємково зорґанізовані одиниці з поміж тої інтеґенциї не порвали звязків з простим народом і його мовою. До таких належав мабуть той Пастелїй, мукачівський канонїк з кінця XVIII в., що зложив сатиричну віршу на попа, яка заховала ся в відписах у сьпіванниках з додатками иньших дяківських або селянських рук (див. дод. XXII, 36). Який контраст до него творить иньший церковний угроруський достойник, Гр. Таркович, що 1805 р. складає віршу на честь палятина архикнязя Йосифа і в нїй виризно відрікає ся простої мови, простого віршованя:

Бо где рыкъ,
бечъ, бунчъ, крикъ,
звукъ, квакъ, кликъ,
тамъ не милъ ликъ;
за Ладу, Коляду, Лелію, Русалки
тамъ гнусны пѣсенки и просты пищалки —

і вказує новій поезиї одиноко гідні теми — або „Невску нимфу плакати“, або „колѣномъ и сердцемъ дати поклон глубокій“ будапештенському князеви [1]).

Запізнені екземпляри старомоднїх віршарів бачимо ще в XIX в. не тілько серед селян і сїльських дяків (приміри їх віршів див. Житє і Слово II, стор. 222 — 224), але й серед сьвященників таких, як ось о. Ферлеєвич у Товтрах на Буковинї, котрого Пѣсни и псальмы (дод. XXIV) були навіть друковані, або як Степан Шепедій у скільських горах, котрого „Історіостїх“ і иньші вірші були опублїковані мною (Записки XI, Misc. 3—14).

Але такі проби в XIX в. були ще менше популярні, нїж уперед і не мали нїякого впливу на суспільність. Обхідною дорогою через польський романтизм і чеський панславізм дійшли деякі талановиті Русини до нового зближеня з рідним народом, поклали в 30-их роках основи нової народньої лїтератури. Карпатська територия дала тому новому рухови талановитого співробітника в особі Вагилевича, потім иньших у Миколї Устияновичу, Антонї Могильницькім, Йосафатї Кобринськім, а в другій половинї XIX в. видала Юрия Федьковича, поета і новелїста,

[1]) Див. Житє і Слово III, 462 — 463. Початок вірші Тарковича, надрукованої тут із паперів Осипа Левіцького, був надрукований ним у його Граматиці 1834, ст. 190.

першого з Карпаторусів, у котрого писанях такий Европеєць як Турґенєв міг добачити справжнє „жерело живої води“ [1]).

Забуті і погорджені письменними Русинами памятки старого Карпаторуського письменства знайшли захист під стріхами простих селян, убогих дяків та стародавнїх сїльських учителїв; там і доси вони читають ся і будять у вбогих душах небуденні думки, часом висші, чистїйші пориви. Але від початку XIX в. і тут ґрунт для розвою сего письменства був підкопаний. Доля пхнула всю масу нашого народа на нові шляхи, якими вона мусить іти наперед, чи хоче чи не хоче. Появили ся для простого люду такі перспективи, такі можности, про які вперед нікому й не снило ся. Можність забезпеченого правного становища супроти пана, можність осьвіти і сполучених з нею ширших прав, можність економічної незалежности, національної рівноправности, громадської автономії, социяльної рівности — все се величезні поля діяльности і сама присутність їх мусїла зробити великий вплив на народню душу, на весь склад її ідей. Тим новим ідеям, новим потребам те старе письменство зовсїм не відповідало і ми не без зачудуваня бачимо, як часом нові народнї змаганя мов у старій масцї виступають у формах вироблених сим старим письменством, як ось приміром ся писана кирилицею з титлами просьба селян покутського села Залуча „над Черемшов“ з 1840 р. (дод. XXV), котрої автори з таким притиском допрошують ся, „аби наша наука в школѣ для наших дѣтей на завше була“. Pium desiderium Русинів і до нинї!

---

[1]) Див. лист Турґенєва до Драгоманова, Зоря 1885, стор. 248.

ДОДАТОК.

I. Другий лист небесний.

Отсей рідкий апокріф заховав ся і в иньших рукописах (пор. Архим. Леонидъ, Описаніе рукописей гр. Уварова IV, 254), але у нас був пізнїйше зовсїм забутий. Я віднайшов його на марґінесах старої празничної Минеї, писаної в рр. 1570—1571 у с. Страшевичах, нинїшнього Самбірського пов. для перемиського епископа Антона Радловського, як довідуємо ся із вкладної записки на марґінесах кількох початкових карток, передрукованої далї в додатку до сього тексту. Загалом сей рукопис варт близшої уваги, бо, як бачимо з тої вкладної, крім минейних відправ у ньому подано також короткі поученя на відповідні празники, значить, була би се проба зробити щось посереднє між Минеєю і Учительним євангелием. Оправа сеї книги дуже стара, правдоподібно зладжена ще в XVI в.; отже важно те, що написаний на марґінесї незугарним полууставом апокріф богато потерпів підчас оправлюваня, бо деякі рядки зовсїм пообрізувано, иньші втратили конець. Значить, апокріф був написаний ще заким книгу дано до оправи. Пізнїйше, коли рукопис був уживаний у церкві, якась благочестива рука повишкрябувала тут і там букви і цїлі слова, а бачучи, що не може впорати ся з цїлістю, яку рада була зовсїм знївечити, позаліплювала обрізками паперу ті марґінеси, де був апокріф. У такім станї рукопис дістав ся до бібліотеки Оссолїнських (ркпс. ч. 3617) і менї прийшло ся відмочуючи наклиєний папір відкрити схований під ним апокріф.

Во їмѧ Ѡ҃ца и҃ С҃на и҃ с҃таго Д҃ха аминь.

Сїѧ с҃таѧ епистолїѧ Г҃да Б҃га и҃ Спас[а] нашего по законꙋ вл҃дчнемꙋ поданнаѧ. Ѿ н҃бесъ на землю ꙋпалъ камень малий во градѣ с҃том Іерс҃[лимѣ] во с҃томъ Сїѡнѣ. Оупалъ камень съ н҃бесь, маль быст[ь] виденїемъ, и҃ не бисть таковогo ч҃лка, аби его мѣлъ ѿ землѧ воздвигнꙋти. Вь тоий [sic!] час с҃тый патрїарха бл҃жeный Ї҃ѡаникїй во с҃томь градѣ Ї҃ерс҃лимѣ и҃ во всей Палестинстѣй странѣ, собравши сѧ митрополити и҃ е҃пскпи и҃ всѧ свѧщенники [и҃] дїѧкони оучинили молвꙋ великꙋю ко Г҃дꙋ Б҃гꙋ съ ксеноцц[ни]мъ [бдѣ]нїемъ три дни и҃ три нощи. и҃ во третий день снийде голо[с съ н]е҃бесь надь камень сей и҃ тогда патрїа[р]ха взалъ [sic!] камень [рꙋк]ою своею и҃ ѡбачиль в немъ такое писанїе, слова с҃тый [мо]вѧчи:

„Азь есмь вамь послалъ о҃стерѣгаючи вас, [дл]ѧ покаанїа вашего, х҃р҃тїане, и҃ дрꙋгꙋю епистолию, [пон]еже о҃ першой не покаѧлисте сѧ, ꙗкъ повеленио быс[ть]. [пр]иказано, и҃ не хотѣли е҃сте слꙋхати слова мой б҃жественны[и]. [и] длѧ того послахъ на вас карности: ꙗзики поганй [ва]с поплѣнѧть, поважꙋть, в неволю поберꙋть [и по]провадѧть. и҃ не ѿвернꙋлисте сѧ ѿ злихъ оучинковъ своихъ и не пошли есте дорогою правою, и҃ слова с҃тїи [е]у҃г҃лкїи [мб. еvангельскїи] не хотѣли есте слꙋхати. ꙗкомъ самь мовиль: [н҃бо и҃] земьла [sic!] мимоидет, а слова мой не мимоидꙋть [до] вѣка. ничтоже повеленїй моих не радите и҃ тꙋю [епистоли]ю не чтите, не с҃тите. и҃ за то пꙋщꙋ на васъ зими и҃ вѣтри силнїи и҃ громи страшнїи, гради, метѣл[ниц]и великїи, води поточи [sic!] випꙋщꙋ из мат'ки земной, [. . .] на вас голодъ и҃ смерть лютꙋю, и҃ на все имѣнїе [ваше], трасенѧ и҃ многое знаменїе и҃ ск҃рбь, не познали [. . .]ꙗкого лица моегс. гнѣвъ мой на вас ес[ть] за злїй [оучин]ки ваша и҃ за с҃тꙋю н҃длю. и҃ не вѣсте, см҃ртнїи [ч҃л]ци, иже дахъ вамъ на земьлю всего добра, хлѣба, [вин]а, медꙋ и҃ ѡ҃воци, всего до ситостьи вашихъ, а ви все [. . .]тѧ вашихъ престꙋпаете, Б҃га не чтите и҃ не держите [въ чис]тотѣ и҃ в набоженствѣ ц҃рковномъ, але впалистесѧ [в сѣть] дїаволскꙋю и҃ в дѣла его скверн їи, ѡ҃сквернили есте [. . .]. и҃ за то восхотѣх погꙋбити всю землю [. . . . .] земнї, и древа ваша посꙋшꙋ и ѿимꙋ ѿ вас водꙋ и не бꙋдете м[али] что пити. и взедꙋ [sic!] на вас все злое, и҃ж не храните повелений моих, ѿчества моего вѣчнаго не стережете. ѡ҃ нен[. . .]шливїй човец[и] и многопохотлив[їи] и҃ лживїи! ненави[дите], един дрꙋгомꙋ пригодѣ радꙋе[те] сѧ и един дрꙋг[ого] ѡ҃клеветꙋете. [. . .] вас ждеть мꙋк[а] вѣчнаѧ и҃ оу[. . .] не вспомага[ете] и҃ не жалꙋете и м҃лсти на ни[щих] не маете, си[ротам] кривдꙋ чинит[е], горшї есте ѿ поган,

иж н[е мають] закона, и҃ то[. . .] по законȣ свом[ȣ] м҃лсть чинѧть. а ꙗ вам҆ зак[онъ] даль, а ви е[го] не держите, але ѿскверн[ени] есте нечестьми [?] вашими [тай]ними, и нез[наете] ѻ҃каяннїи и прещеннїи [ꙗко] азь въ ст҃ȣю н҃длю послаⷯ арха҃гла Гаврїила въ Назаредѣ бл҃говѣстити м҃три моеи пречистои ѿ нарожденїи моемъ, в н҃длю рождество мое было, [в н҃длю воскр҃нїе] [k. 356 r.] из мертвыхъ, и҃ Адама ѿ ада извед[охъ], в н҃длю вознес[енїе] мое на н҃бо бысть, в н҃длю дахъ вам закон пророком Моѵсеѡм на горѣ синайской [. . гор]шї есте ѿ поган. не вѣсте, окаѧнїи, иж н҃длю бȣдȣ сȣди[ти жи]вимь и҃ мертвимь, и ввесь свѣтъ, и воздам комȣждо [по д]ѣлом его: ꙗк кто заслȣжитъ, такъ и҃ заплатȣ возметъ. [кот]орїи҃ добрїи҃ по законȣ моемȣ, и҃ за то иⷯ бȣдȣ звати [на п]равицȣ мою и҃ во ц҃рство и҃ⷯ прїмȣ, а которїи҃ чиниїли [sic!] [злїи҃] дѣла, ꙗ ѿженȣ иⷯ ѿ себе, коли ѹслишат глас мой великий҃ [и ст]рашный во ȣши всѣмъ: ѿтидѣте ѿ мене [нер]адївїи҃ во мȣкȣ вѣчнȣю, во мѣсто дїѧволе, тамъ житїе [ваш]е во градѣ дїѧволском съ погани творѧщими [зл]а. азь же кленȣ сѧ вам десницею моею вѣчною [вис]окою и҃ пр҃стolом моим пречс҃тим: аще не оставите сѧ [злос]ти ваших, пошлю на васъ страⷯ и҃ трепет великї. [В ст҃]ȣю неделю аще которїи҃ ч҃лкъ безпамѧтливїи҃ [. . .]юни не ѿставит дѣло свое в сȣботȣ ѿ девѧтаго часа до понеделка восходъ с҃лнца, да бȣдеть проклѧть. [Кт]о ѹчинить безаконство и грѣ[х]ъ законопрестȣпний҃ [во] ст҃ыѧ дни, в н҃длю, в средȣ и҃ в пѧтокь, [в к]оторїи ст҃їа д҃нї претерпѣлем распѧтїѧ и҃ см҃рть [лют]ȣю, таковїи҃ бȣдеть проклѧт. Г҃лю вам: чтите н҃длю, пѧтницȣ и средȣ в чистотѣ и҃ в добром хотѣнїи, [мол]ите сѧ и҃ в м҃лтваⷯ набж҃не пребивайте. тими бо [м҃лтвами] вибавите сѧ ѿ ада и҃ дам вам радость на д҃ши [и на] тѣлѣ, и землю во сладкȣю пищȣ, всѣⷯ бл҃гъ [земних] до ситостий҃ ваших. Г҃лю вам: в средȣ и҃ в пѧток [рыбы] да не ꙗсте, а мѣнов[и]те во пости ст҃ыѧ взаконенниѧ [. . .]им в празники г҃ескїѧ и҃ прес҃тыѧ Б҃ца. аще кто [ꙗст в ср]едȣ и҃ пѧтокъ рибы, разорѧеть ц҃рковъ [. . . . .] анаѳема ѿ ѻ҃ца моего н҃бснаго [. . .] м҃тре моеѧ [попаленъ] бȣдетъ ѿгнем҆ несогараемим҆. да разȣмете, коли би ви д҃ни ст҃ыи взаконеннїи и҃ праздники бл҃гословенїи молитвами и пѣнїем ц҃рковнимъ препровождаите тїи дни ст[. . .], г҃лю вамь, и к[ле]нȣ сѧ престо[лом] моим ст҃ым, же юж ѿ сего [дне] не пошлю вам третȣю епистолїю таковȣю, ꙗ[ко сїю]. аще не покает[е сѧ], ѿтверзȣ н҃бо и҃ пролиє на [вас] дождъ съ к[. . .] навалным[. . .] февралѧ. и сожжȣ всѧк[. . .] земнїи. и пак[и] пошлю на вас дождъ съ кро[вїю] и҃ ѡгнемъ, и пож[ж]ет ѿгнь

ѿ ли[ца] всеѧ землѧ. й паки пошлю на вас звѣреи [. . . .] и живих вас пойдꙋть. й ѿимꙋ ѿ вас лꙋча солнечнаѧ свѣта сего, и бꙋдет темность вели[каѧ] й не бꙋдете видѣти [. . . . .]. пошлю на вас громи страшнїи со нбсъ и блискавицѣ, [а]би есте погорѣли. тогда бꙋдете ѿткоповати гробы мертвимъ и плакати начнете: востаните, [оу]мерлїи, видите [. . .]реше не може [. . . . .] терпѣти [. . . . .]ощенна Гдна [. . . . .]ими мы [. . .] гробы ваша [. . .] тамо погребем [. . .] юж не можем [. . те]рпѣти [. . .]сти й преще[нїѧ] Гдна [. . .] посла Гдь [за] злость нашꙋ [. . . .]омо учинїли [. . . .] да плачемъ [вели]кимъ и горкимъ [. . . . .]тъ ридати [. . . .]ла нбо [? sic!] [. . .] тогда ѿвернꙋ [лиц]е свое ѿ вас [. . .] бꙋдꙋ васъ [ка]рати до вѣка [. . .] же оучинїли [. . .] а злыи и лживїи и строптивїи, не любите [еди]нъ дрꙋгаго. загꙋблю вас на вѣки й прийдете [. . . . .] и загибели и в' чꙋжоложнїки и чꙋжол[ож]-ницѣ. ѻ горе вам! Злимъ пꙋтем ѧсте пошлы ꙗкъ [. . .] домлане ол[. . .] вас ждет [. . .] пѣназѣ да[. . .] и такъ [. . .] чꙋжолжство [. . .] набиваете [. . го]ре вамъ, оскв[ерни]ли есте з[акон] бжыи и цркo[. . .] ѻвии загꙋб[. . .] заплатꙋ и [. .] оубогих ли[шаете,] сироть не ж[алꙋе]те и крив[ди] имъ чинит[е . .] зотов[. . .] мꙋ[. . .] закон [. . .] дахъ. П[. . .] цркви [. . .] а ви его [. . .] црков [. . .] стꙋ [. . .] на омите грѣховь ваших, слꙋха[. . .] един дрꙋгомꙋ [. .] до ѻконъ, и все есте на ворожкахъ и волхвахъ и всѧ [си]ла дїѧвол[с]каѧ [. . .]нїте. лѣпше [би] сѧ таковом[мꙋ] члкꙋ [не ро]дити. О го[ре в]ам, безако[нныи!] чемꙋ [не ст]рахаете сѧ [. . .]са не росѧ[дет]ъ землѧ [и по]жрет вась [. . . . .] непоздержанїѧ вашего, недобрїи, хитъланїи, нищи[. . .] гордий, неблгодарнїи. видите тихаго члка и правого срдца и про[ста]го, а вы его оуꙗзвлѧете и з него сꙗ насмѣваете и шидите, един на дрꙋгого при[сѧга]ете име[нем] моим, [кле]нете сѧ [ѧк] старїи т[акъ] молодїи [не]престанно. Злостїй ваших [. . .] цркви [. . .] стыѧ оз[. . .]шаите [. . .] и рано д[. . .] оуставаите на млтвꙋ, на оубогихь млсть маите й жалите ихъ. о горе томꙋ, иж [. . . . .] злословить или оукарѧеть черница. О горе то[м]ꙋ, иже [зло]словить гсдна свого духовнаго! ꙗк' сѧ емꙋ [. . .]еста незапа[. . .] ѿни во сꙋть [. . .]нїи Гдви [. . .]кдꙋ стаго [. . .]она повѣ[. .]ть не попоу[. . .]ает [. . .]ко но [. . .]ца Ха [. црк]овь стꙋю [ѿ гор]е томꙋ [. . .] ѿсꙋждает [. . .]нщаи [. . .]ши болшаго, [ст]аршаго, [. . .]соваго [. . .] всѧде сѧ [. . .] гроба [. . .] звѣ[ра л]ютаго, и не вѣритъ во стꙋю црковь и Троицꙋ [. . .]ого

том8 [. . .] ж..лими [. . . . .] или кр̃стным с̃номъ своимъ и кревними своими.

Не менше цїкава з язикового погляду, а важна для означеня часу і місця написаня сеї Минеї вкладна́, написана гарним курсивом на марґ. над текстом на картах 2—13, по обох боках кождої картки, всюди по одному рядкови; на жаль у однім місцї бракує одної або двох карток, так що і вкладна дійшла до нас неповна. Ось що читаємо в нїй:

Исписаны бы̃ сиꙗ книгы в селѣ и̃ в дворѣ єпі̃ськом в Єтрашевичах при Антонии Радлшвском єп̃пѣ премиском и самборском, на имѧ Минеи изкранныи обѣ боукатѣ. септеврыи мц̃ь, в немже є̃ ё. мц̃ь и в каждой слоужбѣ на седмой пѣсни на Гд̃ьскаѧ празникы по8ченїѧ д̃шеполезнаѧ, а на памѧти ст̃ых оугодник бж̃їих житїѧ их. А другаѧ боуката мц̃ь феврouар, въ немже є̃ з̃-мь мц̃ь и̃ на седмои пѣсни по8ченїѧ ꙗко и̃ въ перщеи, и̃ ѡ̃бщина на зади книгы. И̃ тыж в' тыи часы и̃ рокы ꙗ̃ко по въплъщени С̃на Бж̃їа из пре̃чтыѧ его Бг̃шмтре тисѧча пѧт соть седмь десѧтого и седмьдесѧть пръвого бы̃ глад великыи по всеи тои земли, а̂ к третии годь повѣтрꙑ моровы немалы. И̃ в томже роцѣ ҂афо̃в. престави сѧ Жигмонть Ѧвгоусть велкыи крал полскыи и̃ не бы̃ кралѧ цѣлыи год, аж был вчинен сеим велкыи на ѡ̃бираниѧ кралѧ 8 Варшавѣ и̃ там сѧ зезволили вшитци п̃нове едностални на францезского Индриха кнежа Андегавенске и̃ послы по него кыправили, аби его на кр8лев [далї бракує картки рукоп.] Хв̃а Димитрїѧ а также а̂кы тыѧ книгы вышше писаны̃ѣ не были ѿдалены ѿ тоѧ ц̃рве ст̃ыѧ. А̃ кто бы и̃хь маль ѿдалити ꙗ̃ким колвек ѡ̃бычаем, то хоч8 соуд с ним и̃мати пред Гд̃емь Бг̃шм въ ден страшнаго Єг[о] соудицꙗ, и̃ на нем да будет клѧтва ст̃ых ѿць ти̃. и̂же въ Никеи.

II. Данилївське (угроруське) Учительне євангелиє.

Рукопис сего твору, писаний у XVII в. на грубім, тривкім папері in folio, переважно одною рукою, тілько деякі прогалини доповнила якась друга рука, гарним, грубим полууставом, з киноварними титулами і декуди з орнаментами на чолї уступів. Книга складає ся нинї з 233 карт, переважно дуже добре захованих, з широкими марґінесами, що почорнїли по краях. На одній сторонї

пересічно 29 рядків, на горі жива паґінация, кустодів нема. Початок рукопису затратив ся; бракує, як видно з нумерациї кватерніонїв, з переду 16 карток; декілька карток бракує також у середині і при кінцї. Оправа і паґінация нові. Книжка належала, як видно із вкладної, що буде наведена далї, від 1723 р. до церкви в Данилові, у північній Угорщині, Ось її зміст:

1. Недлѧ ѡ блѫдном снѣ (стор. 1—5), без початку і кінця.

2. Недлѧ сыропоуст. (стор. 5—7), без початку.

3. Недлѧ первая стаго поста, еѵліє ѿ Іѡана зач. є. (стор. 7—12).

4. Недлѧ в-ѧ стаго поста, еѵліє ѿ Марка зач. з. (стор. 12—16).

5. В недлю г. крестопоклоннѹю, еѵліє ѿ Марка зачало лз. (стор. 17—24), оповідане про старозавітні події, що означали хрест (Мойсеєва палиця, вода з каменя, мідяна гадюка, дерево в водах Мерри), далї згадано про хрестове видїнє Константина. Хрест названо гербом Сина божого.

6. В недлю д. стго поста, еѵліє ѿ Марка зач. м. (стор. 25—34). Виривок із сего казаня про те, як диявол спокушував апостолів, щоб зрадили Ісуса, був надрукований (Памятки II, 220—221).

7. Недлѧ є. стго пѡста, еѵліє ѿ Мар. зач. мз. (стор. 34—40).

8. В сѹботѹ Лазоревѹ стго поста, еѵліє ѿ Іѡана зачало лд. (стор. 40—46). Виривок із сего казаня про Лазареве епископство в Кипрі був надрукований (Памятки II, 348—349).

9. В недлю цвѣтнѹ на ѹєханіє Га нашего Іс Ха, еѵліє ѿ Іѡана зач. м. (стор. 47—54).

10. В нед. свѣтлѹю пасхи ѹченіє православнымъ хртіѧнѡм (стор. 54 — 63). Знаходимо тут між иньшим ось який цїкавий уступ: „Боуди вѣдомо всѣмъ православ'нымъ хртіѧном, иже сеся свѣтлая недлѧ днъ великій и стый є, понеже ѡ въскрніи Гдни слнце зышло ѕ-й годины в ночи и стоѧлѡ на востоцѣ два дни, на полѫдни стоѧло г. дни, а над вечеромъ стаѧло [sic !] два дни, и про то зовет сѧ великій днь и не годит сѧ нам хртіѧном ніѧкого дѣла дѣлати в тотж недлю стоую. а кто бы важилъ сѧ квал'тити тоты дни стый, да боудетъ проклѧтъ в сій вѣкъ и во боудѹщій. Так' же съ женами не съвокѹплѧти сѧ, але з радостію и в чистости и оу на-

бжен'ствѣ пребывати". Далї оповідаеть ся тут про Ісусів прихід до пекла ось якими словами: „Въскрсъ Хс и до ада пришолъ, а передъ его стою млтїю ишли два аггелы, Михаилъ и Гаврїилъ, яко л'вы ко противным силамъ, великим голосомъ [зовучи]: „возмѣте са врата вѣчная, отступите всѣ съпротивный власти, съкрушите са врата вѣч'ная, засоромѣйте са всѣ съпротив'ный съпостаты, се бо иде на вас црь славный и сил'ный, который васъ побѣдит и раздрушитъ пан'ство ваше до кон'ца". Сего ради и страх пришолъ на дїавола от цря моцъного Ха. Таковое было пришествїе Хво до ада съ страхом и ужасомъ и блистанїемъ великимъ. Тогды аггли спѣвали: „възмыте са врата вѣчная и возмѣте князи врата ваша и ис корене подвигнѣте, щоби есте не затворили николи". Тогда аггл ом спѣвающимъ врата желѣзная взаша са и дїаволи засмоутили са, и верѣа сътрѣша са и вса основанїа темничная подвизаша са и всѣ слоуги пекел'ный застыв'пѣли. и выпол'нило са слово прорка Аввакума, которое написал [на марг. гл. г.]: „съсѣклъ еси ужасомъ главы сил'ных". Тогда дїаволи отврьзоша оуста своа и ричали: „кто тамъ црь славный, що роздрушилъ нашу дръжаву?" говорили до них вса агглъскїа силы: „хочетели оувѣдати цря славы? Вѣдайте, Гь крепокъ и силенъ, который вас извергъ съ нбсъ до ада во бездну. Гь главы ваша съкрушилъ въ Іордани. юж ваша моц на вѣки загинула, юж ваше моучителъство оупало". сїа глщи агглы и взали их самого пекел'ного моучителя Велзавула и ведут его къ Хртоу нбному црю. и зъвязалъ его Гь оузами нерѣшимыми и с ним Юдоу Скариотского, що продалъ Гда Гс Ха. Адам же найпер'шїй члвкъ оуслишалъ, яко Гь Спсъ идетъ, которого от вѣка ожидали оу мукахъ, высвободити их всѣх там боудущихъ въ адѣ, началъ повѣдати всѣм связаным сїе. Адамоу повѣдающе а Гь Хс юж к немоу приходитъ, а в рукахъ несетъ побѣдное оружїе кртъ. Адам'же оузрѣв'ши Га прослезил са и жалосно заплакалъ и рече всѣм сѣдящим тамо от вѣка: „что южъ Гь с нами!" Тогда рече Гь къ Адамоу: „съ дхм твоимъ! въскрѣшаю та, въстань от тмы, освѣтилъ та Хс. и всѣмъ мовлю вамъ: изыйдѣте живоущїи во тмѣ". и рече Хс Адаму: „не для того създалъ емъ та, щобы зъ адѣ звязанъ еси былъ. Тебе ради Адаме сънїйдох съ небесъ и тѣло члвче взялемъ на себе. Тебе ради Адаме кров свою пролїяхъ, да та облеку въ прьвоую одежду. и роукописанїе твое раздралъ емъ. Виждъ Адаме гвоздїе, роук и ногъ моих прибитїе и жел'чїю напоенїе, да изврьгоу бремя грѣха твоего из тебе и да разорю лютую смерти

твоѥ҆ѧ чашꙋ. На кр҃тѣ оу҆мрѡх и҆ копі́ємъ прободенъ быx в ребра, ꙗ҆ко да твое ребро и҆сцѣлю, ѿ негоже ти създах женоу. Востани А҆даме ѿсюдоу ѿ смер'ти во животъ, ѿ тмы во свѣт, ѿ робъства с҃ слободоу, ѿ темности въ вышній І҆ер҃слимъ, ѿ пекла оу райскій пожитокъ, ѿ землѣ на н҃бо. И҆ є҆мъ Гь҃ Бг҃ твой, А҆даме, см҃рть пріѧл є҆мъ был за тебе и҆ въскрес є҆мъ ѿ м҃ртвых, да ѿкладаю живыми и҆ м҃ртвыми". Ѿц҃ь н҃бный ждетъ ѡ҆в'чате погиб'шого, чини а҆г҃гластій ждоутъ А҆дама съ радостію, коли прійдетъ и҆ возыйдетъ к' Бг҃ꙋ. Чомъ? коли А҆дамъ согрѣшилъ в рай, и҆ тогды выгналъ є҆го Гь҃ Бг҃ и҆зъ раѧ, и҆ выгнав'ши є҆го поставилъ ѡ҆гнѧного Хероувима на воротѣхъ райскихъ, и҆ там не поущано никого а҆жъ до воскр҃нїѧ Хв҃а. Воз'вратил сѧ Херѫвим славы, пр҃толъ готов, брашно готово, житіе готово, и҆же ѡ҆ко не видѣло и҆ оу҆хо не слышало и҆ на ср҃дце чл҃вкоу не възыйде, и҆же оу҆готова Бг҃ любѧщим его. Тогда Хс҃ А҆дама за роукѫ взѧлъ и҆ вывѣлъ є҆го и҆зъ а҆да, и҆ в'шиткі вышли съ Хр҃томъ, толко самого премоудраго Соломона лишилъ оу пеклѣ. рече Соломон: „Гн҃и, чомоу мѧ тоут лишаеш?" И҆ рече Хс҃: „далемъ ти моудрость и҆ выйдеш ты моудростію своєю, и҆ лѣпше вѣрити бꙋдеш, иж ѿ мене мꙋдрѡ и҆маешъ". Потом рече Лоуцѣперь цар дїѧволъскій: „Чемоу ты не и҆деш ѿтол?" и҆ рече Соломон: „Гь҃ прійде дрꙋгій раз' по мене". рече Лоуциперь: „ю҆жъ досыт ми горкой бѣды начинив, царство моѐ разъдрꙋшивъ и҆ всю силоу мою стер. а коли єще бы и҆малъ прити тоут дроугій разъ, то юж до конча [sic!] мене погоубитъ и ср҃дце мое расторгнет". имик'ши Соломона и҆ вып'халъ вонъ с пекла. Тогды почалъ Соломон спѣвати: „Прбл҃вена єси Бц҃е Дв҃о [и҆] воплотивый сѧ ис тебе! а҆дъ плѣни сѧ, А҆дамъ призва сѧ, клѧтва потреби сѧ и҆ Єв'ва свободи сѧ и҆ см҃рть оумертви сѧ". а҆ мы тѣмъ поюще възопіемъ: „бл҃венъ Бг҃ и҆же и҆зволивый тако!"

11. В недѣлю свѣтлꙋю Пасхи на литꙋргїи, є҆ѵл҃їе ѿ І҆ѡанна зач. а҃. (стор. 63—79). Переклад евангелия — досить вільний і скорочений, далї оповідане про вихід Жидів із Єгипту, про перехід через Червоне море, про Авраамову жертву, про вибух води з каменя, доконаний Мойсеєм, про 40-денний піст (перший так постив Адам з Євою: „А҆дам і Є҆в'ва пръвозданный за престꙋпленіемъ заповѣди Бж҃ей постили сѧ и҆ покоутовали м҃ дни и҆ м҃ ноцій оу рѣцѣ І҆ѡрдани голый стоѧчи на камени, а дрꙋгій каменъ на головѣ дръжали", стор. 72, потім Мойсей на Синаї), далї про мідяного вужа, про чудо Ісуса Навина з сонцем, по чім сказано: А кды и҆збавитель наш Хс҃ на кр҃тѣ былъ, была тма на вшитокъ свѣтъ за г҃. годины, ѿ ѕ҃-й годины ѳ҃-й сл҃нце не дало

свѣтлости, за чимъ той велебный днь называет сѧ ѿ латины велка ноць" (стор. 72). Далї згадано про Йону, приведено пророцтва Даниїла і Йосиї про Ісусову смерть, наведено євангельське оповідане про воскресенє Ісусове, повторено приведене в попереднїм казаню вияснене назви „великдень" (стор. 77) і закінчено упімненем: „варовати сѧ всѧкого грѣха, то ест оубійства, блоуда, чаровъ, потвора, безъмѣрнаго пѧн'ства, понеже пѧн'ство вшиткимъ грехом естъ матица".

12. В недѣлю Ѳомин8, еѵлїе Їѡанна зач. ѯ. (стор. 79—84). Оповіданє про сьв. Тому переплїтане науками в роді отсеї: „Й вѣрсуючи вын'ни есмо добрый оучин'ки чинити, прибѣгаючи зо хотю [sic! у теперішнїй нар мові „зо хітю"] до домоу бжего йзъ ѡфѣрою, с подароун'комъ Гоу Боу избавителеви своемоу за ѿпѫщенїе грѣховъ своих, то ест проскоуров й свѣчею й з ладаном й з алмѫжною оубогимъ, ꙗкъ ти сила заносит".

13. Недлѧ г. по пасцѣ стых мироносиц, еѵлїе ѿ Марка зач. ѯѕ. (стор. 84—89).

14. В недлю д. по пасцѣ о розслабленом, еѵлїе ѿ Їѡанна зачало дї. (стор. 89—97). Між иньшим упоминає: „Не надѣй сѧ на бай ани на ворожки, ани тыжъ на йн'шїй розмайтый богинѣ" і вказуючи, що одних Бог „каретъ хворотою, кварами, фрасоунком", а иньших пробує, згадує про праведного Йова, що „хоть былъ праведный, напоущалъ на него жѵры, оубоство, коросты, бетеги, але ѡнъ праведный не ходилъ по ворожилѧхъ, не вѣрилъ байлѧмъ". На стор. 95 читаємо: „Чом видишъ, казда ѡ дерево садовое йлетъ старанѧ, ѿкопоуетъ его, ѿбрѣзоуетъ, нахилѧтъ, щобы право росло, й пакъ присажоуе, солодкое стовпѧ до него покладает, щобы хоснаво было й щобы оурожай добрый принесло" — інтересне сьвідоцтво про замилуванє угорських Русинів того часу в садівництві.

15. В недлю е. по пасцѣ ѡ Самарѧнинѣ, еѵе Їѡанна зач. вї. (стор. 98—102). Пять мужів, яких мала Самарянка, що про неї мова в євангелию, то пять книг Мойсеєвих, а шестий муж, то Ісус.

16. Недлѧ ѕ-ѧ ѡ слѣпци, еѵлїе Їѡанна зач. лд. (стор. 102—107). Про початок Силоамської купелї знаходимо тут ось яке оповідане: „Оу тот час, коли найхали поганый Сарацины на Їерлимъ хотѧчи его звоевати, але не могли, понеже пламен ѡгненый ѡбточив' Їерлимъ й боронивъ, й такъ жаденъ тых поганъ не могли сѧ приближити к немоу, еднак'же водоу ѿнѧли ѿ нихъ были. Їерлимлѧне не маючй воды барзо жалосны й смоутны

были. Тогды пр҃ркъ Їезекеилъ вышедши на свое предверїе помолив ся Гс҃у Бо҃у, абы имъ водоу далъ, и почалъ копати стоудникъ. и тамъ Бж҃їимъ повеленїемъ ꙗвила имъ вода. А тоты поганѣ ѿвороть оучинили ѿ Їерлима: едины сами ся посѣкли, а дрꙋгихъ ѿгнь попаливъ, и ни един не зостав живъ“ (стор. 104). Автор виясняе, відки у людей бере ся сліпота, і твердить, що вона буває двояка: одна йде з того, що люди не сьвяткують неділь і сьвят, не постять, пють, „на пꙗтницѣ и на недлѣ из женами съвокоуплꙗют ся, и про такое безаконство родꙗть ся дѣти нестаточный, нездоровый, слѣпый, нѣмый, нерозꙋмный. Втораꙗ слѣпота, що оу родѣ посагают ся, оу кръви, оу близкости, и котрый по заходѣ слнца слюбъ берꙋт, и таковых непослоушных людій родꙗт ся имъ дѣти злодѣеве, разбойници, лотри, блоудници, чаровници“ (стор 105—106).

17. В четк ѕ҃. нед. по пасцѣ, вознесенїе Гнѣ, еѵлїе ѿ Лꙋк. зач. рдї. поучениїе (стор. 107—111).

18. Недлꙗ з҃. по пасцѣ, еѵлїе Мѳ. гл. нѕ҃. (стор. 111—114). Ті дві картки переписані иньшою рукою і вставлені в книжку так, що конець попереднього слова знаходить ся на стор. 115, але там перечеркнений і на стор 111 переписаний ще раз, очевидно для того, бо перший копіст пропустив одну проповідь (на 7 неділю), даючи на стор. 115 по закінченю слова на Вознесение зараз проповідь на нед. 8.

19. В нед. н-ца поꙋченїе, еѵе Їѡ. зач. кз҃. (стор 115—125). В сю неділю автор має нагоду розвинути науку про сьв. Духа і розвиває її в православнім дусї: „Дхъ стый ѿ Ѻца исходитъ, а на Снѣ почиваєт“. На 125 стор. в низу на маргінесї підписано старим скорописом: „Во Лукачова Крал. град (?) їюл ді. рок. ахмѕ (1646) — правдоподібно дата написаня книги.

20. Нед. а҃. всѣх стых еѵле Маѳ. гл. чн. (стор. 126—133).

21. Ндлы в҃. по всѣх стых еѵе Маѳ. гл. д҃. (стор. 133—138).

22. Недлꙗ г҃. по всѣх стых, еѵлїе ѿ Маѳ. зачло иї. (стор. 138—141). І тут автор між етичними упімненями майже найвисше ставить: „подавай млтыню оубогим, до црквы стой ѿфѣрꙋ справедливе ѿдавай Гсꙋ Бжꙋ, то естъ десꙗтиноу з вѣрной працы своей, проскꙋрꙋ, свѣчꙋ и ладанъ за ѿпоущенїе грѣхов своих“ (стор. 141).

23. Нед. д҃. по всѣх стых, еѵе Маѳ гл. ке҃. (стор. 142—148), оповідаеть ся про вбійство Авеля і про Авраамову жер-

тву як приклади сильної віри в Бога. Автор пише між иньшими: „Ищи никоторый чоловѣкъ є такій, що из своего ймана шкодѹє дати проскѹрѹ, свѣчѹ й кадило, нежели бы далъ иное што бол'шеє. а хоть рекома про люди дашто мало даєтъ, а вѣры до того не маєт, то неприꙗтна бѹдет ѡфѣра его" (стор. 145).

24. Нед. є. по всѣх стых, еѵліє Мар. зач. кй. (стор. 149—155).

25. Нед. ѕ. по всѣх стых, еѵліє Мр. зач. кд. (стор. 155—159).

26. Нед. з. по всѣх стых, еѵліє Мр. зач. лг. (стор. 159—165). Автор завважує, що богато людей у неділю, „егда звоны цр̃ковный кличоутъ до до домоу бж̃его" — „бѣжат по коуплꙗх, по дльзѣх, по ворожках" (стор. 163).

27. Нед. й. по всѣх стых, еѵліє Мр. гл. лй. (стор. 166—171).

28. Недлꙗ д. по всѣх свꙗтыхъ, еѵліє ѿ Мар. зачло нд. (стор. 171—176) Починаючи від стор. 173 на марґ. в низу на стор. 173, 175, 177, 179, 180 і на марґ. з лівого боку здовж сторони 181 і 183 знаходить ся написана курсивом ось яка вкладна́: „Вѣдомо чинимо комѹ ѡ том вѣда. належитъ ꙗкъ дхховноммѹ [sic!] станѹ, такъ ї свѣцкѡмѹ. рабъ Василый Романнѹкъ Василъ ї жоновъ своевъ Єленов ї сыном своїмъ Гаврилом ї зъ сыном Штефаномъ ї сыном Симоном, Їѡваном ї зъ Лѹком, ї придали еї до храмѹ стого (перечеркнено: Архистратига) до архиерєа Николы. давъ емъ за ню вї. золотых, зовемѹю евангелие ѹчителное, до церкве Даниловской. Й хто бы еї мав ѿдалити ѿ тої церкве, да бѹдет проклꙗт. Анадема Пінамарафтѹ. рокѹ ҂аѱкг". (1723).

29. Нед. ї. по всѣх стых, еѵліє Мр. зач. ов. (стор. 177—183). Автор остерігає: „А где вѣры й стобливых оучинковъ не єстъ, то там й Дха стго не є, лиши діꙗволъское жидло. А мы хрне повин'ны посты стый постити и покоутѫ чинити за грѣхи нашѣ, а не слоухати тых, котрый ѿстѫпили ѿ православной хртіꙗнской вѣры, ꙗко то сѫтъ Лютры, Калвины, Римлꙗне, Оугъркове, котрый ѿщепили сꙗ ѿ стой вѣры греческой". (сторона 178).

30. Недлꙗ аї. по всѣх стых, еѵліє ѿ Мар. зач. оз. (стор. 183—190). На марґ. в низу на стор. 184—185 знаходять ся писані одна курсивом а друга полууставом ріжними руками ось які проби пера: 1) Ласкавый чителникѹ, чити а не клини, бо паперъ оудалъ сꙗ барзо злый недобрый". 2) „Не виненъ папѣръ

ничого, але чернило было злое недоброе, къпир'васоу треба было болш' до него придати".

31. Недлѧ по всѣх стых ві. еѵліе ѿ Маѳ. зач. оѳ. (стор. 190—206). Подано 10 заповідей божих, оповідано історию про Данила і Зузанну, далї про вирізане племене Вениямминового за зневажену жінку, при чім автор покликає ся невірно на жерело: кн. Юдит гл. к., хоча се оповідане знаходить ся в кн. Судий гл. XIX—XXI. Звісне євангельське місце автор толкує: „подобнѣше поворозови скрѹзѣ иглѧное оуше пройти", а на стор. 203 на марґ. остерігає перед „хѹлою геретическою" що до нешанованя образів і покликає ся на Марґарит мѕ.

32. Недлѧ гі. по всѣх стых, еѵліе Маѳ. зач. нѕ. (стор. 206—216). Автор згадує про зруйноване Жидів Титом і їх розсипане по сьвітї, „такъ што ни мѣста своего, ани городѹ, ани кметїй своих межи нами хртїѧны не могѹт имати на вѣки" (стор. 210—211); нарікає далї, „що ни к' едном народѣ такого безчестїѧ не е, ꙗк межи нашим рѹским народом, що на свой оучителѣ ѡ их чести никоус не смотрѧт; хот бы межи ними аггл з неба был, еще бы им не догодилъ" (стор. 212). По думцї автора „за що юж и нас Гь Бг покорталъ и карет, то есть злыми панами и неоурожаем полѧ и ин'шими розмаитыми карностѧми" (стор. 213). „Можеш то кождый зрозѹмѣти — говорить він далї — видѧчи, што сѧ дѣетъ межи нашимъ народом рѫским, иж Гь Бг оузѧл оу них цртво и пан'ство, а придал латинѣ, котрый своих оучители честѹют и имъ потребности и заслѹги платѧт ꙗко оучителем и слоугам бжїимъ" (стор. 213). Як бачимо, автор уміє вдарити навіть у патріотичну струну, коли йому того треба і очевидно числить на симпатичний відгук у серцях слухачів.

33. Недлѧ дї. по всѣх стых, еѵліе ѿ Маѳ. зач. гл. пѳ. (стор. 217—224).

34. Недлѧ еї. по всѣх стых, еѵліе ѿ Маѳ. зачло гл. св. (стор 229—231). Цікавий тут отсей уступ: „Коли прїйдет недлѧ или празник ин'шїй бжїй, то мы его не перепровадимо на бжїй хвалѣ, але май мыслимо, ꙗкъ бы един дрѹгого дакꙗкъ спотварити, правотити, ал'бо оу карты грати а на том вшиток днь стратити" (стор. 227). Здаєть ся, що гра в карти вже тодї була розповсюджена по угро-руських селах, бо проповідник виступає проти неї й далї: „Я дїѧвол з давна сѧ наоучилъ и оучит сѧ, ꙗк' бы хвалѹ бжїю знищити, и так'жей вымислилъ против четырех еѵлистов свою еѵлїю четверой

масти, то є ѿных проклѧтых кар'товъ, штобы так'же люди ловили и до своего пан'ства приводили, до пекла вѣчного. Може то кождый видѣти, що болше такихъ, котрый вшиток днь тот стый недѣлный стравѧть при написѣ шатан'скомъ, нѣж при словѣ бжоум" (стор. 228).

35. Недлѧ ѕі. по всѣх стых, еѵлїе ѿ Маѳ. зач. гл. еі. (стор. 231—238).

36. Недлѧ зі. по всѣх стыхъ, еѵлїе ѿ Маѳ. гл. ѯв. (стор. 239—242).

37. Недли иі. по всѣх стых, еѵлїе Лук. гл. зі. (стор. 243—247).

38. Недлы ді, по всѣх стых, еѵлїе ѿ Лѹк. зач. кѕ. (стор. 247—250).

39. Нед. к. по всѣх стых, еѵлїе ѿ Лук. зач. л. (стор. 251—254).

40. Недлѧ ка. по всѣх стыхъ, еѵлїе ѿ Лоук. глав. ле. (стор. 254—258).

41. Недлы кв. по всѣх стых, еѵлїе ѿ Луки зач. пг. (стор. 258—262).

42. Недлѧ кг. по всѣх стыхъ, еѵлїе ѿ Лоуки зач. лп. (стор. 262—265).

43. Недлѧ кд. по всѣх стыхъ, еѵлїе ѿ Лѹк. зачло лѳ. (266—269).

44. Недлѧ ке. по всѣх стых, еѵлїе ѿ Лоуки глав. нг. (стор. 269—274).

45. Недлѧ кѕ. по всѣх стых, еѵлїе ѿ Лоуки гл. ѯѕ. (стор. 275—280).

46. Недлѧ кз. по всѣх стых, еѵлїе ѿ Лоук. зач. оа. (стор, 280—284).

47. Недлы ки. по всѣх стых, еѵлїе ѿ Лоук. зач. гл. г. (стор. 284—293).

48. Недлѧ кѳ. по всѣх стых, еѵлїе ѿ Лоуки глав. пе. (стор. 294—300). Подано 20 причин сьвяткованя неділї; упоминае „не вдаючи сѧ оу скѣцькїи баснѣ" ходити в неділю до церкви „изъ ѿфѣрою ведлѹгъ можности своей, изъ свѣчею и проскѹрою и зъ ладаномъ и ал'мжж'ною оубогим за свое ѿпжщенїе грѣхов" (стор. 297).

49. Недлѧ л. по всѣх стых, еѵлїе ѿ Лоуки зачло се. глав. г. (стор. 301—303).

50. Недлѧ ла. по всѣх стых, еѵлїе ѿ Лоуки зач. чг. (стор. 304—308).

51. Недѣлѧ лв҃. по всѣх стых, еѵлїе Лук. зач. сд҃. (стор. 308–311).

52. Недѣлѧ лг҃. еѵлїе Лѹк. зач. чд҃. (стор. 312–316).

53. Мца септеврїѧ на рождество пр҇тыѧ Бца поѹченїе ко православным хр҇тїѧном. Гй блви Ѿче (стор. 317—322), апокріф, друковано, див. Памятки II, 98—100.

54. Мца тогож дї. въздвиженїе чтнаго крта Гнѧ (стор. 322–327), оповідане про віднайдене сьв. хреста Єленою.

55. Мца ѡктоврїа кѕ҃. стрть стго мчка Дом[и]трїѧ (стор. 327—329), по церковному.

56. Мца тогож въ кй. стрть й оумѹченїе стои Парасковей. Гй блви Ѿче (стор. 330—344), по церковному.

57. Мца ноєв. й. събор архаггла Михаила (стор. 338—343), по церковному, оповідано між иньшим чудо в Хонї (тут се місце названо Єрихоном).

58. Мца тогож ка҃. Оѵведенїе пртыѧ Бца, блви Ѿче (стор. 343–346), друковано Памятки II, 101–102.

59. Мца дек'врїѧ, стрть стой мчнцѣ Варвары (стор. 346—350), по церковному.

60 Мца тогож в днь ѕ҃. чꙗдо стго Николы (стор. 350–352), по церковному, оповідано чудо про Димитрия уратованого з моря і про трьох мужів уратованих від меча.

61. Мцы декеврїа въ ке҃. днь на рождество Гда нш҇его Їѵ Ха, еѵлїе, которое рачил ѿзнаймити Гь наш Їс Хс стым еѵлистомъ Маѳ. зач. а҃. (стор. 353—373). Уступи сеї проповіди друковані, див. Памятки II, 112 — 116.

62. На днь крещенїѧ великого Га ншего Їс Ха наоѹка православным хр҇тїѧном мовѧчи (стор. 373—384).

63. Мца феврaлїа в҃. днь срѣтенїе Гда нашего Їѵ Ха, по оѵченїе къ православным хр҇тїѧном (стор. 384—387).

64. На днь стго веселого благовѣщенїѧ стой пречтой Бци наоѹка е҃ ѿписана хр҇тїѧном, чти еѵлїе, хочеш ли в тетрѣ (стор. 387—395).

65. Мца апр. кг҃. стрть стго мчка Хва Геѡргїѧ Ѿ црѧ Деклитїѧна (стор. 396–405).

66. Поѹченїе на днь стых верховных аплъ Петра й Павла ко православным хр҇тїѧном. Блви Ѿче (стор. 405–412).

67. На днь стго прр҇ка Їлїй слово е҃ къ наоѹченїю хр҇тїѧном (412–416).

68. На днь стго преображенна великаго Га Ба и спса нашего Іу Ха, наука правосл. хртїаном (стор. 416—425).

69. Поѹченїе на днь ѹспенїа пртой Влдчца нашеа Бца і прно двы Мрїи ко православным хртїаном (стор. 425—435).

70. Мца августа кд. наѹка ѿ еѵли. стго на оусѣкновенїе чтной главы Їѡана прдтчѣ, ѿписана през еѵлиста Мар. гл. кд. (стор. 435—444).

Част вторая поѹченїа [ѿ] Їѡаннѣ стом, тѣлко прошѹ абысте послѹхали (стор. 445—450).

71. Поѹченїе ко православным хртїаном во той час, аще кто преставит са ѿ хртїанъ къ Гдѹ (стор. 451—466).

III. Староміський рукопис.

Рукопис, а властиво фраґмент рукопису, має 110 більше або менше цїлих карток меншого folio, з деяких карток є тілько малі шматочки. Розуміє ть ся, що кінця анї початку нема, а і в серединї богато карток повидирано. Рукопис писаний ґарним і старанним полууставним письмом XVII в.; що не давнїйше, показують слїди унїятської або католицької доґматики. На кождій сторонї звичайно 26 рядків; початкові букви кождого зачала писані киноваром, так само титулики в текстї. Кустодів анї живої паґінациї нема, так само нема нїяких приписок на марґінесах.

Оправа нова, нумерация сторін — моя.

1. Слов[о] в нд҃лю. Десат члонков закона и заповѣдїй, которых сам Гь Бг мовил и приказал и дал пррк Мойсеѡви на горѣ Синаи, написав'ши мѣзиным своим пал'цем на двох таблицах. Рек Гь так, чл҃че (стор. 1—4). Подаю сей інтересний текст в цїлости, т. зн. скілько його лишило ся:

Мовил Гь Бг вшиткы тыи слова: ıам е Гь Бг твой, который емъ вывюл тебе зъ землѣ египской з' домоу неволѣ.

а. Милоуй Ба твоего зо в'шитких моцїи твоих над в'шитко створена.

а. Не имаи бгь чюжих пред множ. Быблїа чорнаа.

в. Абы есь ин'ших чюжих бгь не хвалил, ани чаром ни ворож'кам не вѣрил.

в҃. Не чини собѣ ѡбразоу, ани в'сякого подобенства, которое є҃ на нбѣ горѣ, и которое на земли низ'ко, ани тых которїи сѫт въ водѣ, под землеж, не бѫдеш ся им кланял ани их хвалил. іам є҃ Гь Бъ твои моц'ныи, завист'ныи в мсти, мъстячи ся неправости ѡцевьской в' сноxъ к' третюм и . . . . . . тых, которїи мене . . . . . (далї видерто. Стор. 2) . . . . . єго надаремно берет.

д҃. Милоуи ближ'него твоєго іако себе самого, и каждого члка.

д҃. Памятаи, абы'сь ден недел'ныи стиль, през' ше днїи бѫдешь робил, и выконавши роботы твоєи, але седмого дня днь стыи Га Ба твоєго, не чини оучин'кѫ жад'ного вон. Ты и снъ твои и цор'ка твоя, слоуга твои и слѫжеб'ница твоя, быд'ло твое и гость, который є в домоу твоем. абовѣм в' шестих днех створил Гь Бъ нбо и землю, море и ш'то в' нихь є, и ѡпочиноул дня седмого. протож блвилъ днъ недел'ныи Гь Бъ и постиль єго.

е҃. Не бїи никого ни ѡржжїем, ни іазыком.

є҃. Чти ѡца твоєго и маткоу твою, абы'сь долго жив был на земли, которoуж Гь Бъ твои дасть тобѣ.

ѕ҃. Не роз'бивали ани крали, и не бери ни в' кого ничог[о] невин'наго.

ѕ҃. Не бѫдеш заби . . . (Далї брак. Стор. 3).

и҃. Не бѫдеш краль.

ѳ҃. Не присягаи на крико про Ба твоєго.

ѳ҃. Не мовь против ближ'немоу твоемоу фал'шивого свѣдоцьства.

і҃. Не бери дар'мо въ оуста своя имене бжїа.

і҃. Не пожадаи домоу ближ'него твоєго, ани пожадаи жены єго, ани слоугы, ани дѣвкы, ани волѫ, ани ѡсла, ани вшиткыхь рѣчїи, которїи сѫт єго.

На пер'вои таблици сѫт четверо, который належат къ самомоу Боу. Бѫдеш миловал Га Ба твое зо в'шиткого срдца твоєго, зо в'шиткои дшѣ т[воеи], зо в'шиткого з'мыслѫ твоєго и зо в'шиткых [силъ] твоих. На дрѫгои таблици сѫт шестеро [. . .], [ко]торыи належат къ ближ'немоу наше[. . . . .]
миловал ближ'него твоєго іако [. . . . .]
Кто выполнит тых десят член'ков [. . . . .]
прїимет запевное вѣч'ное . . . .]
Вѣроуж въ единаго Ба [. . . .]
Створителя нба и [. . . .]
Видомых в'сѣхь [. . . .]
И въ єдинаго [. . . .]

йзь Фца [. . . . .] Нижній ріг картки видертий так що пропало в низу кілька цїлих рядків тексту і більші або менші части горішнїх рядків. На обороті читаємо далї:

и҃. Которыи для нас людїи й для нашего з'бав'лѣня з'стѫ'пил з нба.

ѳ҃. И в'тѣлил ся є з'духа стго, з Мрїи двцѣ, й члком з'стал ся є.

і҃. Оукрижован тыж: для нас под понтейскым Пилатом, оумѫчень й погребень є.

аі҃ И в'стал з' мртвых третего дня ведлоуг писмь.

ві҃. И в'стѫпиль на нбса.

гі҃. И сѣдит на правици Фца.

[ді҃]. И зася прїидет з' славою сѫдити живых й змрлых.

[еі҃]. Которого кролевьства не бѫдет конець.

[ѕі҃]. И в' духа стго, га ѡживляющего.

[зі҃] [. . .]орыи зь Фца й з' сна походит.

[иі҃]. [. . . . .] йзь Фцемь й з' сном сполоу вел'бюнь [. . . . . .] хвалюнь, которыи мовил є през прркь.

[ѳі҃. И един]оуж пов'седнев'ноуж з'коровоуж и . . . [црк]овь.

[к҃]. [. . . . .]ть на Фпѫщенїе грѣхов.

[ка҃]. [. . . .]ер'лых.

[кв҃]. [. . . .] амин.

[. . . .] й зоставил

(Конець видертий).

2. [Слово кд҃. В недлю д҃.], стор. 5—7 без початку.

3. Слово л҃. В недлю і҃. котора зовет ся ѡ бар'зо хвором члцѣ, которого Хс оуздровил й шатана з него выгнал, єе Мт҃. гл҃. ов҃. оу полском гл. зі҃. (стор. 7—12), без кінця.

4. [Слово ла҃ в недлю аі҃], стор. 13—18, без початку.

5. Слово лв҃. В недлю кі҃. котораа зовет ся ѡ богатом члвцѣ, там же ємоу Хс назначил д'вѣ заповѣди закона еулїе к Матѳеи гл. од҃., оу полском гл. ді҃. (стор. 18—26). Подаю тут деякі виписки, щоб дати поняте про уклад такого „Слова“.

„Въ время часоу ѡного. Члкь нѣкоторыи єдень млоденець пришедши къ Ісоу рек ємоу: „Мистрѫ добрыи, што доброго ймамь чинити, абых ймал живот вѣчныи?“ А онь ємоу рекль: „чемоу мя зовешь добрым? никто не є добрым хыба един Бг“ і т. д. По скінченю перікопи (ѡ члкъ то невъзможно є, але ѡ Ба в'шиткы рѣчи възмож'ны сѫт) автор книги додає: „То є єу-

лїе дш҃нее. Ꙗко Хс҃ понꙋждал ѡного младенца, абы ѡфѣровалъ маєт'ность свою оўбогым и҆ а҆бы за ним пошол, а҆ле ѡ҆н не хотѣлъ, а҆ле смоутно ѿшол, бо҆ мал маетности мнѡго". Далї йде евангелие на понедїлок (Марка гл. 11), на вівторок (Марка гл. 12), на середу (Марка гл. 13), на четвер (Марка гл. 14), на пятницю (Марка гл. 15), на суботу (Матвія гл. 90), з кождої по кілька рядків письма. Далї йдуть перікопи з апостола, отже в недїлю з ап. Павла до Коринтян гл. 158 (очевидно якоїсь загальної нумерациї): „Где тыж ѡзнаймоуꙋ вам є҆ѵ҃лїе, котороуꙋ ем вам проповѣдал, которочю є҆сте тыж прїали. В которой тыж стойте, през котороую тыж збавлѣна и҆маєте. А҆ ласка є҆го, котороую ѡказал напротивко м'нѣ, не є҃ порожна, але ем бол'ше в'шиткых працовал з' нихъ". Так само і на дальші днї тижня складач рукопису звичайно не дає цїлих перікоп, тілько обмежаєть ся на однім або кількох реченях. Кінчить ся вибірка ось яким поученем: „А҆ мы, бра҃а, ѿверьтаймо сѧ ѿ злыхъ мыслїи, а҆ навертаймо сѧ къ Боу҃ створителю своє҆моу, который сѧ нами в'сѣма ѡпѣкоуе҃ и҆ трощет и҆ дает покар'мъ и҆ ѡброк на кождый рок, наполнѧет до сытости въ ве҃лїи ср҃дца наша. Тот є҃ всѧкомоу бл҃городател и҆ в'сѧкомоу покар'моу и҆ цр҃твоу нб҃номоу подател. Тым которїи въ вѣрѣ и҆ въ прав'дѣ и҆ в' чистых мыслехъ и҆ въ оўчин'кахъ добрых тръвают, тїи цр҃тво нб҃ное ѡтримают. Подобает братїа въсѧко богатство ѿложити ведле а҆п҃ла Павла, и҆ оўтон'чити вол'ною нищетою, ꙗко въз'мощи оўзкым поутем вънїйти въ цр҃тво нб҃ное. оўзок и҆ прискор'бный пꙋт веꙋчїи въ живот, и҆ мало и҆хъ є҃, которїи глѧдают є҆го. Прото и҆ Дв҃дъ пр҃ркъ рек: ꙗк роз'множили сѧ немощи, и҆ хворобы и҆хъ, то є҃ грѣхы! А҆п҃лъ Павел гл҃еть: бывшим нам хворым, то є҃ грѣш'ным, Хс҃ за нечестивых и҆ злых оўмер'лъ. Бг҃огласный Григорїи реклъ: початок злости еж[е] не д'бати ѡ зац'ныхъ и҆ добрых рѣчехъ. престаанїе добрꙋ злом почат'ок є҃. может всѧ Гь҃ гды хощет, и҆ злаа и҆ добраа ѡкажет. Протож бра҃а къ могꙋщемоу Боу҃ хвори бывше пристꙋпим, оўздров'ленїа и҆ сп҃сенїа жадаймо, покор'ным ср҃дцемъ и҆ оўмыслом припадѣм, оўбозїи и҆ назїи ѿ грѣха ꙗвим сѧ. А҆ так ѡбогатив'ше въ рꙋкы бж҃їа мает'ност свою ѿдаваймо, презъ рꙋкы оўбогых складаймо, на нб҃сѣхъ скар'бы собѣ збираймо и҆ ховаймо. Тогда запевно ꙗвим сѧ в' приш'лыи вѣкъ богатїи тръвалого богатства и҆ скар'боу бл҃гого, з' которого покар'мъ и҆ наслажденїе пожит'ковъ въсприймем в' цр҃твѣ нб҃ном презъ Ха҃ Іс҃а Га҃ нашего з' выбраными є҆го, которомоу в' Тр҃ци х'вала на вѣки а҆мин (стор. 24—27).

6. Слово лг҃. З оучителного еѵ҃лїа. В недѣлю гі҃. котораа зовет' сѧ й чътет сѧ ꙗк Хс҃ порѫчал вин'ницѫ свою винаром, ꙗко ѿни в'загр'дили пожитками з' винницѣ й забили дѣдича цр҃стка й стратили ѡбѣтницоу. Еѵ҃лїе Мт҃. гл. пз҃. оу полском гл. ка҃. (стор. 26—32), в середині брак картки.

7. Слово лд҃. З оучителного еѵ҃лїа. В недѣлю дї҃. которꙋю Гь презь подобенства ѡ веселю цр҃тка бж҃їего наз'начил. Еѵ҃лїе в Мт҃. гл. пд҃. оу полском гл. кв҃. (стор. 32—38).

8. Слово ле҃. Зь оучителного еѵ҃лїа. В недѣлю еі҃. ꙗко Хс҃ оуказал вшиток закон презь д'ва членки заповѣдей его, еѵ҃е в Мѳ҃. гл. чв҃. оу полском гл. кв҃. (стор. 38—45).

9. Слово лѕ҃. Зь оучителного еѵ҃лїа. В нед. ѕі҃. ꙗко Хс҃ даваль маетность й скар'бь свои хр҃тїаном розмаитѣ, еѵ҃е Мѳ҃. гл. ре҃. оу пол. гл. ке҃. (стор. 45—53), без кінця.

10. Слово лз҃. В нд҃лю зі҃. В котороую ч'тет сѧ зь оучителного еѵ҃лїа ѡ невѣстѣ Хананеи, ꙗк Хс҃ през' вѣрѫ цор'коу ей оуздровил. В еѵ҃е Мѳ҃. гл. ѯв҃. оу пол. еі҃. (стор. 54—60).

11. Слово ли҃. В недѣлю л҃. [sic?], ѧко Хс҃ з' рыбит'вами розмовлѧл, еѵ҃е в Луц҃. гл. зі҃. оу пол. гл. е҃. (стор. 60—67).

12. Слово лѳ҃. В нд҃лю в҃ [?] а пт҃а ді҃. котораа чтет сѧ, ꙗко Хс҃ оучил народ, а там значиль, што за заплата добрым, еѵ҃е в Луц҃. гл. кѕ҃. оу полс. з҃. (стор. 67—70), кінця нема.

13 [Слово м҃. В недѣлю к҃.], без початку (стор. 73—77).

14. Слово ма҃. В недѣлю д҃. а пт҃а ка҃. зь оучителного еѵ҃лїѧ, ꙗко Хс҃ рачил ѿзнаймити ѡ насѣню й ѡ пожит'коха ѡвоцов злых й добрых, еѵ҃е в Луц҃. гл. ле҃. оу пол. и҃. (стор. 77—82).

15. Слово мв҃. в недѣлю е҃. [поста], кв҃. котораа зовет' сѧ ѡ богатом чл҃цѣ й оубогомь чл҃цѣ, ꙗко Авраам роз'мовлѧл сѧ з ними, еѵ҃е в Луц҃. гл. пг҃. оу пол. гл. ѕі҃. (стор. 82—88).

16. Слово мг҃. В нд҃лю ѕ҃. кг҃. котораа чътет сѧ ѡ Хѣ, ꙗко Хс҃ выгнал шатана з' чл҃ка й здровымь оучинил его, еѵ҃лїе в Луц҃. гл. ли҃. оу пол. п҃. (стор. 88—96).

17. Слово мд҃. В нд҃лю з҃. котораа чтет сѧ, ꙗко Хс҃ невѣстѫ хвороую, з которꙋѣ кров плынѫла, оустановил й оуздровил през вѣрꙋ. й преложеного чл҃ка дочкоу ѡживил, еѵ҃е в Луц. лѳ҃. оу пол. и҃. (стор. 96—103).

18. Слово ме҃. В недѣлю и҃. зъ оучителного еѵаліа, ꙗко са Хс҃ роз'мовлял з' докт[ором ѿ . . . .]н'ных заповѣдех, и ѿ члцѣ, который . . . ., еѵле в Луц. гл. нг҃. оу пол. і҃. (стор. 103—111), на стор. 103—104 пропалена велика діра, з карток 105—110 лишили ся тілько невеличкі шматочки, решту повидирано.

19. Слово мѕ҃. В недѣлю ѳ҃. кѕ҃. котораа чътет са ѿ богачи, ꙗко его Бг҃ в'нет ѿштрофовал и карал его смер'тел'ным часом, еѵе в Луц. гл. ѯѕ҃. оу пол. кі҃. (стор. 112—118).

20. Слово мз҃. В недѣлю і҃. кз҃. котораа зовет са и чътет са ѿ хворой невѣстѣ ѿ шатана скор'ченѹю, которѹю Хс҃ оуздровиль в днь недѣлный, еѵліе Лук. оа҃. оу пол. гі҃. (стор. 119—125).

21. Слово ми҃. В нед. аі҃. котораа зовет са и ѿ Хвѣ вечри въ цртвѣ вѣчном и ѿ кѫпцех розмайтыхь, которіе не хотѣли прійти до вечри цртва, еѵліе в Луц. гл. оѕ҃. оу пол. гл. ді҃. (стор. 125—134). Картка 127—128 так само в більшій части видерта і лишив ся з неї тілько клаптик.

22. Слово мѳ҃. В недѣлю ві҃. в которѹж Хс҃ оуздровиль десат трѫдоватых ѿ хворобь их, еѵе в Луц. гл. пе҃. оу пол. зі҃. (стор. 134—141).

23. Слово н҃. В недѣлю гі҃. ѿ члцѣ, з' которым Хс҃ роз'мовлял ѿ члон'ках закона и богатствахь и ѿ скар'бѣ цртва, еѵе в Луц. ча҃. оу рим. ки҃. (стор. 141—147).

24. Слов. на҃. В нед. ді҃. котораа зовет са ѿ слѣпци, которого Хс҃ оуздровиль презь вѣрѹ его, еѵе в Луц. гл. чг҃. оу пол. ки҃. (стор. 147—155).

25. Слов. нв҃. в недѣлю еі҃. ѿ члцѣ зацном Закхей, который пришол къ збавлѣню зо всею челадїю през' вѣрѫ и мысль чистѫю к' Бoу҃, еѵе в Луц. гл. чд҃. оу пол. кѳ҃. (стор. 156—164).

Далі йде друга часть, що має загальний титул „Поѹченїа на Гк҃скыꙗ празникы“, та на жаль власне ся часть, дуже важна для пізнаня характеру і композициї рукопису, утерпіла найбільше, так що з неї лишив ся тілько малий шматок.

26. Мца септ. и҃. на рождество Бцѣ, ꙗко в' повѣстехь розличных ѿ рождествѣ Бїа найдоует' са, ꙗко ѿ плодѫ чистого ѿ Ян'ны в' старости роди (стор. 165—172). Маємо тут популярний переповід перших глав апокрі-

фічного Первоевангелия, а потім додано: „Днес, братїа, оучинѣм и справмо праз'ник ѿ рождествѣ Бцы глще“ і далї йдуть церковні пісні на честь сьв. Анни і різдва Марії, подані або в церковнім орігіналї, або в перекладї, прим. „Присягалъ Гь Двдоу и не запрѣл' сѧ ей: ѿ ѿвоцѫ живота твоего посажѫ на столци твоем. Єлыши дочко и виж и нахили оухо твое, и забѫди люди твоѧ и дом ѿца твоего, и въсхощет црь добротѣ твоей“. Усе се мабуть було частиною проповіди на се сьвято, хоча властивого поученя й нема.

27. Мца сеп. дї. На въздвиженїе чтнаго и животворѧщого крта Гнѧ, на котором Хс тер'пѣл и прїаль ѿ Жидов ганеб'ноуѫ смер'ть, еѵе Їѡан. гл. зі. (стор. 171—181). Насамперед подано уступ із евангелия про роспяте і смерть Ісусову, а потім оповідане про віднайдене хреста царицею Єленою. Кінчить ся ось як: „Так и мы, братїа, варжймо сѧ прежде и не бѫдѣмо въ злых оучин'ках. въ всѣх рѣчахь меш'каймо так, ıако оугодно є Боу, и вдѧчно покаанїем и роскаанїем злостїи зкрѫшѣм срдца и трезвѣм сѧ, на первое достойньство и блвенїе прибѣгаем. Крть чтныи ѿжив'лѧющїи Хвь, въсемоу мирѫ оутвер'жденїе, хртойменитыѧ црькви нероспрошеныи скар'бь, православных и хлюбивых црїи наших незвитѧженое ѿрѫжїе и нерѫшимое ѿграждение вѣр'но покланѧющим сѧ емоу. И стрѣлы розож'женыѧ вражїа, противныѧ, шатанскыѧ летѧщаа на нас въ днє оугасит и ѿженет. Красныи и свѣтлыи днь сїи праздноуем въ велїи и радости дха глще: Єпси Гн люди твоа и блви достоиньство свое, звитѧжство црем нашим на Татары и непрїателѣ даржи, заховал еси и оуваровал кртом люди своѧ. томоу въ Трци хвала и моц на вѣки. амин.

28. Мца ноемврїа ка. Въведенїе в' церьков пречтыѧ влдчца наша Бца и прно двца Мрїа (стор. 181—189). І тут з разу йде оповідане на основі апокріфічного Первоевангелия, від введеня Марії в храм (гл. VII—IX) аж до її заручин з Йосифом; до сего додано оповідане з сьв. Луки про відвідини Марії у Єлисавети, при чім Єлисаветине поздоровлене передано словами майже живцем узятими з польського („Я скѫд же то мнѣ, иж пришла матка Га моего до мене“), а далї йде поучене, зложене знов переважно із церковних пісень і псальмів, по части народньою, по части церковною мовою.

29. Слово в недлю пред рождеством Хвым стых праѿцевь и ѿць наших, еѵе Мѳ. гл. а. (стор. 189—195). Уступ евангелия і виклад його.

30. Мца дек. ке. Слово в днь рождества Хва, еvліе в Мт. гл. г. оу Половок гл. в. (стор 195 –197). Між стор. 196 і 197 бракує кілька карток.

31. Мца авгжс. ег. Слово в' днь премѣненіа и внѣвзатѧ и оуспеніа пртыѧ Бца. еvе в Луц. гл. нд. (стор. 197—203), з разу уступ із евангелия, потім оповідане зложене на основі апокріфа (надруковане Памятки II, 389–390), далї виривки з псальмів.

32. Мца авгжста кд. Слово в днь оусѣкновеніа стго прркаІωана, еvе в Мр. гл. кд. (стор. 203 - 208). Дальше, стор. 207—218, се картки, чи радше шматочки карток, що заховали ся з якихсь частей рукопису, але так, що не творять нїякої цїлости. На марґ. стор. 203 знаходимо шматок якоїсь вірші про усїкновение сьв. Івана:

Іωаннъ веселит сѧ,
Іродиѧда смѹтит сѧ;
Іωаннъ главѹ наставлѧет,
Іродиѧда допевни сѧ [?]..

IV. Рукопис Ст. Теслевцьового.

Се показна рукописна збірка, що числить 329 карток звичайного 4-to, записаних досить дрібним заокругленим полууставом, троха зближеним до скорописї. Увесь рукопис писаний одною рукою. В теперішнїм станї він не має нї початку нї кінця, тай у серединї є чимало прогалин; загалом увесь рукопис дуже потерпів від частого читаня і непошанівку. Писар любить уживати киновар і розписує ним не тілько титули, але й поодинокі рядки в текстї. Тому, що майже всї картки рукопису зотлїли по всїх краях і не держали ся купи, то не вважаючи на кустоди покладені в низу кождої сторінки, не всюди було можливо впорядкувати картки як слїд, так що нова паґінация і порядок, у якому йдуть тепер поодинокі статї, не всюди такі, як могли бути первісно. Я називаю сей рукопис рукописом Ст. Теслевцьового на основі марґінесових записок. І так на стор. 92—97 в низу написано почерком і чорнилом відмінним і новійшим, ніж письмо самого рукопису: Во имѧ Оца и сина и стого дѹха амен. Си съборникъ Теслевцьового попа Стефана. А кто би еи мав Ѿдалити Ѿ тои црькви, бѹде проклѧт, анаѳема. Подібний напис, але дуже виблїдлим, декуди зовсім нечитким письмом (скорописом), знаходимо на

горішнім марґінесї на стор. 336—339. Виразно видно тут „Іерея Стефана". В рукописї маємо в цїлости або в більших чи менших уривках 69 статей. Подаємо тут їх заголовки в такім порядку, як наступають по собі тепер, долучуючи декуди ширші виписки.

1. Уривок оповіданя про чуда сьв. Михайла (стор. 1—2), а власне оповіданя про три київські чуда, перше, на жаль, не повне. З огляду на специяльний інтерес сего текстика подаємо його тут у цїлости.

. . . зновꙋ єѣ прибили моцно. На дрꙋгїй днь . . . . же на том мѣсцꙋ ꙋ҆видѣли дѣрꙋ на црк҃ви, й тꙋю блѧхꙋ єще далей вер҆гло ѿ црк҃ве. Чꙋдовали сѧ томꙋ кшитки. Зновꙋ єще моцнѣйше прибито, а третеи ночи зновꙋ єѣ ѿдор҆вало, и знайшли тꙋю блѧхꙋ за цвинтаром конъ, на дворѣ того мѣщанина, чиѧ блѧха была й ѿ котрой дѣв҆ки, и тогды кшитки ѿпознали, иж то зажалованаѧ таѧ была ѿфѣра й неприѧтна Бг҃ꙋ й ст҃омꙋ Ар҆хистратигꙋ Михаилꙋ. Й тотꙋ дѣрꙋ до вѣкꙋ заправити не можꙋтъ на знак й на памѧткꙋ, през що то сѧ такъ стало. Я дрꙋгїє сѧ блѧхи свѣтѧт҆ ꙗко сл҃нце, й потомꙋ то сѧ называєтъ той ст҃. монастырь Золотоверъхїй Михайло.

Въ томже Бг҃оспасающомъ городѣ Киевѣ хотѣла Москва добывати й рабовати Печар҆скїй монастыр Оу҆спенїѧ пречтои Бц҃и. Пер҆шїй раз коли пришли, то слѣп҆ли; дрꙋгїй раз такъ же; третїй раз коли их Бг҃ъ простивъ ѿ слѣпоти, ѿни сѧ не покаѧли й пришли рабловати [sic!] той монастыр Мт҃ки Бж҃еи. Й коли пришли против столпа Володимирова, там ст҃ый Михайл ꙗв҆не сѧ им на ѿчи показавъ на кони оу҆ золотой брон҆чаной сорочцѣ, оу҆ панцири . . . . самых войновъ не разикъ . . . . . конем их, мечем своимъ ноги им поподтинавъ. Тоє оу҆видѣв҆ши Москва перестали своего дѣла.

В том же Киевѣ оу҆ єдиного мѣщанина богатого болѣла дѣв҆ка на злꙋю тѧжкꙋю хоробꙋ, оу҆ которой болести лежачи ѿслѣпла. Й много єѣ ѿц҃ъ лѣкаром наложил, й не могли єѣ излѣчити. Що теж єѣ ѿц҃ъ оу҆чинил? оу҆дал сѧ до монастырѧ Золотовер҆хаго Михайла, где теж лежит тѣло ст҃ой великомꙋчен҆ницѣ Бар҆вары, просив їгꙋмена, абы то казалъ молебенъ слꙋжити над гробомъ ст҃ой великомч҃ен҆ницѣ Бар҆вары. Й там привели тотꙋ дѣв҆кꙋ. Я по молебенѣ просил той мѣщанин їгꙋмена, абы ѿбмывъ намѣсный ѿбраз ст҃ого Михаила с҃щен҆ною водою, абы то зновꙋ ѿбмыли хорꙋю дѣв҆кꙋ тоєю то водою. Я сам с плачем й со слезами припадаєтъ до ѡбраза ст҃ого Михаила ѿбѣцѧючи

сѧ юж каждого рокꙋ два разы празникъ давати на чꙋда стого архистратига Хва Михаила, мца сеп'текріѧ ѕ-го днѧ, зновꙋ на соборъ архистратига Хва Михаила, мца ноекріѧ и-го днѧ. И скоро ѡбраз оумыли, и промыли . . . тою водою дѣвцѣ ѡчи призываючи на помоч стꙋ Вар'варꙋ и стого Михайла. И скоро ѡчи дѣв'цѣ промыли третій разъ, к том часѣ заразъ [прозрѣла] дѣв'ка, и там зараз прославили нбснаго Бга и стого Ар'хистратига Хва Михайла, воеводꙋ силъ нбныхъ. И той мѣщанин до своей смрти пополънѧлъ стомꙋ Михаилꙋ ѡбѣтницю свою, а над гробом стой Вар'вары каждого рокꙋ свѣщꙋ поставлѧлъ и молебен ѿправлѧлъ за еѣ причинꙋ, иж то сѧ причинила до стого Михаила за его дѣв'кою. Претож прошꙋ васъ православные хртїѧне, и мы грѣшные просѣмъ стого Ар'хистратига Хва Михаила, которого е и црковъ на имѧ его стое. Поч'тѣме сто его прав'дивое, припадайме з вѣрою горѧчою перед стꙋю иконꙋ, приносѣм' емꙋ ѡфѣрꙋ, блгайме его ꙗко патрона своего, абы сѧ причинил за нами грѣшными до Гда Ба црѧ нбнаго, абы нам рачил [его] стаѧ мать грѣхи ншѣ ѿпꙋстити и до роскоши райской пꙋстити, до цртва нбнаго, за причиною и ходотайством стого и достойно хвалнаго Архистратига Михайла. Бꙋ же ншомꙋ слава во вѣки вѣком аминь.

Не маючи під рукою збірок київських місцевих леґенд я не можу сказати, відки взяв автор отсего уривка основу своїх оповідань. В усякім разї важний культурно-історичний факт сей, що київські місцеві леґенди були з початку XVIII в. популяризовані в північній Угорщинї і піддержували серед народу почуте спільности бодай на полї церковнім. Сей факт набирає ще більшого значіня, коли поставимо його обік указаних висше фактів мшанецької колядки про київьку сьв. Софію і піснї Камянського Богогласника про ікону Братського монастиря (Дод. XX, 38). Можна догадувати ся, що зацікавленє київськими леґендами на Карпаторускій териториї було досить живе, коли в ріжних і далеких від себе місцях полишало літературні і устні сліди.

2. Мца сентеврїѧ и. днь, и рождество прстой Бци, ꙗкъ сѧ ѡна народила (стор. 4—15), проповідь на апокріфічні теми, передрукована мною (Памятки II, 65—71).

3. Казанѧ на Воздвиженїе чнаго и животворѧщого креста Гнѧ. Га Ба прошꙋ о помочъ, а вашихъ мтей о пилное выслꙋханѧ (стор. 15—24). Автор показує своє жерело в „книзѣ Пролїогѣ“, але черпав мабуть із якогось

польського жерела. На се вказує той уступ оповіданя, де говорить ся, що Константинови приснив ся хрест, а довкола него був напис „полскими л҃ктерами“, а в иньшім місцї до слова „кнѝт'ки“ в текстї він додає на марґінесї зовсїм зайве „ѿм'несъ“.

4. Мц҃а септеврїа кї. дн҃ѧ. Мѹченїе ст҃ого великаго мѹченника Никиты, бл҃ки ѿч҃е прочитати (стор. 25—37), популярна перерібка апокріфічного житиѧ сьв. Никити, якого церковно-слов. текст опублїкував Тіхонравов (Памятники отреченной русской литературы II, 112—120).

5. Мц҃а септеврїѧ кѕ҃. дн҃ь. Преставленїе ст҃ого Їоана Бг҃ослова еѵ҃листа и҃ апостола Хв҃а, казанѧ и҃збранное (стор, 37—48), оповідане основане на звіснім апокріфічнім „дїянию“ ап. Івана, написанім псевдо-Прохором.

6. Казанѧ на покровъ прест҃ой Бц҃и и҃ пр҃сно дв҃ы Марыѧ (стор. 48—58). Автор показує своє жерело дуже неясно: „книга богославска“. З разу йде оповідане про Андрія Юродивого і звісне візантийське чудо, а далї оповідає ся про чудо Богородцї в Київі за Ізяслава, про иньше чудо в Візантиї, що подає цїкаву версию леґенди про печену дитину, а в кінцї оповідане про Романа Простака, що пізнїйше зробив ся Романом Півцем.

7. Мц҃а ѿктоврѧ во ѕи҃. [sic!] дн҃ь. Ст҃ого [ап҃ла Ѳомы] (стор. 59—71). Звісне апокріфічне „дїяниє“.

8. Мц҃ѧ октоврѧ кѕ҃. дн҃ѧ. Ст҃ого великомѹченника Димитрыѧ Солѹнъскаго, бл҃ки ѿчепрочитати (стор. 72—78).

9. Мц҃а октоврыѧ ки҃. дн҃ь. Жытїе и҃ страсть ст҃ыѧ великомѹчен'ницѣ Параскевїи҃ нареченной по простѹ Пѧт'ки ї ѿ ей жытїи҃ ст҃омъ ї ѧкого родѹ была (стор. 79—82), без кінця.

10. [Слово на собор сьв. Михайла], (стор. 83—91). Початку сеї статї нема, титул подаю після живої паґінациї. Є се оповідане про сотворене і бунт ангелів, разом з оріґінальним поясненем падучих звізд і метеорів, надруковане в моїй збірцї старозавітних апокріфів (Памятки I, стор. 325—330).

11. Мц҃а ноев'рѧ ка҃. дн҃ь, на Воведенїе прест҃ои Бц҃и (стор. 92—97), оповідане основане на апокріфах і надруковане мною в збірцї новозавітних апокріфів (Памятки II, 71—74).

12. Мц҃ѧ декеврѧ д҃. дн҃ь. Жїтїе и мѹченїе ст҃ой великомѹченницы Вар'вары и҃ Ѹлиѧнны, сенаторского родѹ (стор. 98—102), кінця нема.

13. [**Житїє стаго Їоанна Дамаскина**], (стор. 103—107), початку нема, оповідаєть ся про відрубанє і вздоровленє руки сьв. Івана.

14. **Мцы декев'рьи ѕ. днѣ. Чудеса яко дѣйства иже во стыхъ отца нашего Николая ар'хиепа Мирыликїйского и чудотвор'ца великаго** (стор. 108 — 165). Оповідано тільки чуда сьв. Николая, без жития. Збірка чудес сего сьвятого з давна була дуже популярна на Руси і в XVII та XVIII в. була богато разів друкована в Київі. Ся коллекция в київських друках (бодай у тім, що є в мене в руках, на жаль без початкового аркуша) має 20 чудес, а надто чотири чуда вставлені в само житиє. Автор нашого рукопису не держить ся київського друку, як се видно з ось якого порівнаня.

1) Чудо про Агрикового сина Василя — також перше і в київськім друку.

2) **Другое дѣйство стаго отца Николы, написанное от стаго Макарїя пустын'ножителя** — апокріфічна леґенда про змаганє сьв. Николая з чортом, доси, здаєть ся, не друкована, маєть ся у мене ще в одній копії в церковно-словянськім тексті.

3) Чудо про трьох моряків, подібне до друкованого в київській коллекциї під ч. 17 „**Чудо о трех купцахъ потопленныхъ отъ поганъ**“.

4) Чудо про трьох воєвод визволених із темниції, виняте із Жития сьв. Николая (київський друк k. 64 v. — 68 v.). Зрештою в нашім рукописі текст неповний.

5) Чудо про князя Андрияна. Із сего чуда лишило ся тільки закінченє (10 рядків); паралелї між друкованими чудами не знаходжу.

6) Чудо про попа Христофора, в друку під ч. 2. Текст неповний, бракує що найменше одної картки.

7) Чудо про ковер, подібне і в друку під ч. 14, тут редакция відмінна: місце — Антіохія.

8) Чудо про три ікони, пор. друк під ч. 4.

9) Чудо про пана і слугу виратуваних із моря, пор. друк під ч. 6.

10) Чудо про три вбогі панни, виняте із Жития. пор. друк k. 52 v. — 55 r.

11) Чудо про купця обграбованого на морі а потім знов збогаченого сьв. Николаєм, паралелї в київській збірці не знаходжу.

12) Чудо про воскрешеного парубка і запоможеного бідаря, в друку паралелї не знаходжу.

13) Чудо про дївчину в Римі, з котрої сьв. Николай вигнав демона, паралелї в друку нема.

14) Чудо про обграбований і знов збогачений манастир, не подібне до того, яке має ся в київськім друку під ч. 18.

15) Чудо про дитину втоплену в Днїпрі, пор. київській друк ч. 7.

16) Чудо про Половчина (тут Татарина), пор. київській друк ч. 11.

Як бачимо, коллекция в значній части згідна що до материялу з київською, але виявляє редакцию геть відмінну, а деякі чуда взяті з иньших, правдоподібно західнїх жерел (чудо в Римі!).

15. Мцѧ декеврѧ зі. днѧ. Стыхъ трехъ Ѿрокъ и стого пррка Данийла (стор. 165—178), оповідане в значній части основане на апокріфах, надруковане мною (Памятки I, стор. 312—319).

16. Казанѧ на рождество Га Ба и Спса нш̃его Їса Ха (стор. 178—197). Часть перша сего казаня, оповідане про Валаама, надруковане мною в збірцї старозавітних апокріфів (Памятки I, 257—260), часть друга — Памятки II, 123—131.

17. Казанѧ на соборъ престой Бцы (стор. 197—205), надруковано Памятки II, 153—154.

18. Повѣсть на стого Василїѧ ѿ Еладїю млдицѹ, ѧк сѧ записал дїѧволѹ Корасый ради панъны, црской дѣвки, ї ѧкъ Еладїѧ спсъ стый Василїй Великїй (стор. 205—218). Церковно-словянський текст сеї повісти і її перерібку на лїрницький кант надрукував я в „Житю і Слові“ 1895, т. III, стор. 307—312.

19. Казанѧ на Бгоѧвленїе Га Бга нш̃его Їса Ха (стор. 219—234), надруковано Памятки II, 174—184.

20. Мцѧ тогож во седмїй днь. На соборъ стого и славного пррка предитечи кртителѧ Їоана (стор. 234—237). Оповідане про те, як рука сьв. Івана виратувала християнську дитину від дракона.

21. Казанѧ на Стрѣтенїе Гда нш̃его Їса Ха (стор. 238—244), надруковано Памятки II, 132—136.

22. Мцѧ авгѹста во л. днь. Їже во стыхъ ѾЦъ нш̃ихъ вселенъскихъ трохъ стителей Василїѧ Великого, Грыгорыѧ Бгослова, Їоана Златоѹстаго (стор. 245—252). Яко жерело покликано Євсевія Житиє сьвятих.

23. Починает сѧ ст҃аѧ четыридесѧтница ст҃аго великаго поста. Іже во ст҃ыхъ ѿц҃а нш҃его Іѡанна архиепископа Константинаграда Златоѹстаго внд҃лю причта ѿ мытары і ѡ фарысей (стор. 252—260). З разу переклад евангельського тексту притчі, а потім поучене, зложене мабуть зовсім незалежно від тексту сьв. Івана Золотоустого; сей текст цитуеть ся на марґінесі як одно з жерел проповіді, але обік него цитуеть ся ще якась книга „Выклад зверцало роздѣл ѕ҃."

24. Поѹченіе в нд҃лю ѿ ст҃ого еѵ҃лїѧ ѡ блѹдном сн҃ѹ, дш҃еполезное и спсителное всѣм хр҃тїѧном (стор. 260—268), переклад притчі і поучене без подання жерел.

25. В нд҃лю мѧсопѹстнѹю еѵ҃лїе Мѳ҃. зачало рѕ҃. (стор. 269—276), про страшний суд.

26. В нд҃лю сыропѹстнѹю еѵ҃лїе ѿ Мѳ҃а зачало зі҃. (стор. 277—282), про відпущене гріхів і піст, з цитатами із старозавітних книг. Із кустода на кінці стор. 282 бачимо, що далї мало йти поучене „В сѹботу", але його тепер нема.

27. О Ѳеодорѣ Тиронѣ (стор. 283—284), без початку.

28. В нд҃лю перѹю ст҃ого поста поѹченіе іже во ст҃ых ѿц҃а нш҃его Іѡана Златоѹстаго (стор. 284—290), здаеть ся, що взяте із Перла Многоцїнного, яке й цитуеть ся на початку на марґінесі.

29. В нед҃лю в҃-ю ст҃ого поста поѹченіе ко хр҃тїѧном іже во ст҃ых ѿц҃а нш҃его Іѡана Златоустаго (стор. 290—293), жерела жадного не цитовано.

30. Поученіе в нед҃лю кр҃топоклоннѹю до хр҃тїѧн вѣрныхъ. бл҃ви ѿч҃е (стор. 293 — 302), збірка оповідань про хрестове дерево перед Христом; виривки з сего „Поучения" надруковані, див. Памятки I, 251—254.

31. В нед҃лю четвертѹю ст҃ого великаго поста, поѹченіе ст҃ого Іѡана Златоустаго ѡ пощеній до людій, бл҃ви ѿч҃е прочитати (стор. 303—304), без кінця.

32. [В сѹботѹ Лазаревѹ], (стор. 305 — 308), оповідане про Лазареве воскресене на основі евангелия. Кінчить ся ось яким уступом: „Й много тогды Жыдовъ оувѣрыло оу Ха҃ Сн҃а Бж҃ого. А иньшіе закаменѣлые мали свой ср҃дца, пошли зе встыдом сердѧчи сѧ на Ха҃ Сн҃а Бж҃ого, й радили сѧ, ıак бы могли Ха҃ его ст҃ою [sic!] м҃ть оубити. Й не щокы Ха҃, але и Лазорѧ хотѣли забити, що длѧ него много Жыдов тогды оувѣрыло во Ха҃ Сн҃а Бж҃їѧ. Лазоръ же ѿтол ѡтыйшолъ во Кипръскїй ѡстровъ й тамъ его Хр҃тсъ епископомъ оучинивъ. Й зновѹ потомѹ жык

Лазаръ сѣмъдесатъ лѣтъ, ꙗк его Хс ис прейсподнеи вывѣлъ, ꙗк то юж лежавъ мртвыи чотыры дни. Я потом знову ѿтыйшолъ ко Гдꙋ во цртво нбсное". Иньший варіант сеї леґенди з Данилівського Учительного евангелия див. Памятки II, 348—349.

33. В недлю цвѣтнꙋю еѵліе ѿ Мадеѧ зачало пг. а в глав. ка. поꙋченіе до хртіѧнъ (стор. 309–315). Текст евангелия і виклад, потроха полемічний проти Жидів.

34. Во стый великій четвертокъ. Слово стого Ѿца ншего Еѵсевіѧ ѿ сошествій ко Ядъ стого Іѡана предитечи. Можеш то повѣдати если не бꙋдет пасый й в пѧтокъ на страсти Хвы, можеш то повѣдати й на оусѣкновеніе главы стого Іѡана предитечи, можеш то повѣдати и на ѧком погребѣ длѧ пострахꙋ хртіѧнъского (стор. 316—346), надруковано Памятки II, 317—327.

35. Казанѧ на Воскресеніе Хво (стор. 336—343), надруковано Памятки II, 327—331.

36. Казанѧ на Вознесеніе Гне, ꙗк Хс пошол на нбса со плотію и со славою ко Ѿцꙋ (стор. 344—345); заховав ся тілько початок і конець; цїлість із Унґварського рукоп. надрукована Памятки II, 331--334.

37. Казанѧ на соборъ стыхъ Ѿтецъ в ндлю седмꙋю по пасцѣ (стор. 345—352), переробка минейної статї про перший Нїкейський собор.

38 Казанѧ на рождество стого Іѡана крстителѧ предитечи, мцѧ Іюнѧ днѧ кд-го (стор. 353 - 362), надруковано Памятки II, 103—109.

39. Мцѧ іюлѧ а-го на стых верховных Петра й Павла повѣсть выбраннаѧ (стор. 362—372), основане на апокріфах.

40. На сошествіе стого Дха. Ꙋтѣшителный параклите, пріиди днсь й помози ми ѿворити оуста моѧ, нехай іѧ возвѣщꙋ хвалꙋ твою (стор. 374—384), пор. те, що сказано далї про казанє на сю тему поміщене в Унґварськім ркп., дод. V, 30.

41. Слово ѿ стой Тройци, ꙗк сѧ Явраамꙋ Бгъ показавъ на пꙋти оу дꙋба Мав'рыйского (стор. 384—390), без кінця, надруковано Памятки I, 330—333.

42. [О Измаили], (стор. 391—392), без початку, надруковано Памятки I, 333–335.

43. Слово на стых четырыдесат м8ченников (стор. 392—401), із Минеї.

44. Мцa марта зі. днь. Жытые стого Алеξеа члв. Бож. (стор. 401—410).

45. Мцa априла дня . . . Жытїе й м8ченїе стого великом8ченника й побѣдоносца Гдна Геѡргїа (стор. 411—419).

46. Во тойже днь ч8до преславное стого великаго м8ченника Геѡргїа ѿ шаркани ї ѿ царевнѣ (стор. 420—425).

47. Мцa їюлїа во й. днь. Жытїе й м8ченїе стого великаго м8ченника Прокопїа. Блви Ѿче прочитати (стор. 425—429).

48. Мцa їюла к. днь. Стого славного пророка Їлїи (стор. 430—444), надруковано Памятки I, 296—303.

49. Мцa їюлїа кз. дня. Стого великаго Панътелеймона (стор. 444—446), без кінця.

50. Казаня ѡ Їосифѣ прекрасном о снѣ Їакова патрїарх и старозаконнаго (стор. 447—478), без кінця, надруковано Памятки I, 157—173.

51. Сказанїе ѿ Мойсей, ꙗк ся родивъ и въ ꙗкое время ї ак са годовалъ и ꙗкъ Жыдовъ вывѣлъ изъ Єгипта и былъ имъ воеводою м. лѣт (стор. 479—491), з прогалиною в середині, надруковано Памятки I, 245—251.

52. Жытїе Їѿва праведнаго, из жыботов стых описанный ѿ Семишна Метафраста, ꙗк малъ терпѣти напасти й карности из доп8щеня Бжого (стор. 491—498), надруковано Памятки I, 264—267.

53. Сказанїе ѿ милосердїю др8гъ ко др8г8 и ѿ вѣрѣ доброй. Повѣсть предивная ѿ единомъ к8пци ї ѿ жебрак8 оубогомъ, ꙗкъ былъ ѡбогатѣвъ, ꙗкъ естъ написано въ книзѣ оу Пролїодзѣ (стор. 498—506).

54. Мцa авг8ста въ д. днь. Сказанїе ѿ седми ѿрокахъ, которїе во Єфесѣ спали лѣтъ т. й знов8 оустали. Прикладъ сл8шный доводъ противко невѣрниковъ, которїе то не вѣрят же то мртвый мают воскресн8ти. Изъ жывотовъ стых ѿписанно ѿ Семиѿна Метафраста. Можеш оповѣсти на погребѣ (стор. 506—508), у середині велика прогалина. Пор. Арх. Леонидъ, Опис. ркпс. гр. Уварова IV, 28, 428 і инш.

55. [Ѡ кролю Помиронꙋ], (стор. 509—520), без початку. Інтересна переробка початкових глав Варлаама і Йоасафа, а власне притчі про побожного царя, що кланяв ся аскетам, і злученої з нею притчі про дві скриньки, пор. мою книжку „Варлаам і Йоасаф" стор. 17—18.

56. [Ѡ смерти ї ѿ рыцеры], (стор. 521—525), без початку.

57. Повѣст' ѡ Тазиѡтѣ, марта кꙁ. Можетсѧ повѣдати при погребѣ (стор. 526—530), оповідане про візию загробного сьвіта. Пор. Арх. Леонидъ, IV, 170, 219, 245 і д.

58. Повѣсть ѿ споведи, ꙗк ѡ҆на є҆ важна хрⷭ҇тїѧном (стор. 531—534), оповідане мабуть із „Великого Зерцала".

59. Ѡ Удонѣ єдиномъ влⷣцѣ: над неꙋмѣенътным ласка Пречⷭ҇т. Бцⷣи, й кар'ность зароспꙋстый [sic!] блꙋдъ (стор. 535—538), без кінця, пор. Арх. Леонидъ, IV, 154, 217, 449; Владиміровъ, Великое Зерцало, Приложеніе, ст. 47, ч. 1665.

60. [Ѡ малыхъ дѣточкахъ], стор. 539—544, поучене без оповіданя, без початку і кінця.

61. [Слово ѿ татѣ и гробокопатели], (стор. 545—549), без початку, із „Великого Зерцала".

62. Слово ѿ дрꙋгомъ гробном прокопатели, на погребѣ двичом йли когда хощеши (стор. 559—552), із Вел. Зерцала.

63. Слово на погребѣ дѣвичом ѿ Є҆дай кролы, который то был оубогїй (стор. 553—558), надруковано Памятки I, 335—338.

64. [Книга ѿ послѣдных днехъ], (стор. 559—622), без початку. Се популярна перерібка грецьких ревеляций Іпполіта, Кирила Єрусалимського і Мефодия Патарського про прихід Антихриста і страшний суд. У нашій старій лїчературі ті грецькі твори були дуже люблені; їх перекладано, переписувано, перероблювано і друковано. Найстаршої друкованої перерібки автором був Зизаній, котрого книжка „Казанье стго Кирилла Патрїархи їерлимъского ѿ антїхристѣ и знакѡх его" вийшла 1596 р. в Вільнї. З Зизанїєм полємізував Транквілїон у своїм Євангелію Учительнім, оповідаючи також про Антихриста. Та коли ті полємічно заострені писаня, хоч і зацїкавлювали людей, але власне задля своєї тенденциї чисто теольоґічної мусїли бути обмежені на тїснїйшу публїку і з часом тратили інтерес, то апокріфічна повість Мефодия Патарського лїпше відповідала смакови широкого загалу і послужила канвою для отсеї „книги". Вона була зложена на Карпаторуській териториї і ми

знаходимо другу її копію, а властиво часть у рукописі о. Теодора Тухлянського. В нашім рукописі ми маємо ось які розділи твору:

1) [О зачатю Антихриста], стор. 559—561 (у Поповича vac.).

2) Ѡ женѣ Мандонѣ цр҃ыци поганой и невѣрной (стор. 561—564), у Попов. розд. 1.

3) О҃ трех юношах цр҃ехъ братїахъ рожоных' ї ѿ страш'ной ӥ крывавой войнѣ ї ѿ погибели люцъкой (стор. 565-569), у Попов. розд. 2.

4) Ѡ Михаилѣ цр҃ѹ греческом ї ѿ его побожности (стор. 569-574), у Попов. розд. 3.

5) Ѡ цр҃твѣ Анътихрыстовѣ (стор. 574—578), без кінця, у Попов. розд. 4 і конець.

6) Ѡ власти ӥ моци Ан'тїхрыстовой (стор. 579—581).

7) О пришествїю Їлїй ї Єноха [ї] Їѡана Бг҃ослова ї ѿ см҃рти ӥхъ (стор. 581—583).

8) Ѡ кар'ностѧх Бж҃їих на самого Антїхрыста ӥ слѹгъ его пѧт'нованых през седми аггловъ Бж҃ыхъ (стор. 583—588).

9) Ѡ запаленю землѣ и згорѣню всѣхъ стїхїй ӥ елементовъ свѣта сего дочасного (588—593).

10) Ѡ пришествїи Хр҃товѣ на сѹдъ пр҃вдный (стор. 593—599).

11) Ѡ востанїю нашемъ на сѹдъ, ӕкъ мают' м҃ртвый ӥ жывый всѣ востати (стор. 599—607).

12) Ѡ собраню всѣхъ народовъ на сѹдъ Бж҃ый (стор. 608—610), кінця брак.

13) [Про засуджене грішників у пекло], бракує майже цілої статі, тілько лишив ся на стор. 611 кінчик 6 рядків.

14) Ѡ призванїю праведныхъ во цр҃тво нб҃ное ї ѡ блаженной жызни бѹдѹщаго вѣка (стор. 611—615).

15) Ѡ хвалебных тѣлах ст҃ых, ѩковы бѹдѹтъ по воскресенїи нш҃емъ ѡб'щем ї ѿ новом свѣтѣ ї ѡ новых нб҃сехъ ї ѡ новой зем'ли (стор. 615-618).

16) Ѡ свѣтѣ ӕковъ бѹдет нижный ӥ землѧ ӥ що на ней за люде жити бѹдѹтъ (стор. 618—622). Кінчить ся заставкою з написом: „Конецъ книзѣ сей ѿ послѣдных дн҃ехъ“. Увесь текст буде надрукований у четвертім томі Памяток.

65. Пасѣѧ ал'бо повѣсть дш҃еспасителнаѧ ѿ мѹцѣ Ха҃ Бг҃а нш҃его, велми ѹ҆тѣшнаѧ ӥ жалоснаѧ, ѩк Жыдове зловѣр'ные Хр҃ста мѹчили (стор. 622—650), без кінця, надруковано Памятки II, 222—236.

66. Слово и причта ст҃ого Вар'лаама скитника Асафови, приклад ѿ лакомствѣ люц'ком глава гї.

При потребѣ (стор. 651—652), без кінця, звісна притча про пташника.

67. Уривок оповіданя, без початку і кінця, про чоловіка, що за намовою жінки давав гроші бідним з тим, що позичає їх християнському Богу, а потім ходив до церкви допоминати ся свойого довгу, пор. Арх. Леонидъ IV, 193, 246.

68. Уривок викладу до Варлаамової притчі про чоловіка в балції (стор 655—655), без початку і кінця.

69. **Ѿ Патерику Скитскомъ** (стор. 657—658) уривок без початку, візия сьв. Павла Простого.

V. Унґварський рукопис.

Сей рукопис писаний полууставом у XVIII віцї, мале folio, без початку і кінця, лишило ся 205 карток, з котрих одна видерта так, що лишила ся лише перша половина. Зрештою рукопис захований добре. Папір сїрий, не гладжений, текст у подовжних краях обведений лїнійками, зверху т. зв. жива паґінация, в низу кустоди. Титули і початкові букви до стор. 174 писані киноваром, зрештою дуже блїдим, далї киновару не вживано. Текст писаний кількома руками, не дуже старанно, численні писарські помилки не поправлені. Оправи нема, хоча рукопис очевидячки був оправлений і то не швидко по написаню, бо при оправі значно обрізано марґінеси і ушкоджено майже всюди біжучі титулики над текстом. Письмо досить велике, на сторонї звичайно 22—25 рядків письма. Рукопис належить до бібліотеки василиянського манастиря в Унґварі; за його уділене складаю щиру подяку проф. дру О. Колессї. Рукопис містить:

1. Конець слова на усїкновение глави сьв. Івана Хрестителя (стор. 1—4), додано при кінцї оповідане про чотирьох Іродів і про смерть їх і їх рідних; се оповідане поміщене в другім томі „Памяток“ стор. 339—340.

2. **Казаны на соборъ архистратига Мїхаила воеводи силъ небесных** (стор. 4 - 16), оповідане про сотворене десятьох полків ангелів і про бунт Луципера, про впадок збунтованих ангелів і про їх розміщене, про падучі звізди і про надане старшинства над ангелами Михайлови. Картка, що містить стор. 13—14, видерта до половини. Оповідане, і змістом і висловом майже тотожне з отсим, надруковане мною в першім томі Памяток, (стор. 325 - 329) із дефектного в тім місцї рукопису Ст. Теслевцьового.

Інтересне тут упімнене проповідника: „Тѹтъ каждий май ѹха слѹшати, а кто ѹмѣет писати, а ти собѣ перепиши“ (стор. 5), вказівка на те, що казаня в роді поміщених у отсій збірці і в подібній до неї збірці Ст. Теслевцьового, не тілько були виголошувані в церквах, але також переписувані не тілько сьвященниками, але також їх парафіянами.

3. Казаньє на стого Николаѧ, з епіґрафом із ев. Матв. гл. 6: Ищѣте прежде цртвїѧ Бжїѧ й правди єго, и сїѧ всѧ приложать сѧ вам (стор. 17—29). Починаєть ся старозавітною приповідкою про те, як дерева вибирали собі короля і викладом тої приповідки (стор. 17 – 19), потім іде риторично підкрашене оповідане про жите сьв. Николая.

4. Казаньє на Рождество Хво (стор. 29—41). У вступі (стор. 29—31) порівнане людської натури з ангельською, а далї виклад про гріхи против сьв. Духа і про старозавітні події, що були „фіґурами“ Христового Різдва.

5. Казаньє на ѡбрѣзанїє Гдне (стор. 42—53), ціле паренетичного змісту.

6. Казанїє ѿ трех кролех, ѧко прїидоша (стор. 54—60), оповідане подібне до того, яке надруковано мною в другім томі Памяток, стор. 11—13 із Львівського рукопису XVII в. При кінці під окремими титулами короткі оповіданя: Єлово ѿ Иродѣ цры, ѩко хотѣл' забити Ха (стор. 58—59) і Єлово ѡ Йѡсифѣ стомъ (стор. 59—60), що належать до тої самої цїлости.

7. Казаньє на рождество пртой Бци з епіґрафом: Прмдрость созда себѣ храм и ѹтверди стол'пъ седмь. Попереду йде довгий виклад сеї притчі з толкованем тих стовпів (стор. 61—69), потім подано деякі деталї про рід сьв. Богородиці. Автор на кождім кроці губить ся в символїзованю. Інтересне хиба апокріфічне пророцтво Сибілї Тибуртини: Пророковала ѿ тим Єїбилѧ Тибѹртина, же пречистаѧ два мѣла Ха породити не нарѹшивши своєго двит'ства. Бо гди погане в Римѣ збѹдовали божныцоу Ѩнѹсовѣ бгови своємѹ фалшивомѹ, на то-часъ питали Єїбѣллѣ Тибѹртини, поки би мѣла таѧ бож'ныца стоѧти? Ѿказала Тибѹртина: „Поки дѣца сна не породитъ“. Так же сѧ й стало, бо поти Ѩнѹсова божница стоѧла, поки пречистаѧ Два Ха не породила; а скоро ѹродила Ха, заразъ таѧ божница во Римѣ на землю ѹпала“. Те саме оповідане з иньшого рукопису див. Памятки II, 21.

8. Казанїє на воздвиженїє чтьнаго крта (стор. 64—92). Виклад про чотири причини всего сьвіта а потім про префіґурацию хреста в старім заповіті. З пізнїйших леґенд узято тілько отсе коротеньке оповідане: Стый Ге[ωргїй] епкопь Гелїωпольскїй кртомъ ω ωгню ωвороныль сѧ, бо прежеґнав'ши сѧ кртомь вшоль оу ωгон й там пол' години стоѧль, еднакь нѣ сам не з'горѣль, нѣ волоси, нѣ сꙋкнѧ ωгнемь не нарꙋшила сѧ. Длѧ того й ми сѣдаючи до столꙋ жеґнаемо кртомь хлѣбь й вшелѧкїи потрави й напой, жебисьмо в' ѣденю й в' питю без'печнїй были ω всего злого; длѧ того лѣгаючи спати жеґнаемо кртомь себе самих" (стор. 91—92).

9. Житїє преподоб'наго Оца ншего Семиωна стол'пника (стор. 93—99), звісне оповідане із Четї Минеї.

10. Казанїє на стого мчника Хва Ныкиты (стор. 100 — 108). Се підкрашене троха народньою мовою апокріфічне „Никитино мꙋченїє“, надруковане з рукопису Румянцівського музея XVI в. Тіхонравовим (Памятники отреченной русской литературы, т. II, стор. 112—120). Пор. дод. IV, ч. 4.

11. Казаньє на стое Бгоѩвленїе егда Бгъ восиновлѧше Їса Ха (стор. 109—115). Згадуеть ся тут про те, що Каін уродивши ся мав сїм гадючих голов, а щоб позбути ся їх, Адам записав себе і свій рід дияволови, сей залляв той запис у олово і разом із гадючими головами сховав у Йорданї в глубокім вирі під каменем, а Ісус ідучи хрестити ся спалив той запис і ті голови. Докладнїйше ті оповідання див. Памятки II, 176—180 і 187—189.

12. Казаньє в. на Богоѩвленїє Хво (стор. 116 125). Те саме оповідане, але докладнїйше нїж у попереднїм казаню, при кінцї знов символїчний виклад поодиноких деталїв.

13. Казаньє на Срѣтенїе Хво (стор. 125—134). Майже дословно згідне з тим, що надруковане мною в другім томі Памяток, стор. 132—135.

14. Казанїє на трехъ стителей: Василїѧ Великаго, Григорїѧ Бгослова, Їωана Златоꙋстаго (стор. 134 — 143). Коротко розповідано про жите сих трьох сьвятих і про встановлене їх празника. При кінцї під лїнїєю додано ось яке оповідане: Повѣствꙋет' сѧ ω древных ω Иωанѣ Златоꙋстѣ, почомꙋ сѧ називаетъ Злотоꙋстом, а то такаѧ причина. Коли билъ заточенъ ꙋ ар'менски Кꙋкꙋси ωстровъ, быв'ши там писавъ епистолїю до Кириака заточен'наго, ꙋтѣшаючи его ꙋ трафꙋн'кꙋ. И ґди пышꙋчи оуставъ й ωишовъ ω того мѣсца, где сѧ ꙋзѧвъ ωрелъ, налетѣв'ши ꙋхватил каламаръ его й пюр'-

ко й полетѣвъ пречъ. Їωанъ с҃тый мислив собѣ, що бы то было таковогo й ѿкȣдȣ ми сѧ стала пакостъ ȣтрапленномȣ ч҃лвкȣ? Ѻправив'ши пищок йс тростины, не ймаше калламарȣ стал пищокъ мачати во ȣста свой. Й ґди писалъ, ано стали и[з] слини єго золотїи лѣтери на хар'тїи бар'зо краснїи, й написалъ листъ до Кириннєѧ, й ѿтолъ сѧ наз'валъ Златоȣстомъ. Пор. дод. IV, ч.

15. **Казанїє в недѣлю ѡ митари и фарисей** (стор. 143 – 153). Підмальований народньою мовою переклад одного слова сьв. Івана Златоуста.

16. **Казаны в недѣлю ѡ блȣдном с҃нȣ**, (стор. 153—164), здаєть ся, тогож Ів. Златоуста.

17. **Казанѧ в недѣлю мѧсопȣстнȣю** (стор. 164—174), виклад євангельського оповіданя про страшний суд, без апокріфічних деталїв.

18. **Казанѧ в недѣлю сыропȣстнȣю** (стор. 174—183), про значінє посту.

19. **В сȣботȣ перъвȣю с҃т. поста памѧт творим с҃таго Ѳеѡдора Тирона** (стор, 183—191), звісне апокріфічне оповіданє про сьв. Теодора Тирона і змия, надруковане Тіхонравовим з рукопису Троїцько-Сергієвої Лаври XVI в. (Памятники II, 93—99), пор. дод. IV, ч. 27.

20. **В недѣлю пер'вȣю с҃таго поста поȣченїє иже во с҃тых ѻ҃ца н҃шего Їоана Златоȣстаго** (стор. 191—199), про значінє посту.

21. **В неделю в҃. поста поȣченїє ко христиѧном иже во с҃тых ѻ҃ца н҃шего Іѡана Златоȣстаго** (стор. 200—205), про піст і стоянє в церкві, пор. дод. IV, ч. 29.

22. **Поȣченїє в недѣлю кр҃топоклон'нȣю** (стор. 205—216), про значінє і силу хреста, оповіданє про перехід Жидів через Червоне море і дальші пригоди в пустині, подібне до того, яке надруковано з рукопису Ст. Теслевцьового в першім томі Памяток, стор. 251—254. Тут оповіданє повнійше, ніж у дефектнім рукописї Теслевцьового, пор. дод. IV, ч. 30.

23. **В недѣлю четвер'тȣю с҃того поста** (стор. 217—220) про значінє посту і покути. Між иньшим читаємо тут: Нинеvїтѧне сѧ постили сами й дѣти не сали г҃. дни пер'сїй матерїй своих, й скотомъ пасти не давали. Коли сѧ мѣсто их хотѣло запасти из ними за их великїй грѣхъ, Їѡ҃на пророкъ проповѣдалъ им погибелъ их. Я почȣв'ши сам ц҃ръ Нынеvиц'кїй разоренїє вѣч'ное, оуставъ сам со престола своего ц҃рского, изверъ шати дорогїи ис тѣла своего й взѧвъ веретȣ на себе и сѣвъ на

пепѣлъ й сѣдѣвъ молячи ся Бг҃8 нб҃сном8. Там бывъ крикъ великїй а плачь ревнїй, й Ѿп8стикъ им Бг҃ъ грѣхи их, видячи ихъ покор8 добр8ю.

24. В недѣлю е҃. с҃того поста по8ченїе (стор. 221 -224), приготоване до страстей Христових.

25. Слово в с8бот8 Лазарев8 (стор. 224—230), про воскресене Лазаря, без апокріфічних додатків.

26. В неделю цвѣтн8ю, еѵ҃лїе Ѿ Мадеѧ зачало пг҃. (стор. 230—239), символїчний виклад Ісусового в'їзду до Єрусалима і проповідь против недовірства, пор. дод. IV, ч. 33.

27. Во с҃тїй великїй четверътокъ. Слово с҃того ѻ҃ца нш҃его Єѵсевїа ѡ сошествїи во адъ Їѡана Предитечи (стор. 240—265), надруковане мною з копії майже дословно згідної, з рукопису Ст. Теслевцьового, в другім томі Памяток, стор. 317—327. Один уступ із отсеї копії, про покаране Жидів за Ісусову кров, передрукований мною тамже стор. 338—339.

28. Казаньѧ на Воскресенїе Хв҃о (стор. 265—263), із згідної копії Ст. Теслевцьового надруковано мною в другім томі Памяток, стор. 327—331.

29. Казанїа на Вознесенїе Хв҃о (стор 273—281), надруковано мною із отсего рукопису тамже стор. 331—334.

30. Казанїа на сошествїе с҃того Дх҃а. Дуже близький до сего текст є також у Ст. Теслевцьового, дод. IV, ч. 40. Характерне в обох сих казанях вставлене оповідане про лицарів Григория Болшевича і Ґабріеля Волотовича і про душу одного з них, що підчас сну в видї миши вибігає у него з рота, бігає по лїсї і в дуплї одного дерева знаходить скарб. Се оповідане взяте з якоїсь західно-европейської версиї і в середнїх віках війшло в склад епоса про Карла Великого.

31. Казаньѧ ѿ с҃той Тройци, ѩко сѧ Бг҃ъ Авраам8 показа 8 д8ба Ѧмаврїйского (стор. 296—312), оповідане про гостинність Авраамову, про трьох подорожнїх, про зарізане теля, що ожило по обідї, про знївечене Содоми, про Лота, його гріх і покуту, в кінці про Агару і Ізмаіла та їх потомків. Текст дуже близький до сего надрукований мною з рукопису Ст. Теслевцьового в першім томі Памяток, стор. 330—334, пор. дод. IV, 41.

32. Казаньѧ на рождество с҃того Їѡана Предотечи й Крестителѧ Гд҃нѧ (стор. 312—323). Оповідане згідне майже дословно з тим, що надруковане з рукопису Ст. Теслевцьового в другім томі Памяток, стор. 103—108, пор. дод. IV, 38.

33. **Казаны на стыхъ верховныхъ апл҃ъ Петра и Павла** (стор. 323—341). Основа взята майже виключно з апостольських Діяний, з виємком оповіданя про боротьбу Петра з Симоном волхвом, основаного на апокріфічнім оповіданю про сю тему. Майже такий самий текст є і в рукописї Ст. Теслевцьового, дод. IV, ч. 39.

34. **Казаны на стого пророка Илїи** (стор. 341—358), основане в переважній части на сьвятім письмі, з деякими апокріфічними додатками (про ниву, що одного дня засїяна, тогож дня зійшла і дозріла, про смерть Єзабелї); текст майже дословно такий самий з рукопису Ст. Теслевцьового надруковано в першім томі Памяток, стор. 296—303, пор. дод. IV, 48.

35. **Казаны на стого великомч҃ника Пан'телимона** (стор. 359—363), популярний переповід минейної статї, пор. дод. IV, ч. 49; долїшня часть картки 359—360, яких 7 рядків, видерта.

36. **Казаны на Преѡбраженїе Гд҃ншего Іс҃ Христъта** (стор. 363—373), паренетично-доґматичного змісту.

37. **Сказанїе ѿ Мойсею, ка[ко] ся родилъ и в' которое время и яково ся годовалъ и якъ викѣлъ Жиди из' Єгиптꙋ** (стор. 373—391). Оповідане в головному згідне з тим, яке з дефектного рукопису Ст. Теслевцьового надруковано мною в першім томі Памяток, стор. 245—251, пор. дод. IV, 51.

38. **Слово ѡ стомъ Авраамѣ, егда яви ся емꙋ архистратигъ Михаилъ** (стор. 392—401). Се звісний апокріф про смерть Авраама, надрукований Тіхонравовим з рукопису Троїцько-Сергієвої Лаври, XVI в. (Памятники І, стор. 79—90), тілько в отсїй копії він значно вкорочений.

39. **Казаны на ꙋспенїе престиы Богородица** (стор. 402—410), популярно переповіджений апокріф про смерть Богородицї, приписаного сьвятому Іванови Богослову, надрукований із отсего рукопису в другім томі Памяток, стор. 390—394. Кінця бракує.

Що до мови сего рукопису, то вона, як показують подані проби, в головному народня, з невеликими примішками церковщини; примішки угро-руського диялекту рідші, ніж у рукописї Ст. Теслевцьового, ще рідші мадярські слова; натомісь є декуди польонїзми, знак, що автор тих писань черпав із польських жерел, котрих він зрештою ніде не цитує. Що до правопису, то він прінціпіяльно фонетичний. Хоча писець і вживає ы, ѣ, але звичайно неправильно, особливо ы; ріжниця між ы, и, і у него зовсїм не істнує, хиба тілько, що ы ніде не кладеть ся на початку слова. Інтересна предилекция нашого писця вживати ы після н, чи треба, чи не треба,— анальоґічна до предилекциї писця рукопису Ст. Теслевцьового, вжи-

вати ы після ж і р. З ъ і ь бачимо в отсьому рукописї дивні переверти. Один писець (пригадую, що рукопис писаний кількома руками) уживає тілько одного, а другий тілько другого знака; коли в одних статях ми читаємо звичайно єстъ, милостъ, пишетъ і т. п., то в иньших знаходимо не тілько єсть, тылько, але також даль, просиль, просѧть, вечерь, ѿнь і т. и. Як бачимо, і тут живе почуте вартости тих знаків затратило ся і писарі вживали їх по якому власному правилу.

VI. Рукопис із с. Лїтманової А.

Рукопис писаний на сірім, гладкім папері в початку XVIII в. в 4-ку, одною рукою, без киноварі, з захованою старою паґінациєю, що числить картки і йде з деякими прогалинами від 1—218. Деякі картки, повиривані з середини, з пообриваними рогами заховали ся і по троха заповнюють прогалини. Рукопис належав у 1847 р., як видно з приписів на марґінесї оловцем, до селянина Глиньского в селї Лїтмановій на Спішу, в західнїй части північної Угорщини і заховав ся в його сім'ї до тепер. Де які статї в тім рукописї писані церковною мовою, переважна часть народньою з невеличкими слїдами диялекту. Ось його зміст:

1. **Житїє й мч҃енїє ст҃ых безсребникъ и чꙋдотворецъ Хв҃ыхъ Коз'мы й Дамїана** (стор. 1—7).

2. **На дн҃ь соборꙋ ст҃ого арханг҃гла Мих'ила казанѧ** (стор. 7—17), пор. дод. IV, ч. 10.

3. **На дн҃ь воведенїѧ въ цр҃ков пресв. Бл҃дчци нашеѧ Бц҃и** (стор. 17—20).

4. **Житїє ст҃го ап҃ла Андреѧ перкозваннаго** (стор, 21—30). Тут у рукописї прогалина. По картї 15 іде 25 з закінченем якоїсь статї.

5. **Житїє ст҃го Алеѯеѧ чл҃ка Бж҃їѧ** (стор. 31—48), пор. дод. IV, ч. 44.

6. **Слово въ дн҃ь ст҃ых' мл҃днецъ дї҃. ѿ Їродацр҃ѧ въ Видлеѡмѣ избїенныхъ** (стор. 48—55), пор. дод. IV, ч. 17.

7. **Житїє йже въ ст҃ыхъ ѿц҃а нш҃его Василїѧ Великаго** (стор. 55—62), без кінця. Далї прогалина, по к. 40 старої нум. наступає правдоподібно 44.

8. [**Ст҃ых м҃. мч҃никъ**], без початку і кінця (стор. 63—70), пор. дод. IV, ч. 43.

9. **Житїє и м8ченїє стои великом8ченицы Варвары** (стор. 70—73), пор. дод. II, ч. 59; IV, ч. 12.

10. **Житїє преподбнаго Фца нашего Саввы Фбщем8 житїю наставника** (стор. 73—79).

11. **Приповѣсти розмаитыи ѿ стыхъ** (стор. 80), без кінця. Між стор. 80 і 81 нової паґінациї бракує картки рукопису.

12. **На спасенн8ю страстъ Гда Бга Спса нашего** (стор. 81—97), пор. дод. IV, ч. 65.

13. **На праздник самого Спсителѧ Ха йли пртой Бци то в такїй сенсъ можешъ предмов8 оучинити** (стор. 98).

14. **На праздникъ въскрнїѧ Їс Хва** (стор. 99—105).

15. **Приповѣсть албо й поучєнїє ѿ зрадѣй ѿ насилїю ꙗко панове дѣють й оукрикджаютъ подданыхъ своихъ и людей оубогихъ** (стор. 105—111), оповідане про старосту Мисимаха і підданого Ґвідона, що терпів від старости ріжні кривди, доки в кінцї цар не довідав ся про все і не покарав старосту; оповідане досить безбарвне, виглядає як поспішно зроблений витяг із якоїсь більшої цїлости. Стор. 112 порожня.

16. **Извѣстїє ѿ чтнѣмъ древѣ кртастго, на нем'же Хс распѧт бысть** (стор. 113—121), звісна леґенда про хрестове дерево (пор. Памятки II, 242—246), церковною мовою.

17. **Ѡ Мойсеи пррроцѣ** (стор. 122—186), коротко переповіджена біблїйна історія від уродженя Мойсея до кінця книги Судиїв, головно на основі біблїйних книг, але і з деякими апокріфічними додатками. Особливої уваги заслугує остатнїй уступ, де говорить ся про вигублене племени Веніяминового із за знасилуваної жінки (Суд. XIX—XXI) і кінчить ся ось як: „тыхъ всѣхъ до наименшого выбили, толко дѣвокъ ихъ зоставили, абы сѣмѧ Бенїѧминово, если би гдє зостал ѧкый потомокъ єго, потом воскресили. которыхъ знайшло сѧ по немалом часѣ х. тым' иж недоставало на с. дѣвокъ, позволили имъ в свѧта на танцѣх' дѣвки хапати й за жены мѣти. того звычаю й горнѧци наоучили сѧ; треба ихъ ꙗко Бенїѧминовыхъ потомковъ карати“.

18. **Ѡ премудром' Саломонѣ** (стор. 186—196), на основі Біблії.

19. **Приклад ѡ пожит'ках й ѿпатрности вшит'кихъ речахъ** (стор. 197—200). Варлаамова притча про однорічного царя в досить цїкавій редакциї, з викладом.

20. Притчи розличныхъ бытій: притча ѿ несытыхъ житопродавцахъ (стор. 201 - 203), із житиия сьв. Спірідона, по церковному.

21. Притча ѿ мѧтыни цр҃ѧ Іраклїѧ (стор. 203—204), по церковному.

22. Притча ѿ трехъ другахъ (стор. 204—207), із Варлаама і Йоасафа, по церковному.

23. Притча ѿ двохъ рабѣхъ (стор. 207 - 212). Зміст притчі такий: два раби розгнївали пана і він вислав їх геть від себе на кілька літ. Один відійшовши на чужину збудував дім, заложив хозяйство і розбогатів, другий, наняв ся у золотаря з тим, що коли пан пришле по него, аби за його роботу дав йому золотий вінець. По кількох роках пан посилає по своїх рабів: той, що був богачем, покидає все і йде голїруч, другий несе на голові золотий вінець і знаходить ласку у пана. Далї йде проповідницький виклад притчі.

24. Притча ѿ купнѣ съ Бг҃омъ (стор. 212—214). Муж „елинъ" за намовою жінки християнки давав милостиню вбогим з тим, що дає се християнському Богу. Колиж їм не стало що їсти, іде до церкви, щоб Бог їм віддав, знаходить срібну монету, за неї купує рибу, а в нїй знаходить дорогий камінь. Се очевидно та сама притча, якої закінчене заховало ся в рукописї Ст. Теслевцьового, пор. дод. IV, ч. 67.

25. Притча ѿ Патерика ѿ пѣнїи цр҃ковномъ (стор. 214—217), звісна тема Шіллерової баляди „der Gang in den Eisenhammer", паралелї див. Oesterley, Gesta Roman. ч. 283 і стор. 749.

26. Притча с҃. Еvсевїѧ ѿ купцѣ бг҃обоязливомъ (стор. 218—220). Купець сидить у тюрмі за довги; якийсь богач хоче взяти його жінку на блуд і обіцює ся за се викупити його, але купець не пристає. Се бачучи розбійник, що сидїв у тюрмі разом з купцем, відкриває йому, де має закопане золото і купець сплачує свій довг.

27. Притча ѿ правдѣ и ѿ кривдѣ (стор. 221—225), в формі притчі оповідана казка про те, як товариш товаришеви в дорозї за шматок хлїба вибрав очи, як слїпий підслухав розмову чортів і прийшов до здоровля і великого маєтку, а другий через свою захланність пропав, (пор. Етноґрафічний збірник I, 69—76.

28. Їсторїѧ ѿ Мелхиседеци иже є҃ неродословенъ (стор. 228—229), між стор. 228 і 229 брак картки.

29. Приповѣсть ѿ сваволныхъ людехъ (стор. 229 — 231), на марґ. приписано: „Алеѯандеръ еп҃пъ въ традиціѧх своих".

30. Притча ѿ невиннѣм на смртъ ѿсѫжденномъ (стор. 231 — 233), на марґ. дописано: „Люцій Маринес Пин[еро] ѿ речахъ гиспанскихъ глава остатна“.

31. Ѡ невинности стго Їѡанна Дамаскина (стор. 233), на марґ. приписано: „Їѡанъ патріархъ Їерѫсал. к житїи его“. Пор. дод. IV, ч. 13.

32. Ѡ созданїи мирстѣмъ, ѿ Бытїѧ главы а҃-выѧ (стор. 233—250), без кінця, церковною мовою.

33. Кроники розличныхъ бытїй, иж[е] бысть й есть Бгомъ созданна на всем свѣтѣ. Ѡ раю земномъ (стор. 241—253), — переповіджена уся перша частина кн. Битія аж до збудованя вавилонської вежі, з апокріфічними додатками, народньою мовою.

34. Ѡ дивныхъ народѣхъ людїй (стор. 254—257), із якоїсь середньовікової космоґрафії.

35. Ѡ Авраамѣ (стор. 257—278), оповідане про Авраама і Ісаака на основі Біблії, нар. мовою.

36. Ѡ Їѡсифѣ сн҃ѫ Їакововымъ (стор. 278—294).

37. Поѹченїе стого Їѿанна Златоѹстаго къ вѣрнымъ (стор. 295—299), нар. мовою.

38. Слово стго Василїѧ ѿ дѣлателехъ добрыхъ и ѿ лѣнивыхъ (стор. 299—303), по церковному.

39. Слово стыхъ ѻцъ ѿ пїѧницахъ (стор. 303—306), по церковному.

40. Слово стыхъ аплъ ѿ стом постѣ (стор. 306—311), нар. мовою, зміст не має нічого спільного зо сьв. апостолами. Між стор. 310 і 311 брак двох карток.

41. Слово стго Їѿана Златоѹстаго ѿ глющихъ ꙗко нѣсть грѣшным мѫки (стор. 311—316), нар. мовою.

42. Слово стго Їѡанна Златоѹстаго ѿ собирающихъ многаѧ богатства (стор. 317—325), нар. мовою.

43. Слово стго Генадїѧ патрїархи вселенского дшеполезное (стор. 325—330), церковною мовою.

44. Слово стго Їѡанна Златоѹстаго ѿ мтыни дшеполезное (стор. 331—332), без кінця, церковною мовою.

VII. Рукопис із с. Лїтманової Б.

Притулений до попереднього і разом з ним дістав ся до нас другий рукопис, а властиво шматок рукопису, писаний у XVIII в. в 4-ку, на відміннім від попереднього, сїрім бібулястім папері, від-

мінним, також одним почерком, заокругленим полууставом троха зближеним до скорописї. Рукопис заховав ся дуже лихо, роги карток зотлїли, пообдирані, в середині прогалини, декуди вирізано части карток. Рукопис мав також стару (арабську) паґінацию, що числила картки, але з неї лиш де-де лишили ся слїди; остатня з захованих тепер карток має ч. 83, але всїх захованих карток маємо тепер лише 36. Рукопис зложений увесь народньою мовою. Ось його зміст:

1. [Слово на Сртѣтеніє Хво], стор. 1—4, без початку.

2. Мца марта дны ке. на Блговѣщнє Прє Влдчца ншеа Бци и прно двы Мріи. Єv. Лѵк. зач. г. (стор. 4—10); по стороні 4 і по стор. 8 бракує мб. по одній картці.

3. Житіє и мѵченіє стго великомѵченика и побѣдоносца Хва Геѡргіа, иже пострада въ црство Деѡклитіана въ лѣтѡ сп. мца апріля кг. дня (стор. 10—17), пор. IV, 45.

4. Чѵдо бывшеє стго мчника Хва Геѡргіа ѿ дѣци юже избави ѿ ѕміа въ житіи своемъ (стор. 17—19), в середині брак картки. Пор. IV, 46.

5. Мца анѵаріа кд. дна. Казаніє ѿ житіи чтнаго пррка и прдтчи и кртла Гна Іѡанна (ст. 19—25).

6. Мцы іѵніа кѳ. дна. Житіє стых верховных апстлъ Петра и Павла, пострадавших к Римѣ в' времѧ Нерона цра въ лѣто ѯѕ. (ст. 25—42).

7. Ѡ Тиветѣ или ѿ нокознайденом свѣтѣ въ Азіи, западней части свѣта (стор. 42 — 50). Се не реляция про дійсне ґеоґрафічне відкрите, а тілько перерібка дуже популярної в західній Европі від XIII в. леґенди про Попа Івана і його ідеальну державу.

8. В ндлю пѧтѵ стго велик. поста, єv Мар. стго зач. мз. (стор. 51—57), проповідь, без кінця.

9. Слово ѿ Рождествѣ Іс Хвѣ (стор. 57—62), надруковано Памятки II, 415—417.

10. Слово стѣйшогѡ патріархи Терентіа в Цариградѣ (стор. 62—68), оповідане про Жида, що хотів отруїти патриарха Терентия і про чудо, яке стало ся при тім.

11. Словѡ патріархи ѿ покѵтѣ, якъ єстъ члвкви грѣшномѵ покѵта пожиточнаѧ (ст. 68—72), оповідане про сьв. Антонія пустинника, без кінця.

Найважнїйше в тім рукописї, те, що вже піднесено в увазі до передрукованого відси тексту (Памятки II, 417—418) і що видно

особливо зо статї під ч. 7, се його перехідне становище між східними й західними, польськими а може й словацькими жерелами. Із сього погляду сей рукопис варт пильної уваги.

VIII. Рукопис о. Теодора Поповича Тухлянського.

Так називаю сей рукопис на основі підпису його властителя а може й автора, що знаходить ся на марґінесї. Рукопис, що знаходить ся в бібліотецї Оссолїнських у Львові під ч. 2189, написаний коло 1750 р. Се книжечка в новійшій оправі, малої 8-ки, добре захована, писана в головній части одною рукою; кілька лиш карток писано двома иньшими руками. Письмо дрібне, полууставне, але заокруглене і дуже близьке до скорописї; киноварі не вживано нїде, так само нема нїяких оздоб анї рисунків. На сей рукопис звернув увагу у-перве проф Макушев, що 1881 р. описав його і передрукував більшу часть його змісту в „Журналѣ Министерства нар. просвѣщенія". В 1884 р. др. Ом. Калитовський подав його опис, хоч і недокладний, у „Зорі" (ст. 65), де й передрукував одну статю з него тзв. „Книгу звѣздочетства", а деякі иньші части в „Бібліотецї Зорі" пз. „Матеріалы до рускои літературы апокрифичнои". Частину того материялу передрукував потім я в обох томах Памяток, а віршу пз. „Пѣснь о свѣтѣ" видав я з невеличким поясненем 1889 р. в „Кіевскій Старинї" (за март, стор. 741 — 744). Подаю тут докладний опис змісту сего рукопису:

1. **Книга ѕвѣздочетства** (ст. 1—11), надрукована д-ром Калитовским з невеличкою студиєю у „Зорѣ" 1884, ст. 66, 73—75.

2. **Проразꙋмѣніе ѿ колезний** (стор. 11 — 14), статя окрема від попередньої, не надрукована д-ром Калитовским і навіть якось не завважена ним.

3. **Пѣснь о свѣтѣ** (стор. 15—18). О. Петрушевич (Сводная лѣтопись съ 1772 до 1800 года, Львов 1889, ст. 103) звернув увагу на те, що початкові букви кождої строфи сеї вірші творять акростих, що дає назву її автора — Александер Падалскій. О. Петрушевич бачив сю віршу в збірцї пісень і віршів, списаній у Львові 1777—78 Дмитром Левковським, автором кількох церковних пісень поміщених у почаївськім Богогласнику. Рукопис Левковського має бути в капітульній бібліотецї в Перемишлї, а вірша Падалського має там титул „Пѣснь о плачливомъ станѣ нищаго студента". Уважаючи сю віршу одною з кращих памяток нашого віршованя

в XVIII в., особливо на нашій териториї, а надто з огляду на її популярність у наших горах, я друкую її тут у цілости. Про її популярність сьвідчить факт, що до нас дійшло кілька її копій. Крім згаданої копії Левковського з р. 1778 і копії Т. Поповича з 1751 р. я одержав від о. М. Зубрицького ще одну її копію, зроблену, судячи по папері і письмі, також іще в XVIII в. десь у горах коло Турки і знайдену у одного селянина в Мшанци староміського пов. (близше до Турки, нїж до Старого міста). Ся копія передає не всю віршу, але вона цікава тим, що надала їй більше закраски місцевого гірського диялєкту, нїж копія Поповича. Друкую тут віршу на основі Тухольської копії, поправляючи в текстї ті початкові слова строф, де з вини копістів попсовано акростих і подаючи в нотах відміни з мшанецької копії. Титул даю з копії Левковського.

Пѣснь о плачливомъ станѣ нищаго студента [1]).

1. А хтож на сем свѣтѣ без долѣ вродил ся [2]),
тому свѣтъ марне[3]) як колом[4]) точил ся;
лѣта плинут марне[5]), як бистрие рѣки,
часи молодие як з дождж у потоки,
все то[6]) марне минаетъ.

2. Луче[6]) би ся било в свѣтѣ[8]) не родити,
нѣжели на свѣтѣ бездолному жити;
албо вродивши ся скоро в землю гнити,[9])
жеби[10]) недолго в свѣтѣ бездолному жити,
нехай жалю не буде.

3. Ой доле[11]) моя, где ти в той часъ била,
коли моя мати мене породила,
же мя тепер в свѣтѣ[12]) нѣ в чѣм не ратуеш,
а ти гуляєш, кому но ти служиш,[13])
а я бѣдный на свѣтѣ.

4. Куди оберну ся, не маю радости,
тилко в очах слези, а в серцу жалости;
вийду межи люди[14]), стану та думаю,
що люде гуляют, як риби в Дунаю, —
ой[15]) тяжкий мой жалю!

5. Сам же я не знаю, що маю чинити,
як мѣнѣ на свѣтѣ бездолному[16]) жити.

---

[1]) Мшан. титул: Пѣснь о марности свѣта. [2]) родив ся [3]) марнѣ [4]) коло [5]) плинутъ [6]) ся [7]) лѣпше [8]) нигде [9]) пѣти [10]) аби [11]) Ахъ доложъ [12]) нигде [13]) тилко той гуляетъ, кому ти голдуешъ [14]) медже людій [15]) ахъ [16]) мѣзерному

Коли би мнѣ крила орловие[1]) мати,
полетѣл би я где своей долѣ шукати[2])
а в чужие сторони[3]).

6. А[4]) свѣтеж мой красний, ти щастом [sic !] голдуєш,
однаго минаєш[5]), другому даруєш;
иніхъ людей садиш в дорогие шати[6]),
а иніхъ садиш в пошерпанѣ лати,[7])
рани сердцу завдаєшъ.

7. Нѣхто чоловѣка в нещастю не знає,
як на собѣ сукней богатих[8]) не має;
хотяй би йонъ бил[9]) и чесного рода,
як не маш в кишени, то певна незгода,
хоч би бил намудрѣшший.

8. Де[10]) ся чоловѣку в нещастю подѣти,
до кого он мает главу приклоніти?[11])
хто собѣ[12]) панует, а не поратует,
не тилко чужина, але и родина
в нещасной годинѣ.

9. Ест[13]) такии люде, що нендзи не знают,
вродивши ся в щастю, в щасцю[14]) умирают,
а иншиі й з роду фортуни не маютъ,
хоч найболше жиют, роскошей не знают
ажъ до смерти своеи.

10. Рожние люди мови о мѣзернѣмъ мают,
которие нендзи на свѣтѣ не знают:[15])
коли прийде убогий где меже богатѣ,[16])
зараз єден з другим почнут ся зглядати,
в кождом словѣ осуждати.

11. Пишов бим мѣзерний[17]) фортуни шукати,
а в якой она сторонѣ, коли би єй[18]) знати!
Ачейже коли у мене фортуна буде,[19])
в той час мене знати всюгда будут люде,
где тилко ся поверну.

12. Ах долеж моя, доле, чем мя ти минаєш,
а иніхъ людей в свѣтѣ спомагаеш?
Тилко мене мѣзерного в свѣтѣ не ратуеш,
мѣсяца єдного [мѣнѣ] не послужиш?
За вѣк би мѣнѣ стало.[20])

---

[1]) орловыѣ [2]) полетѣлъ бымъ долѣ где своей шукати [3]) а въ чуджинѣ сторонѣ [4]) Ахъ [5]) минашъ [6]) въ дорогихъ палацахъ [7]) въ старейки лѣта [8]) мѣзернихъ [9]) а хоцяй же бы былъ [10]) Поп. і Мшан. Где, але акростих вимагає: де [11]) свой жалъ уносити [12]) Хоць инный [13]) Поп. і Мшан. сутъ [14]) въ томже [15]) которыи въ свѣтѣ въ щасцю оплываютъ [16]) медже богатихъ, [17]) Пѣду я бѣдный [18]) мнѣ [19]) Якъ въ мене фортуна мѣзерного буде [20]) Сеї строфи в Мшан. нема.

13. Да вшиткож тое[1]) фортуна справует:
кому она служит, той завше панует;
кто фортуну мает, в каждого бивает,[2])
а на мѣзерного як звѣр поглядает,
в каждом словѣ осуждает.[3])

14. А[4]) szczoż za uticha w switi czełowiku,
Коли марне тратит лѣта сего свѣта?[5])
Ачей же коли сам Бог що ударует,[6])
же ся надомною коли измилует[7])
в нещасной годинѣ.[8])

15. Ласка то все Бога[9]) усѣм тим керуе,
же[10]) ся надомною коли так[11]) змилуе;
коли мѣнѣ схоче и сам Бог що дати,[12])
не даст надомною такъ барзо згаржати[13])
в нещастливой годинѣ.

16. Смутне мое сердце нѣгди ся не втѣшит,
тилко нѣби все жал тяжкий барзо зносит;[14])
немаш жадной хвилѣ, жеб мнѣ послужило,
жеб ся мое сердце хоч на час втѣшило, —
за[15]) вѣк би мѣнѣ стало.

17. Кирвавие слези з очей моих текут,
хоч би на еденъ часъ, [п] то не преста́нут;
плачутъ мои очи, сердцем моимъ тужу,
же я нѣ вѣд кого щирости не вижу...
Як мѣнѣ не тужити?[16])

18. И едного немаш, жеби бил мнѣ щирий,[17])
жеби мя потѣшил[18]) в нещасной годинѣ;
сам же я не знаю, що чинити[19]) маю?
Жаль свой износити,[20]) би мя мог втѣшити
в нещасливой годинѣ.

19. Измилуй ся Боже, до тебе волаю,
тилко в тобѣ едном всю надѣю маю.
Боже з високости. не дай . . . . жалости
мѣнѣ мѣзерному, в свѣтѣ нещасному,
на вѣкъ тя будем хвалити. Амен.

Мшанецька копія, з якої виписано вариянти, се великий піваркуш сірого, грубого паперу, записаний з одного боку зовсім по-

[1]) А! всеж бо тое [2]) кажди го витае [3]) єще наругает ся [4]) Да [5]) вѣку [6]) Чи то минѣ то самъ Богъ взичае [7]) такъ велмѣ здѣваетъ [8]) нещаслива година. Далї в Мш. іде стр. 18 [9]) Ласкавый єстъ Богъ въ небѣ [10]) Чей [11]) Богъ [12]) Ах! минѣ Господь и хощетъ что дати [13]) велмѣ здивати [14]) тилко на собѣ все жаль тяжкыйноситъ, [15]) за весь [16]) Ся строфа у Мшан. vac. [17]) що бы мнѣ зичливый [18]) порадивъ [19]) до кого я [20]) въносити.

лууставним виразним письмом; вірші йдуть per extensum, тілько кожда строфа починає ся a capite і має порядкове число (кирильське). Всїх строф 16. В низу на оборотній сторонї підпис: Coram me Eliasz Demianoski mp. Administrator woytostwa Groziowskiego, candydat Groziowski. Ґрозьова, село сусїдне з Мшанцем, але що значить отся урядова корамізация на вірші — не розумію. Зрештою Мшанецька копія, як бачимо, в многих місцях краще заховала первісний текст, ніж Тухлянська.

4. **Казаньѧ на Рождество Хво** (стор. 19 — 51). Казанє зложене з трьох частей, а поодинокі части мають ще менші відділи під окремими титулами. І так на стор. 26 маємо: **Часть вторая тогожъ казанья ѿ явшей сѧ ѕвѣздѣ ї ѿ чудѣ бившем в Персидѣ**; стор. 27: **Здѣ позоставївши повѣстъ персидскою ї тїхъ трех кролей начнем казанья ѡ предївном ї невїмовном рождествѣ Хвом**; стор. 40: **Ѡ звѣздѣ, которую маєт пресвятая Бца на собѣ й что сѧ на ней значат три ѕвѣзды**; стор. 44: **част третяя тогож казаня ѡ той ѕвѣздѣ, которая привела трех кролей из перской далекои крайнї на поклоненїе Хрту новорожденному црю и ѿ богинѣ перскои Оурнї**; стор. 47: **Ѿходъ ѿнихъ трехъ кроулеи ѿ Персиды до Їероусалимоу**. Див. Калитовскій стор. 9 — 21; Памятки І, 260 — 263; Памятки II, 13 — 18, 117 — 123, 337 — 338.

5. **Казанє на соборъ пресвтой Борцї йли по рождествѣ Хвѣ в неделю й на стых младенец йзбїєнних ѿ Їрода цря** (стор. 51 — 57), друковано Калитовскій, Матеріалы 22 — 25; Памятки II, 143 — 146.

6. **Казанья на Богоявленїє Господнє** (стор. 57 - 72), друковано Калитовскій 25—32; Памятки II, 184 — 191.

7. **Исторія ѿ женѣ Мандонѣ црци безбожной й бестиялной** (стор. 72 — 79), друковано Калитовскій, 35—38.

8. **Повѣсть ѿ трехъ юношах црех, братияхъ роднихъ** (стор. 80—84), друковано Калитовскій, 39—41.

9. **Рация ѿ цари Михайлѣ, како боудетъ царем тритцят лѣтъ** (стор. 84 — 90), друковано Калитовскій, 41—44.

10. **Ѡ црствѣ Антихристовѣ и днех послѣдних** (стор. 90—94), друковано Калитовскій, 44—46.

11. **Слово ѿ единой девїци поустиножителнїци, которая била оу пустины чотиридесят лѣт, родом била ѿ велеатинской землѣ из села Єнома, дочка ѿца Ѳеѡдора селянина**

(стор. 94—102), без кінця, перерібка оповіданя про Марію Єгипетську.

12. Modlitwy nabożne z roznych mieysc y Książek dla pożytku zbawiennego skompendiowane (стор. 103—148).

13. Повѣст' ѿ чловеци й смерти (стор. 149—161).

14 Piesń nabożna polska (стор. 162), inc. Zniewalasz moy Jezu do żalu.

15. Oratia nativitatis Christi (стор. 163—164), inc. Wesoły to dzień, wesoła to nowina.

16. Pieśń wielkopostna (стор. 164), inc. Stała matka boleściwa, без кінця.

17. Наоука ѿ пчелах стогo Зосима, кто ихъ хощет плодити, такъ чинити потреба (стор. 165—167), надруковано Калитовскій, 49—50.

18. Nauka o szczupaci (стор. 167—170), надруковано Калитовскій, 50—53.

19. Modlitwa iehda roiewe vtikaiut (стор. 171—172), надруковано Калитовскій, 53—54.

20. Молитва ѿ оуроков над пчелами (стор. 172), надруковано Калитовскій, 54.

21. Без окремого титулу ще одна статейка про пчоли (стор. 173), надруковано Калитовскій, 54.

22. Nayszliachetnieysza, Nayprzenaydostoynieysza (стор. 174), під сим польським титулом подана руська вірша, (з акростихом Яков Я); передруковую її в цїлости:

Ꙗко Богом' предизбраннѹю ·
матер дв҃ѹ прекраснѹю,
Херѹвим' славнѣишѹю,
Єрафим чеснѣишѹю,
превишшѹю агг҃лъ
й всѣхъ и арханг҃лъ
достоино ес҃ всегда славити,
бы нас могла избавити
ѿ наглои смерти.

Ко ней бо кто прибѣгает,
а на помощ еи призивает',
той бѹдет' збавленний
ѿ вѣчной геенни,
ѿ всякаго стѹда
в денъ божого сѹда;
не взискаешъ,
не взалкаеш', —

нескончона
в небѣ корона
во горнем' Сионѣ.

Она бо є воєвода
христианскаго народа,
краснаѧ црца,
мати владичица;
оусим' дает҄ прно
дари независно,
исцѣлѧет,
просвѣщает҄
неомилно,
леч изобилно
всѣм благодарствѹет҄.

В ден' пришествиѧ Хва
предстати тогда готова,
чесним' си покроком',
своим омофором'
люди покривати,
ѡ божаѧ мати!
Бо с' вибранна
чистаѧ пан'на,
дво, мати
блгодати,
дажд҄ нам' взирати

Ѥственна Сна твоєго,
пана и Бга нашего,
во троици славима,
всѣм непостижима,
и ѿ арханглъ всегда славима.
Где сѹт стих ликъ собори
и архангелские хори,
нам҄ возиграйте!

На стор. 19 під титулом підписано: W roku 1756 miesionca marca d. 18. На стор. 50 на бічнім марґ. підпис здовж сторінки: Syia xionżeczka Teodora Popowicza Tuchliąskiego, d. 20 augustis 1751; такий же підпис, тілько без дати, є й на стор. 66.

IX. Рукопис Павла Кузикевича.

Сей рукопис, зладжений коло половини XVIII в., називаю так по його властителю, що підписав ся на марґінесї. Се книжечка малої 8-ки сїрого паперу, значно зачитана і декуди пошарпана, без

початку і кінця тай з прогалинами в серединї. Заховало ся доси 180 карток у старій, трухлявій, шкуряній оправі, яку тепер заступлено новою, тривкійшою. До недавна рукопис зберігав ся в селянській хатї в с. Грушові самбірського пов., відки учитель Горуцький прислав його в дарі до бібліотеки „Просьвіти“ у Львові. Текст писаний одною рукою, досить старанно, полууставом, без киноварі. Рукопис містить:

1. Конець оповіданя про Антихриста і конець сьвіта (стор. 1—16).

2. Глава л҃а. ѿ ѡтверженїи себе (стор. 16—32). Між стор. 20 і 21 брак двох карток, так само між 24 і 25 і брак кінця статї, що дає виклад на евангельські слова: Аще кто хощетъ по мнѣ ити, да ѿвержет сѧ себе, писаний церковною мовою.

3. Част' а҃. ѿ крт҃ѣ Гн҃имь, — казанє, де з разу згадано про смерть Ісуса, потім подано виклад символїки хреста.

Част' в҃. ꙗко кр҃тъ є҃ глѹпство [и҃ демо]ном погибел'ный (стор. 42—54), полєміка з тими, що вважають хрест знаком ганьби, і оповіданє про війну Константина з Максентиєм.

Част' г҃. ѡ кре҃тѣ гн҃и ꙗко ѿ Персиды принесе сѧ (стор. 53—70), про війну Гераклїя з Персами. На стор. 53 на марґ. в низу підпис: Jan Bielecki, на стор. 63: Paweł Kuzikiewicz, на стор. 64: ta xiąszka Pawła Kuzikiewicza, на стор. 65: Kto tę xiąszkę ukradnie, temu ręka odpadnie.

4. Поѹченїе на преставленїе ст҃го евангелиста Їѡанна Богослова избран'но ѿ житїѧ єго (стор. 71—102), оповіданє в початку основане на евангелию, а далї на псевдо-Прохорі. На стор. 97—102 на марґ. в низу йде ось який запис: Ja jestem dobrze uczony człowiek y mnię wszyscy xięża kochaią, ciebie Jendrzeiu Łysyku nicht nie kocha, ponieważ ty iesteś głupy bardzo y nie chcesz się uczyć y iesteś bardzo chytry iak lis. Chodz ze mną do szkoły zawsze, to nie będziesz takim. Skonczyło się.

4. Поѹченїе на рождество пре҃стои Бц҃и (стор. 103—122), друковано Памятки II, 53—57. На стор. 103—104 в низу на марґ. підпис: Jan Bielecki tę xiąszkę pisał roku 1821; на стор. 107—110: I tak to powiadam: kto tę xiąszkę wkradnie, temu ręka odpadnie; y ieszcze to mało ręka, ale także y noga, to surowo nakazuię, bo nareszcie y głowa odpadnie.

6 Част' а҃. ѿ смр҃ти Їѡанновѣ, ꙗко велики грѣх цѹзолоство ї ѿ злости жен'ской (стор. 123—133), оповідано на основі евангелия про смерть Івана Хрестителя.

7. Ѡ женахъ злыхъ (стор. 133 — 142), здаєть ся, часть друга попереднього казаня, але подана під окремим титулом як окрема цілість. На стор. 142 під текстом ось який запис: Roku 1809 w iesieni pszenica była po zł. pol. 72, żyto po złt. 56, jęczmień po złt. 40, owies po złt. 28.

8. Поучені в нед. л҃. єѵ҃лїє Лук. зач. ч҃а. (стор. 143—151), проповідь без оповіданя.

9. Поученїє в нед. сыропустную, єѵ҃лїє Мѳ҃. зач. зї. наука (стор. 152-- 160). На стор. 160 в низу знов підпис пізнійшого властителя: Jan Bielecki iego ta xiążka.

10. Слово ѿ Ѿкровении мукъ, єгда ходила престаѧ Бц҃а з' Михаиломъ, где мучит сѧ род хр҃тїанскїй (стор. 161—179). На стор. 179 під текстом дописано: в' року дни т҃ѯѕ. а часовъ ӿи҃ѱѯ. 1790 godzin w roku. На стор. 180 написано иньшою рукою зазначеня погоди в падолисті і груднї, але не звісно якого року, по руськи латинськими буквами: Misiaca noemwria dnia вї. snih perszyy raz napadaw y w horach snih upaw tohdy; гї. pohoda y moroz wełykyy wes den і т. д.

11. Чудо великомч҃. Геωргїѧ. Слышите братїє й други, повѣмъ вамъ чудо ст҃го Гегорїѧ что сотвори во житїи своемъ (стор. 181 — 188). Пор. дод. IV, 46 і VII, 4. На стор. 183 в низу підписано: Ta xiążka Pawła Kuzykiewicza.

12. Исповѣдь правовѣрномъ хр҃тиаңом (стор. 189—192), формула сповіди, по церковному.

13. Страд[а]нїє ст҃аго великомученика Їωана новаго въ Бѣлградѣ мучившаго сѧ ѿ старости Перъса (стор. 193—219). На стор. 219 в низу підпис: Spisali sia siia muczeniia świątego Jana soczawskiego R. P. 17ѯа҃ (1761) miesiąca novembris die 28. Оповідане списано церковною мовою. На стор. 220 написано уривок якоїсь молитви, пару проб пера, а потім ось яку лїтописну записку:

(1697) 113 Tatarę byly.

(1748) 62 Sarancza była.

(1776) 34 Hrom seło spaływ Medynyczi.

1848 Руского 3 а латинского 15 мая. Панщина и всѣ здирства даровано. Ся остатня записка додана пізнїйшою рукою, але та сама рука при повисших трьох записках зроблених старим польським курсивом подописувала, може на основі анальоґічних записок знайдених у якій иньшій книжці, роки взяті нами в скобки. Що значать цифри 113, 62 і 34 покладені перед тими записками — не знаю. Записка

з 1776 р. важна тим, що стверджує місцевість, де був написаний рукопис: Мединичі або якесь поблизьке село, може той сам Грушів, де заховав ся рукопис до наших часів.

14. Слово ѡ єдной дѣвци, житїє, како жила в' пꙋстини лѣтъ м҃. и тамо скончила животъ свой (стор. 221—232), популярна переповідка житя Марії Єгипетської, пор. дод. VIII, 11. На стор. 221 під текстом у низу записано: Памятка даной свободи дня 3-го мая рокꙋ 1848, а на стор. 232 під текстом: Szugaiow łąka 1225, morgow 6, 375 sążni ☐.

15. Слово с҃таго Василїя великаго (стор. 233—264), звісне оповідане про те, як сьв. Василий відібрав у чорта запис на душу Євладия, пор. дод. IV, 18.

16. Конець жартливого унїверсалу до пяниць (стор. 265—266); подаємо його тут, може хто знайде цїлість... высоко мислылъ. Претто мои наимилшїи братя выже специфѣкованїи, такъ великїи яко и малий, прошꙋ вас оунѣжене, зебравши ся до кꙋпы, то͡ мой оунѣверсалъ в' слꙋхъ всѣмъ часто прочитовати а͡ найбарзѣ при запꙋстахъ, коли то много бꙋваєтъ роспꙋсти, и коли в' живю [sic!] мене наслѣдꙋючи, не келѣшкомъ, а͡ле квартодꙋшнемъ на лопъ выхилаючи, з' хмелю ся не просыпляючи, ис под' чопа не виникают. До тыхъ вовѣм мова моя наибарзѣ належитъ, а͡би вѣдали, чимъ маютъ по смерти трактовати и чимъ маютъ на похмѣле покрѣпляти. е͡жели предто комꙋ ся подобаєтъ сеи мой трактаментъ в' листѣ моємъ по части виражонїй, нехай ся з' реєстрꙋ Бахꙋсового не виписꙋєтъ. тилкожъ ражꙋ всѣмъ мѣти пилноє ѿко на пришлїи час и завше памятати ѿ томъ, що мает бити на потом.

17. Слово с҃таго Алеферїя еже е͡ст' д҃шам х҃ртїянскимъ (стор. 267—280), звісний апокріф, названий також оповіданєм про 12 пятниць, див. про него А. Н. Веселовскій, Опыты по исторіи развитія христіянской легенды. IV, 2 Сказанія о 12-ти пятницахъ (Журн. мин. нар. просвѣщ. 1876, іюнь).

18. Предословїє къ читателю бл҃гочестивомꙋ (стор. 280—284), апокріф про пять болїстей Богородиці, надрукований відси Памятки II, 368—369. На стор. 283 в низу підписано: maliem swoich hroszyi tymfow 200, 206 R. P. 17ѯа҃ miesiąca now., а на стор. 284 під текстом: Pawło Kuzikiewicz.

19. Поꙋч҃нїє в' нед. в' к҃а. єѵ҃лїє выклад (стор. 285—295), виклад притчі про сївача. На стор. 295 під текстом між пробами пера також: Roku 1820. На стор. 296 між пробами пера записка: Roku 1800 Zima była bardzo wielka tak że snig domy popry-

walał ze wszystkim, aż ludzie wciekali s chałup. Pszenica była po złotych 40, żyto po zł. 30, jenczmin po zł. 24, owies po zł. 14. Pro mense Decembris.

20. **Поѹченїе в нед а҃ поста, выклад еѵлїе Їωан зач. е҃.** (стор. 297—311). На стор. 310 в низу записка: 1810 rb. w iesieni słoty wielkie byli aż do bożego narodzenia, w zimię snięgu mało było, alie wiosna bardzo pozna była przez niepo[go]dę, snieg w gurach wielki barzo upad i wszendy snieg był wielky, na same [далї на стор. 311] wnięboswstompienie snieg był wielky, tak że wszytkie ziemię zapadł. Żyto juz kwitło w ten czas, jak snieg był; 13 dni był. Żyto było po zło. pol. 80, przenica po złt. 100, jęczmien po zł. 64, owies po zł. 48. Paweł Kuzikiewicz [сей підпис перечеркнено].

21. **Поѹченїе в нед. кд҃. еѵлїе выклат' Лѹка зач. лд҃.** (стор. 312—321). На стор. 313 в низу підпис: Jan Bielecki w ten czas byłem y to pisałem, Bóg świadek temu. На 322 знов записка з р. 1810 така сама, як при ч. 20, а під нею підпис: Ja Paweł Kuzikiewicz w ten czas byłem i to pisałem, Bug swiadek temu. Roku 1811 Zytą było po zł. 200, przenica po zł. 258, jęczmień po zł. 60, owies po zł. 80 i bardzo pogoda wielka była, aż ziemia gorzała, w iesieni i w same żniwa słoty barzo wielkie byli, tak że wszystkie zboża pozrastały.

22. **Початок' слѹжби ст҃ои, що то знак' ѥсть ѥдина поверховна некрвавая ѿфѣра насвѧтѣйшого тѣла й крове Гд҃а нш҃го под ωсобами хлѣба й вина ѿстатней вечери ѿ Хс҃та пана на памѧтке** [sic!] **мѹки своей на мѣсце в'шыткых' ѿфѣръ старого тестаментѹ й постановлена** (стор. 323 — 334), виклад латинської служби божої, очевидно перекладений з польського і з богатьома польонїзмами. На стор. 323 в низу продовжене записки з попередньої сторони: żyto wtenczas było po zł pls. 224, przenica po zł pol. 248, jęczmień po zł 180, owies po zł. 128. На стор. 334 по текстї дописано: Finis. Liaus tibi Deus, а иньшим письмом: Dnia 15 decembra **на прп҃д. Ѿца Спиридїона** snieg nawalny szedł z wielkym wiatrem przez dni 4, 5-ty i 6-ty dzień pogodny, a 7-my snieg. Była kurzawa wielka, a od 7-mego dnia pogoda byla y mrozy jak dzień tak noc aż do dnia 22 decembra, a 22-go dnia wiatr z mrozem wielkym.

23. Katechyzm nauki wiary ś. chrześcianskie katolickie rzymskiey krótko zebrane początki, które służyć mogo do przygotowania się na spowiedź swięto sakramentalną, tak dla instrukcyi starszych iakoteż y młodszych (стор. 335—350). Кінця нема. На окладцї була приліплена карточка, тепер дуже пошарпана і зруйнована, на котрій читаємо: Chto tę xiąszkę dostany, ten i niech zmowi trzy Oycze

nasz y trzy Zdrowaś Marya za zmarłego Bazyli... Czapowskiego śś. pamieńci, ktory umarł dnia 20 Stycznia . . . . Paweł Kuzikiewicz. На обороті сеї картки також було щось писано, але крім поодиноких слів (дѹшеспасителнаѧ ꙗзви і т. и.) годі дочитати ся якоїсь цілости.

X. Пісня про Віденщину 1683 р.

Отсю пісню віднайшов і опублікував о. Петрушевич (Литерат. Сборн. Гал. Матицы 1886, стор. 190—198); вона заховала ся в рукописній збірці віршів та пісень духовного змісту, зладженій 1734 р. в с. Камінці, Спішського комітату, в північно західній Угорщині. Докладного опису сеї збірки о. Петрушевич не подав, та про її зміст ми можемо мати понятє з поданого далї (дод. XVIII) опису збірки пісень із с. Камяної грибівського пов., що правдоподібно була третьою частиною тої самої збірки, якої першу (а може й не першу) мав у руках о. Петрушевич. Ми передруковуємо тут його текст із деякими своїми поправками (зазначеними в нотах) і поясненями.

Пѣснь о образе Кло[ко]чевскомъ.

Прислухай ся кто из боку и присмотри ся
справам бозскимъ великим, и зачуди ся,
что ся дѣє на семъ свѣтѣ
а въ угерскомъ повѣте.

Плакалъ образъ Пречистой въ Клокочевѣ,
котры взяты, поставлены въ Мукачеве.
Гнѣвъ божій ся гутуєтъ,
образъ Панны ляментуєтъ.

Презъ Куруцовъ[1]) в Клокочеве церковь спалена,
а угорска вшитка земля испустошена:
легко тоє было знати,
же ся треба Бога бояти.

Ото Куруцы зъ Лабанцами[2]) себе зганяютъ,
а лютцкіє орсаги кваттом отбираютъ;
брат на брата наступаєтъ,
сынъ отцеви смерть готуєтъ.

---

[1]) Куруци — партія мадярських противників Австриї, якої головою в ту пору був ґр. Емерик Текелїй. Ся партия надіяла ся при помочи Турциї і Франциї відірвати Угорщину від Австриї.

[2]) Лабанцї, мабуть попсована нїмецька назва Lanzenknechte — прихильники Австриї і нїмецького панованя в Угорщинї, непримиримі вороги Куруцїв.

Хотяй кто из боку прійде, муситъ признати,
же угерская земля добра была мати,
але злыя мала дѣти,
же не хотѣли в покою сѣдѣти.

Медомъ, млекомъ, достатками ся оплывали,
. . . .[1]
а сынове своей волѣ
дочекали злой недолѣ.

На цесаря свои руки . . . . . подняли,
изъ Текелимъ . . . . раду узяли:
отъ цесаря отступаютъ,
къ Турчинови присегаютъ.

Ото идутъ до Будина примера брати[2]
и хотятъ ся Турчинови приятелми стати;
Турчинъ ихъ к себѣ пріймуєтъ,
а подъ Виденъ ся стягуєтъ.

Строго били, мордозали не як панове;
Текелего вармеде южь [стоятъ] готове;
а посполу съ нимъ . . . . . ,
якъ сами хотятъ, такъ плюндруютъ.

Сплюндровали всю землю угерскую,
єще хотятъ сплюндровати и немецкую:
подъ Пожономъ[3]) южъ ставаютъ,
что ся стане, то не знаютъ.

А таборы турецкы стали подъ Вѣдень,
а не знаютъ, же имъ прійдетъ горко обѣдень.
Цесаръ на то ничъ не дбаєтъ,
а надѣю въ Богу маєтъ.

Богъ намъ с Пречистою вся оборона,
прійде до насъ и Полская вшитка корона,
изберет ся християнство,
отжене отъ насъ то поганство.

Кды ся стали Немци с Туркомъ смелѣ витати,
стали Турцѣ с подъ Вѣдня якъ пилно утѣкати!
Нѣмцы хвалу Богу воздаютъ,
за Турчиномъ угоняютъ.

---

[1]) Тут пропущено вірш, а замісь него через помилку повторено знов два короткі вірші попередньої строфи.

[2]) В р. 1682 Текелій присяг у Будині на вірність турецькому султанови і за те був іменований князем (премієром) горішньої Угорщини.

[3]) Пожон, з мад. Pozsony, лат. Posonium, нім. Pressburg. (*Петрушевич*).

Идутъ за нимъ з утѣхою ажь до Будина.
Турци мовятъ: „Недобрая то у насъ єсть новина!“
Єдны въ Будине зостали,
а другіє поутѣкали.

Небесковъ [помочю?] [1]) Нѣмци Будинъ достали,
а в Будине великую кровь розляли,
а Турковъ всѣхъ мечемъ постинали,
а христіаны осадили.

Идутъ Нѣмци ажь под самый Нандоръ Феерваръ [2]),
Турчинови крвавы мечи указуютъ;
Турчинъ тоє ґды обачилъ,
изъ таборовъ утечи рачилъ.

Єґерскіє [3]) тоє Турцы ґды увидѣли,
свою раду заразъ отповидѣли.
. . . .
. . . . [4])

Провадят ся черезъ Тису Нѣмци подъ Варадъ [5]),
а Варадскій тому баша [былъ] барзо нерадъ:
въ єдну среду барзо рано
Ганзерови Варадъ дано.

Въ городѣ при холодѣ Турцы сидѣли,
отъ стрилянія ґранатовъ свѣта не видѣли
пресъ Ганзера преславного,
єдноралѧ немецкого.

Но по волѣ Варадъ дали,
бо ся смерти въ немъ бояли.
Юже Турци отступуютъ,
а христіяне триумфуютъ.

Провадять ся изъ Варада, —
дай Боже, жебы пошли ис Цареграда!
Дай то Боже дочекати
в Цареградѣ пѣснь воспѣвати!
И Богъ з высокого трону
нехай упокоитъ угорскую корону;
небесъ [?] зъ высокого трону,
нехай радость дасть цесару,

---

[1]) В рукоп. Небескове; о. Петр. поправляє на: Не бес крове, хоча розмір вірші вимагає ще трьох складів, а кон'єктура „не без крове“ — не зовсім щаслива.
[2]) Білград [3]) Яґер—Ерляв [4]) Пропуск.
[5]) Варад або Варадин, по нім. Grosswardein, колись сильна кріпость, у теперішнім Бігарськім повіті.

абы єще лѣта многа
былъ презвытяства . . . . .
абы єму слава просвѣтала
и на вѣки все тревала.

Конець пісні очевидно попсований, із строф тілько де-де полишали ся довші, початкові рядки, але більшина їх пропала; полишали ся тілько коротші, що певно в співаню повтаряли ся по два рази і для того ліпше заховали ся в памяти того, хто списував пісню.

XI. Дві карпаторуські перерібки „Александрії“ з XVIII в.

Відсилаючи до детального опису Хітарської рукописної збірки в Записках т. X, Misc. стор. 7—14, де були подані також титули поодиноких розділів Александрії поміщеної в тій збірці на 94 картках разом з коротким змістом кождого розділу, подаємо тут для порівнаня титули розділів другої Александрії, надісланої нам о Жатковичем із північної Угорщини в рукописї (180 карток малої 8-ки, без початку і кінця), зладженім десь у початку XVIII в., що містить саму тілько сю повість тай то не всю.

Хітарська Александрія має, як видно з нашого опису, 20 розділів, хоча в рукописї є деякі прогалини; і угроруська має 20 розділів, хоча не має нї початку нї кінця, а деякі розділи зовсім відмінні від Хітарської.

1. **Початокъ исторїи ѡ̑ Алеѯандрї Македонском, како сѧ почалъ и зачал.** Ся глава в Хіт. оповідає про Нектанава царя Єгипту, про те, як околичні нарі не любили його за чари, і напали на Єгипет, про розмову Нектанава з одним філософом, якого цар вислав на виводи, про те, як цар ворожбою довідує ся („лекомандїю тер'ти началъ“) про впадок Єгипту, далї його втеку з Єгипту перед нападом Дарія і иньших царів, про вродженє Александра від Нектанава, про молодість Александра і про смерть Нектанава з руки Александрової, про їзду Александра на кони-людоїдї Буцефалї, про його побіду на олїмпійських ігрищах і про розбитий Александром шлюб його батька з якоюсь иньшою царівною. Із сего розділу в угроруській Александрії лишило ся тілько кілька обшарпаних карток, на котрих знаходимо як окремий розділ: „Ѡ смерти Нектанака, ѿ которого мд̃рости Алеѯан'деръ оучилъ сѧ и҆ ѿ которого сѧ страхꙋ зачавъ“. Подаємо тут сей уступ і відповідний уступ із Хітарської Александрії для характеристики обох оброблень.

У хітарськім рукописї оповідаєть ся коротко розмову Александра з Нектанавом про найвисшого Бога і далї кажеть ся:

„Алеѯандер же рек: „Ѡ майстре, такъ многїа хитрости оумѣваешъ, [а] смерть свою вѣдаеш ли ѿ кого мает быти тобѣ?“ То єму рекъ мнѣмаючи собѣ, аж бы ѡн не вѣдал. Ѡн же рек: „Смерть мнѣ имат быти ѿ сына моего, а ты, Алеѯандре, маеш оубити ѿца своего“. Й рек єму Алеѯандер: „Минѣ ли ты видиш милого ми ѿца забити Филипа?“ И пхнул єго з горы в ров на прикрый камѣнь, бо тогды мовил з ним' на каменой горѣ стоячи близко судница царского. Нектанав же в ровъ упал ледва жив й рек': „Не оутайл са єси, иж синъ мой єси ты, ѿ мене бо рожденъ єси, азъ тя зачах й мене ѿца своего оубил єси, Алеѯандре, и ꙗкъ єм' ти рек. А ѿ том нихто не вѣдалъ, тилко мати Алїмпїада. И се ꙗ южє, сину мой Алеѯандре, ѿходжу к' темному аду, во преисподнюю землю, где вси єлинскїи цари мучат са ѿ великого Бга Саваѡѳа“. Й то рек' оумер.

Й сїє слышав' Алексaндер оустрашил са, велми того жаловал, а Нектанава взем на плещи свои ѿ землѣ и к' матери своей Алимпїадѣ принесе й рек: „Правда ли єст, мати моа, нижъ ѡн єст ѿтецъ мой?

Алимпїада видячи сїє барзо злякла са [и] Алеѯандру все подостатку сказала ѿ ѿлученїи их. Алеѯандер же достатечне ѿ матери своей оувѣдалъ и велми ѿ том жаловал, и з великою честїю тѣло єго поховали“.

А тепер подаю се саме оповідане в угро-руськім текстї:

Ѡ смерти Нектанава, ѿ которого мдрости Алеѯан'деръ оучилъ са й ѿ которого са страху зачавъ.

А потомъ по кил'ку днїй пойшовъ Алеѯандеръ гулати на єдину скалу славную великую, оузявши йз' собою Нектанава волхва, ѿ которого са Алеѯандеръ зачалъ во утробѣ матерней й котрый был першїй оучител' Алек'сандровъ. А потом гуляючи собѣ на той скалѣ почнет єму повѣдати ѿ єго фортунѣ й єго звитязствѣ й єго рицерствѣ й ꙗкъ маетъ сей свѣтъ . . . . оузяти под' свою моцъ й побѣдити всѣхъ царей й королей, й кол'ко маетъ лѣтъ жити на свѣтѣ й жкая єму смрть маетъ быти й ѿ кого и на ꙗком мѣсцу. А потом почнет до Нектанава Алек'сандеръ мовити: „оучителю мой драгїй, повѣч' ты мнѣ, ѿ кого тобѣ маетъ смрть быти й на котором мѣсцу?“ Потом посмотритъ Нектанавъ на бѣгы нбсныи й ревне сплачетъ й почнет

мовити ко Алек'сандру: „а то ѿ власного моего сн҃а мает ми см҃рть быти ту на той скалѣ“. Рече к нему Алек'сандер: „Хтож ти ту є҃ сн҃ъ? Я мы то есме сами ту два. А то вижду тя мантачу, же шал'вѣрюеш'!“ Я потом трутил' єго с тои скалы, и ту зараз скончал' ся. Алеѯандер зараз прійшовши до дому почалъ повѣдати ѡ Нектанавовои см҃рти, з якои при[чины его за]билъ. „Мт҃ко моя Алимпїядо, а то у добрый є҃м ся часъ зачалъ и доброго ем ся часу родилъ, а҃ле злого часу злое-м дѣло оучинилъ, бом оучителя своего Нектанава забилъ“. Рече к нему царица: „Ѡ сн҃у мой Алексан'дре, а то се-с' власного своего ѿц҃а забилъ“. Рече з'нову Алеѯан'деръ ко матери своей: „Матко моя, що тому є҃ за причина, ако у тебе два мужѣ, а в' мене два вѣт'цѣ?“ „Я то, сн҃у мой, Алек'сандре, скажу тебѣ, що тому є҃ за причина: а҃ то е҃сме жили с твоим ѿц҃ем цр҃емъ Филипом м҃. лѣтъ, а потомства є҃сме не мали. и хотѣлъ цр҃ь Филипъ твой ѿц҃ъ мене прогнати преч с царства своего. Я потом ѿходячи з дому ѿц҃ъ твой цр҃ь Филипъ на г҃. роки воевати на Филимы и приказав' мнѣ, а҃бым за тоты три роки пил'но старанѧ и҃мѣла за дѣти, бо як прійду з' войны а҃ не будеш мати дѣтей, то я тебе преч прожену с царства своего. и так я перечувши за вѣщ'ка Нектанава, который то тебе през старанѧ свое и мд҃рост' свою през вѣгы нбс҃ный оучинив'“...

И почнет Алеѯандер мовити: „Ѡ мт҃ко моя, чому ты мнѣ ѻ҃ том не ѡповѣдала през такїи долгїе часы?“ [тут бракує картки].

Алеѯандер выслухавши повѣсть тую ѿ маттере своея пошов ѡпятъ под тую скалу и падши на Нектанава [почавъ ревне] плакати и тый слова мовити: „Ѿч҃е Нектанаве, ѿпусти мнѣ моего невиденїя!“ А потом в'залъ его на рамена свои и принеслъ є҃го до славного города Македонїи и погребе є҃го со славою и честїю великою бл҃годаряще Бг҃а Саваѡ҃да.

Як бачимо, Хітарський текст, се не просте скорочене угроруського, але свобідна переробка, хоча можна приняти й навпаки, що угроруський був переробленем і беллетристичним розширенем коротшого оріґінала в роді того, який маємо в Хітарськім рукописї.

До тексту, що відповідав першій главі Хітарської Александрії, належало також оповідане, оброблене в угро-руськім рукописї в окремій главі: „Мц҃а їюнїя з҃г. дня. Ѿходъ Алеѯан'дровъ до Алимпїяды мѣста, хотячи и҃грати на колѣ алим'пїйскомъ из' и҃н'шими паняты, где такїй звычай ихъ былъ“.

Із сего оповіданя лишили ся лише 4 сторінки; далї прогалина, по нїй іде закінчене сего оповіданя (неповних 6 рядків), а далї висше наведене оповідане про смерть Нектанава. Значить, не тілько текст, але й порядок епізодів у обох Александріях відмінний.

2. **Ѡ цари Алтамиши и ѡ Кꙋманахъ**, сього епізоду в угрор. нема.

3. **Ѡ цари пелагїйском Аназархосѣ**, і сього епізоду в угрор. нема, а є тілько його закінчене, що тут має титул: **Ѡ смерти цр҃ѧ Филипа ѿца Алеѯандрова**, оповідане, з котрого зовсїм не видно, щоб Филип умирав від рани одержаної в бою з Анаксархосом, так що годї й зміркувати, чи був сей епізод у угрор. Александрії.

4. **О цари Дарїи перскомъ.** Переписка Дарія з Александром, аж до першої війни. В угрор. сїй главі відповідають роздїли: а) **Починаєтъ сѧ цар҆ство Алеѯандрово щасливе**; б) **Приходъ Маръдарїевъ ѿ Алеѯандра з Македонїи до Перъсиды до великости его цр҃ѧ пер҆скаго Дарїѧ задꙋнайскаго, поморъского.** В тій главі знаходимо однак крім подій оповіданих у Хітар. також історію першої війни Персів під проводом Саркидона з Македонянами, про побите і смерть Саркидона, далї історію другої битви, де Александер стрічаєть ся з Даріем і розбиває його і в кінцї епізод про рицаря Ляшка, що визвав ся зрадою вбити Александра, але не осягнув сего — епізоди, яких нема в Хітарськім рукописї. в) **Пов҆ѣсть книги славнои Алексадрѣи, како цр҃ь Дарїй пишетъ до цр҃ѧ Пора инъдийскаго просѧчи ёго ѿ помочъ на Алеѯандра цр҃ѧ Македонъского** — нема в Хітарськім рукописї. г) **Пов҆ѣст славнои книги Алеѯандрѣи, ꙗкъ цр҃ь Александеръ сам ходивъ посломъ до цр҃ѧ Дарїѧ Бг҃а перъского** — нема в Хітар. рукописї. д) **Мꙋдрость Александрова** — дальші пригоди в часї того посольства, нема в Хітар. рукописї.

5. **О цари Архидонѣ селꙋньскомъ**, сього епізоду в угрор. Александрії нема, натомісь зараз по скінченю оповіданя про Александрове посольство, по відступі але без окремого титулу йде оповідане про війну Александра з Даріем. Се оповідане, якому в Хітар. ркп. відповідає розд. 10 (зовсїм відмінний від него змістом), веде річ від виходу Александра з Македонїї, має далї окрему главу „**Битва потꙋжнаѧ**“ і кінчить ся смертю Дарія і заручинами Александра з його дочкою Роксанною.

6. Похід Александра на Рим. Анальоґічний сьому епізод маємо в угрор. рукоп., але в иньшім місцї, а власне по завойованю Єрусалима, про що в Хітар. говорить ся в розд. 8.

7. **Ѿ полѹденных странахъ и дивныхъ людех розмаитыхъ**, сего епізоду в угрор. ркп. нема.

8. **Ѿ приходѣ Алеѯандровомъ до Іерѹсалимѹ**, сей епізод в угрор. рукоп. іде зараз за оповіданем про смерть Дарія і має титул: **Ѿходъ Александров до Ерѹсалимѹ вѣдѣти моцност' его и хотячи его ѹзяти.**

9. **Ѿ Египтѣ великом' како Алеѯандеръ в него вйхалъ.** В угрор. за попереднїм роздїлом іде оповідане: „**Повѣсть славной книги Александрѣи како пошовъ цръ Александеръ Ѿ Ерѹсалима до Римѹ на заходнїе стороны**", — в тім самім роздїлї оповідаеть ся також про завойоване Трої і Вавилона. Тільки потім іде роздїл: „**Ѿтоль пошолъ Александер до Египтѹ**".

10. **О цари Дарїи перскомъ.** Хітарський рукопис тільки тут оповідає про війну Александра з Дарієм і про смерть Дарія, про що в угрор. ркп. уже давно була мова В сьому місцї угрор. ркп. має знов епізод, якого нема в Хітар.: **Й тѹтъ ся зновѹ Першане йзбѹнтовали на Патоломея й на Александра, не хотячи ся поддати емѹ, й Патоломея хотѣли с Персиды выгнати.**

11. **Сказанїе ѡ скотех и ѡ звѣрех дивных человѣкоѡбразных и ѡ жонах и ѡ мѹравах и птицях.** Сього роздїлу в угрор. рукоп. в тім місцї нема, але в иньшім місцї, а власне за оповіданем про Александрів похід на Гога і Магога, додано детальне поучене про всякі „високі" і недовідомі речі, починаючи від небесних кругів, а кінчачи дивними зьвірями, рибами і птахами.

12. **Сказанїе ѡ Раклїи царї и ѡ шесторѹчных и ѡ шестоногых и дивных людех** — сього епізоду в угрор. рукоп. нема.

13. **Сказанїе, ꙗкъ Александеръ на їндийского царя Пора пойдетъ.** Сей епізод оброблений в угрор. рукописї дуже широко і йде зараз за оповіданем про бунт Персів.

14. **Сказанїе, ꙗк прїйшли поганїе царѣ з дары** — сего епізоду в угрор. ркп. нема.

15. **Ѿтход Александровъ на Мастридонскїе стороны** — епізод з таким самим титулом є і в угрор. ркп. зараз за оповіданем про побите Пора. Як звісно, в Хітар. ркп. сей епізод захований тільки в частинї, в угрор. він увесь і до оповіданя про битву з мастридонськими жінками додано ще оповіданя про битви з ріжними дивоглядами.

16. **Ѿход Александровъ на сѣвернїя стороны, на югъ**, сего епізоду в угрор. ркп. нема.

17. **Ѡтходъ Александровъ на сѣверныє стороны и на поганыхъ царєкъ на Гога и Магога**, анальоґічне оповідане і в угрор. ркп. пз. „**Ѿход щасливыи Алеѯандров на сѣверныє, далекіє стороны на царей поганыхъ на Гога и Магога и прочіи**". Про додане до сего розділу в обох ркп. поучене про недовідомі речі ми згадували вже висше; тут подаємо сей уступ [1]), що тоном і способом викладу зовсїм випадає з рамок оповіданя, як причинок до пізнаня того погляду на сьвіт і природу, який наші інтеліґенти ще в XVIII в. вважали „висшою наукою":

„**Пишутъ бг҃ословци ѡ҃ сем свѣтѣ през Дх҃а ст҃аго. Єсли см хочешъ научити, оу҃чиж' см книгъ бг҃ословскіхъ вышшои наоукы, бꙋдешъ и ты знати высокыи и мꙋдрыи речи справы боской. Знай же и ты невкꙋ не глꙋбокий оу наꙋцѣ, и ты простый чл҃вче, ѧковъ є҃ крꙋгъ того видимого свѣта, ѧков є҃ крꙋгъ земный, ѧков єст' крꙋгъ небесный, ѧков є҃ крꙋгъ слн҃єчный, ѧков є҃ крꙋгъ мѣсмцм со звѣздами, ѧковъ єстъ крꙋгъ морскіи, ѧковъ є҃ кругъ**[2]) ***вѣтрмный, ѧковлм єст под нами преисподнмѧ сторона: чи ѡна темнаѧ єстъ, чи ѡна єст свѣтлаѧ. Ѿтоже знай и наꙋчи см, не бꙋди невѣжєю простим, бо свѣтъ єст, ѧкъ ты видышъ, оувєс крꙋгъ власне ѧкъ ѧблоко або коло или ѧйце крꙋглоє.**

Изображеніе таковое свѣта.

[1]) Подаємо текст колляционований із обох рукописів, не зазначуючи дрібних відмін, а вибираючи ту, що по нашому являєть ся правильнїйшою. Важнїйші відміни, додатки або пропуски в однім або другім ркп. зазначуємо в нотах.

[2]) Тут в угрор. ркп. прогалина, яку доповнюємо з Хітар. ркп., зазначуючи її звіздками.

Свѣтъ, ѩкъ видиш тото кольце, такъ кр8гло естъ, човече, свѣтъ, а землѧ естъ оусѧ оу кр8зѣ и море ѡбъходитъ оу коло свѣта, ѩкъ пише оу книзѣ „Зеръцали", иж то земълѧ 8сѧ естъ оу серединѣ неба, такъ власне, ѩкъ лушъпина оу ѩблицѣ и зернѧта, або ѩкъ жолътокъ оу ѩйци, такъ земълѧ оу небѣ. Ѡбъдержит бо землю небо и зверха и зи спод8, зо всѣхъ чотырохъ сторонъ а кр8гъ сего свѣта зображенїе такъ сѧ ѡбертаетъ, ѩкъ млинное колесо або ѩкъ млинний каменъ. Й тое небо видимое, которое видаемо, блакитъное,носитъ на собѣ свѣтъ, носитъ на собѣ сольнце на третемъ предѣлѣ Богомъ сотворенно, ѩкъ пишетъ царъ Давидъ через Дха стого (ѱал. нг.): „Нбса повѣдаютъ слав8 божїю, творенїе же р8к8 его възвѣщаетъ твердъ". Я твердь сѧ называет небо. Мѣсѧць, звѣзды носитъ сии нижный предѣлъ, и такъ ѡвроты и бѣги небесъныи сѧ ѡбертаютъ, ѩко точило или колесо со солн*цемъ й мцемъ й со звѣздамй й планетамй небнымй. Й то собѣ читай и нав8чи сѧ з' богословїй. Коли т8тъ днь, то под нами нощъ, а коли т8 нощ, а под нами чинитъ днь. Й так сѧ ѡбертаетъ коло свѣтовое и чинит ти, члвче мѣзерный, и роки, лѣта, дны и часы: бо с8т ѡдинадцѧтеры нбсъ, десѧтеры кремъ сего трепредѣлного видимаго нба, бо и сїе на трое оу гор8 роздѣлено. Й на третем предѣлѣ снце поставилъ прем8дрый мештер Бгъ Саваѡдъ. Бо коли бы снце т8 на сем низкомъ предѣлѣ [стало], то бы горѧчестю своею вес свѣт выпалило й рѣкы бы выс8шило, ѩкъ пише оу бгословїи. Й так коли снце йдет через море ал'бо понад морем ѡкїѧнском, то много его ѩсностю своею й променѧми горѧчими выбиратъ. Й длѧ того море ѡкїѧнское вшитки рѣки, йсточнїки, потоки й кир'ницѣ оу себе пожираетъ. Я еще ест дивъналѧ речъ инъшаѧ, ѩк' сѧ й том8 неоук8 й ты простак8 еще не зач8д8ешъ! ест оу мори ѡкїѧнском такаѧ рыба Бгомъ сотвореннаѧ на початк8 свѣта, котораѧ то лежитъ [головою][1]) на сходѣ снца й ѡсновала й ѡгорн8ла ѡколо всего свѣта з морем ѡкїѧнскїмъ й знов8 хвостом своймъ прит8лила до головы своей й накрила голов8 свою. Тота рыба ест дша воднаѧ, а имѧ ей Левйаданъ. Тоею то рыбою вода жива, а тота рыба жива бжїим промыслом, бо то все справила прем8дрост небеснаго Бга Саваѡда, а не члвечаѧ й не їнъших бгов поганыхъ, которым сѧ кланѧют геретики зловѣрные.

Еще ти ест речъ дивнаѧ, длѧ чого часом [быват'][2]) вода мала в рѣках: знай й тото! Я то таким' способомъ: ест' оу

[1]) Додано із Хіт. [2]) дод. із Хіт.

мори ѿкїанскомъ вї. єврѣпинъ, попросту дванадцат вѣкенъ, вырвъ йли пуповъ, которые аж до самой прейсподней глубиною [смгаютъ]. А море передѣлено ест пѣскомъ, якъ пише: „Полагажй морю предѣли пѣсокъ". Ѡтожъ знай, йжъ то межи морем', то ест межи водами, й межи бездною преисподнею передѣливъ й перегородивъ Бгъ пѣском твердымъ й т'мою под пѣскомъ, абы то не вшитка вода йшла и оупала под земные стороны. Але то на початкȣ свѣта й на заѡснованию земли так оучинивъ Панъ Бгъ: оучинивъ ѿкна до прейспод'ней стороны, и єстъ при тых ѿкнахъ вї. Белїорыбов[1]), то єст кйтовъ великихъ ѿ початкȣ свѣта. Й по росказȣ бжом коли тоты кйты рыбы мало ѿстȣпат ѿ тых ѡконъ, тог'ды вода ѡбернет ся в'днȣ во прейсподняя страны наполняючи и там мѣсця через росказ' бжїй.

Й тым ся чинятъ рѣкы малы й сȣхое бываетъ лѣто. А коли тоты кытове залягȣт тоты ѡкна, тогды ся море й рѣки й поточины й кырницѣ до сытости ся наполняютъ. А зновȣ, члвче, коли бы тоты кыты ѿстȣпили на довго ѿ тыхъ ѡкенъ, то бы ся вшитка вода, моря, рѣки, потоки, кырницѣ, ѡбернȣло бы ся во прейсподнюю сторонȣ, тȣ бы й кроплѣ воды не было, й все створеня на сем свѣтѣ погыбло й люде. Але тота рыба бȣдет и перед кончиною свѣта. Тог'да Бгъ повелитъ ѿстȣпити кйтом тымъ ѿ тых ѿкенъ, й тогда моря высхнȣтъ й рѣки й кырницѣ [и] потоки.

А зновȣ й то: коли бы тоты велиѡрикове[2]) то єст кйтове вї. за росказом бжимъ залегли тых вї. ѿкенъ й ѿ них не ѿстȣпали долго, то бы так стало ся, яко во дни Ноевы, коли потопъ бывъ, якъ пише в Бытїяхъ; ѿбернȣла бы ся вшитка вода на лице земли й згȣбила бы вшитко створеня сего свѣта. Бо так ся то чинило во дни потопа, коли Бгъ небесный хотѣвъ погȣбити потопом людей за грѣхи: тогда повелѣвъ тым кытомъ стражникомъ [заткати] тых вї. ѿкенъ, й тогда легли моцно на тыхъ ѿкнах, й ѡбернȣла ся вода вся на верхъ земли. А до того єще ѿтворили ся былй хлябы небесный, й илляв ся дождъ прȣткїй й ѡбливний м. днїй й м. ночїй, й затопило [было] всю вселеннȣю, ажъ была вода подъ небеса. И токмо то ся спасло, що з Ноемъ было во ков'чезѣ. Й стояв потопъ на земли гї. мцїй, а коли выстояло гї. мцїй, тогда повелѣвъ Бгъ тымъ кытом' великим ѿстȣпити ѿ тых ѿкен, й ходили собѣ по своей воли поты, поки имъ Бгъ не повелѣв. А коли имъ Бгъ повелѣвъ зновȣ ся

[1]) В Хіт. рыбъ великихъ [2]) В Хіт. порожня.

привернути й ѡни коли легли по потопѣ, то юж ѿступают по росказу Бжому до дорого [sic! у обох ркп. зам. второго] пришествія бжого. Бо оуже другаго потопу водного не будет, оуже бо пред страшнымъ судом затопитъ Бгъ свѣтъ потопомъ ѡгненным', который то ѡгень называютъ католики, то ест Лѧхи, чистцемъ. Й такъ пише письмо, йжъ тотъ потопъ так буде завышкы, покы был потопъ тот першій воданый. Тажко бо й тогда збыти всѧкому сътвореню, й вшитко згоритъ. Бо ꙗкъ пише, йж так тот ѡгень будетъ горѣти, йжъ горы каменные будутъ сѧ розсыпати й ростоплѧти ꙗко воскъ й ѡлово. Й вода знову всю землю охоложает'.

Й то знай собѣ, члвче, йжъ оу земли сутъ дѣрки власне ꙗкъ оу человѣцѣ жилы кровю наполненый, й моцуютъ члвка; так й вода скроз вшитку землю тыми ѿхланѧми, тыми дѣрами протѣчет й проходитъ [й землю прохоложает' й фол'гу ей чинит][1]).

Знай й тото, члвче мѣзерный: єстъ оу земли нѣкоторые называют сѧ вул'каны: тѣсные барзо мѣсцѧ, ин'шіє рудые, йнъшіє солоные, йнъшіє горкые, вонѧчіє, йнъшіє квасные, скроз которіє то проходитъ ꙗко колвекъ вода сѧ тиснучи силою, ... такова бывает: єстъ вода рудаѧ, єстъ вода прикро солонаѧ, є вода горкаѧ, єстъ вода вонѧчаѧ, смердѧчаѧ, гнилаѧ, є вода солодко солонаѧ, єст' вода прикро солодкаѧ, єст' вода бѣлаѧ, єст' вода сиваѧ, є вода жовтаѧ, є вода квасная; скрозѣ которые вулканы, проходы сѧ тисне й проходитъ, й такова йз землѣ на свѣтъ вырикаетъ. Й то все справила премудрост нбнаго Бга. Ꙗк' же ты сѧ, мѣзерный члвче, не задивуешъ таковой бжой премудрости й справѣ? Й чому сѧ не хочеш научити, абыс' не был глупым дурнемъ, але абыс зналъ премудрость бжію? Бо лѣпше є, члвче, розумъ на свѣтѣ, премудрость над вшитки скарбы й клейноты. Але то люде глупый нѣ за що єѧ собѣ важат й оу простотѣ на тымъ сѧ свѣтѣ валѧетъ, а ѿ справах боскихъ нѣчого не знает й ѿ своей дши не гадает.

Нужъ еще простаку, що гадаешъ ѿ небесной краинѣ й ѡ невидимом мирѣ? Знаеш ли й научил'есь сѧ, що сѧ там чинитъ? Знай же й научи сѧ з пис'ма стого; й ѿ том бо сѧ в писмѣ стом пише й называет „видимый же миръ й невидимый". Чи знаешъ же, що то є [„видимый миръ и невидимый?"] Знай же:

[1]) Дод із Хіт.

видимый миръ — на семъ свѣтѣ, люде, чл҃вки; а невидимый горѣ, то єстъ въ небесехъ аггълове бж҃їи. Бо якъ на земли много є людей, так и в небѣ є много аггловъ и ст҃ыхъ. И то естъ миръ невидимый, которого мы не видиме, бо десятери є небес[1]), а единадцятое ємъпїрейское нб҃о, где сам Бг҃ъ почиваетъ, якъ пише ѱалъмѣста ст҃ый: „нб҃о небесе", бо и небеса мают над собою нб҃о, власне якъ мы над собою, на которомъ Бг҃ъ, Троица трисвѣтлая почивает, Ѿц҃ъ и Сн҃ъ и Дх҃ъ ст҃ый, там майстатъ є, тамъ ѿгенъ моцный ємъпїрейскїй, палаючїй непрестанно, тамъ не потреба сл҃нца, там не потреба свѣта, там Бг҃ъ сам сл҃нце и свѣтъ, тамъ херовими и серафими ѿгнистїи пламенные, там не потреба дн҃я анѣ ночи, бо все ровно завше свѣтлость бж҃їя. А верхъ того нб҃а найвышшого нѣт там ничого инъшого, едно вода, ѿ которой то водѣ пише ѱалмиста: „и вода яже превыше нб҃съ". Ѿ той то водѣ пише, бо тотѹ водѹ там Бг҃ъ положивъ на початкѹ свѣта. Читай ѡ том Битїя и наѹчи ся: „Ризы же быша бѣлы яко свѣтъ". А мѣсяць сотворенъ ѿ солнца третей часъти, а з'вѣз'ды ѿ семой части, бо то ест все ѿгнистая речъ. Мц҃ь со звѣздами положилъ Бг҃ъ на семъ видимом небѣ. А так не знаетъ нихъто, якова естъ глѹбина южъ подъ преисподнею краиною и покй тамъ нево ѿперло и где невѹ край, томѹ то крѹгѹ нб҃сномѹ, токмо самъ Бгъ ѡ томъ знаетъ, который то его ѡсновалъ и оучинїлъ.

По тім поученю в обох рукописах іде оповіданє про похід Александра до гір Сімплеґадів, епізод про рибу, в якій знайдено камінь-самосьвіт званий „кормаколос", про чоловіка, що знайшов золото і не хотів брати і про воєводу Ярослава, що обголив собі бороду і за се Александер докоряв йому. На сьому оповіданє в угроруськім рукописї уриваєть ся, хоча маємо ще кілька обшарпаних карток.

18. **Ѿходъ Александровъ на полѹденънѹю сторонѹ до Капернаѹма и до Вифъсаиды и до Зина городовъ славныхъ и до Тирѹ, до Єфесѹ, до Сидонѹ, до Понта великаго, ѡкрѹжаючи оувесъ свѣтъ.** Сей самий епізод дословно схожий був і в угрор. ркп., та з него заховали ся тілько дві карточки з титулом дословно згідним з Хітарським.

19. **Приходъ Александровъ до Кандакии царици морскои в посолствѣ.** Із сього розділу заховали ся дві картки в угрор. рукоп.

[1]) Хіт. десятеры небеса сѹтъ.

20. Порꙋшена Александрово на восточные стороны далекые, знати, що ся чинитъ оу тыхъ сторонах восточиыхъ, тут же оповідано і про смерть Александрову. В угрор. рукоп. сего закінченя нема.

Не вдаючи ся в детальне обговорюване сих текстів, яким надію ся присьвятити окрему розвідку, скажу тілько, що обі ті перерібки мають одно спільне жерело — Александрію так званої сорбської редакциї, але автори їх користували ся сим жерелом не однаково, розширюючи, вкорочуючи, перемінюючи порядок епізодів або додаючи нові епізоди з якихсь иньших жерел. Варто уваги, що коли в початкових уступах наші тексти ріжнять ся дуже значно і формою і змістом, чим близше до кінця, вони сходять ся чим раз близше, так що кінцеві епізоди, як ось висше наведена космоґрафія, мають текст в основі тотожний, де відміни лежать тілько в писарських помилках та недоглядах.

Подаю ще тут титули леґенд, що знаходять ся в Хітарськім рукописї обік Александрії, бо ними вяжеть ся сей рукопис із иньшими в одню сім'ю. Ті леґенди були вже друковані д. Гнатюком у Записках т. XVI, 1–38.

1. Повѣсть о єдиномъ королю, который ходивъ со злодѣємъ в ночи красти; єсли бы был красти не пошол, то бы был изгинулъ злою смертію (Зап. стор. 4—8).

2. Слово от Патерика о покутѣ, якъ она чоловѣкови грѣшному єстъ пожитечная, хто єя по правдѣ выдержитъ, хоч и не на велкы час, абы по правдѣ (стор. 9—13), пор. дод. VII, ч. 11.

3. Уважъ теды, чоловѣче, же мусимо муки претерпѣти албо на сем, албо на тамтом свѣтѣ; лѣпше єднак на сем, нѣж на тамтом покутовати (стор. 13).

4. Сказаніє о єдном рыцері славном, который надѣяв ся на сілу свою и пробаловал щастя своєго воєвати из кождим, а на останок из смертію (стор. 14–18), звісне оповідане про лицаря (Аніку) і смерть.

5. Сказаніє о єдном цесарі Іовианѣ, котрый был поднѣс пыху супротивко Богу, которого Богъ каралъ (стор. 20—27), пор. Gesta Romanorum, ed. Oesterley, 360 і паралелї 722.

6. Слово о Давидѣ разбойнику (стор. 27—29).

7. Слово о Флавіянѣ разбойнику, который хотѣл розбити монастиръ черніческий, але и сам спасе ся (стор. 29—31).

8. Слово о єдном пустелніку, который хотѣлъ звѣдати судовъ божихъ, который у пущи сѣдѣвъ ⷧ҇. лѣтъ и на послѣдку хотѣв стратити свою покуту и душу, єсли бы єму ангелъ не повѣлъ (стор. 31—36), пор. Славяно-русскій Прологъ, изд. Пономарева, т. I, стор. 210.

9. Слово от путніку кніги, како въ Цариградѣ святѣйшій патріярха Терентий випил бил люгую трутизну из рук єдиного жида (стор. 36—38), пор. дод. VII, ч. 10. Деякі варіянти до сих леґенд подав проф. Полївка, див. Narodopisny Sbornik československý, svazek III, 103—104.

[Далї буде].

Рік IX. Р. 1900 кн. VI. Т. XXXVIII.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакциєю

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŚKYJ.

IX Jahrgang. 1900, VI B. B. XXXVIII.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Вийшло 1. (14). VIII. 1900.

Карпаторуська література XVII—XVIII віків.

Подав **Др. ІВАН ФРАНКО.**

(ДОДАТОК).

[Далї].

XII. Рукопис Степана Самборини.

Так називаю сей рукопис, що переховує ся тепер у бібліотецї перемиської капітули під сиґн. LI, l. 8, від його колишнього властителя, що підписав ся на марґінесї. Се показна книжка, писана кількома руками в першій половинї XVIII в. десь у західно-карпатських горах. Письмо полууставне, папір грубий, зложений у 4-ку, книга крім титулу добре захована, в старій шкіряній оправі, має на хребтї старий напис: „Исторіе розмаите зъ Рымскихъ и тежъ инш͏ихъ авторовъ коротко зебране". Карток ненумерованих 409, початку тексту і загального титулу нема. Ось докладний зміст рукопису.

1. Казанє над покійником, без титулу і без початку (сторона 1—13).

2. Частина євангелия сьв. Івана в перекладї на народню мову. Починаєть ся словами: „церкви, где са вшитки жидове схожали, не мовилем по тихꙋ"; кінчить ся так: „запечатовали камѣн и страж поставили. и ми, намѣлши христиане, страстем' его поклонѣм са, абы нам рачил живот вѣчный даровати, а по смерти в лицꙋ его кролевати" (стор. 15—22).

3. Оповіданє без титулу: убійця боячи ся кровавої пімсти від брата вбитого, в велику пятницю прилюдно покаяв ся перед тим братом і одержав від него прощу, а за те Ісус тому милосердному явив ся в снї і сповістив його, що за його добрий учинок виняв із пекла його брата і батька (стор. 22—24).

4. **Повѣсть преподобнаго Ѿца нш҃его Макарїа** про загробне житє і митарства (стор. 27—47).

5. **Св. Василїй агглову повѣсть сказует** (стор. 47—55), винято із Пролога під днем 19 октоврія.

6. **Слово ст҃го Ѿца нш҃его Кирила ѡ исходѣ дш҃и и ѿ митарствахъ** (стор. 55—71), винято із Пролога під д. 29 лютого.

7. **Слово Иѡанна Златоустаго ѡ твари бж҃їй и ѿ кончинѣ смертнѣй и ѿ покаянїи** (стор. 72—75), винято із якоїсь книги „Соборникъ“ глава 37.

8. **Поученїе ст҃го Василїа. блг҃и Ѿче** (стор. 75-80). Почин.: „**Научи сѧ вѣрныи чл҃вече блг҃очестїю дѣлателъ**“ і т. д.

9. **Казание на Богоявление Гд҃не** (стор. 80—104).

10. **Слово ст҃го Ѿца Кїрила ѡ первозданнѣм** (стор. 104—108).

11. **Житїе прпдбнаго Ѿца Дѣда бывшаго прежде разбойника** (стор. 109—113), винято із Пролога під д. 6 вересня.

12. **Гисторие розмаите з' римскїхъ и тежъ ин'шихъ ак'торовъ** [sic!] **коротко зобраны** (стор. 115—480). Се переклад звісної збірки Gesta Romanorum, доконаний із польського. Подаю тут титули поодиноких розділів:

1) **О пониженю порожнеи хвалы** (стор. 115—121) і **Выкладъ тогож ѡбычаю** (стор. 121—123).

2) **Ѳ уважаню вѣчности** (стор. 133—129) і **Выкладъ того ѡбычайный** (стор. 129—131).

3) **Гисториа ѡ Аполонѣ крулю Тирским и Тарсиеи кролевнѣ, на прикладъ, ижъ смутокъ перемѣняет сѧ во радость** (стор. 131—199).

4) **Прикладъ ѿ хитрости диавелской, ꙗко суды боски сут справедливи** (стор. 199—207).

5) **Прикладъ ѡ дивном рядѣню Бж҃омъ и ѿ початю ст҃ого Григориа** (стор. 207—236) і **Выкладъ того ѡбычайный** (стор. 236—242).

6) **Прикладъ ѡ пышным цесарю Иѡвиянѣ и ѡ его униженю, иже Гдь Бгъ частокротъ пишных понижа** [sic!] **а покорныхъ подвыша** [sic!] (стор. 242—257), і **Выкладъ того ѡбычайный** (стор. 258—263), пор дод. XI, ч. 5, стор. 90.

7) **Прикладъ ѡ досконалости** (стор. 263—269) і **Выкладъ того ѡбычайный** (стор. 269—274).

8) Прикладъ ѿ памяти смерти, абы чловекъ не грѣшилъ (стор. 274—279) і Выкладъ т. юб. (стор. 279—282).

9) Прикладъ ѿ ѹтратѣ дѹшней и ранаχ дѹшъ забиваючиχъ (стор. 282—289) і Выкладъ (стор. 289—291).

10) Прикладъ ѿ ростропности, абысме вшитко добрїм ѹмыслом чинили (стор 291—301).

11) Прикладъ ѿ хитрей зрадѣ невѣсткой и ѿ заслѣпленю зрадченыхъ (стор. 301—311) і виклад (стор. 311—315).

12) Прикладъ ѿ невдячности чловечеи з добродѣиствъ повшеχныхъ (стор. 315—329) і виклад (стор. 329—331).

13. Прикладъ, же не маме женам вѣрити, ани юм' жадных таємнїцъ ѿповѣдати (стор. 326—329) і виклад (стор. 329—331).

14) Дрѹгий прикладъ, ꙗко не маме женам' жадных таємницъ вѣрити (стор. 331—333) і виклад (стор. 333—334).

15) Прикладъ ѡ несправедливости и лакомствѣ и караню за не (стор. 334—339) і виклад (стор. 339—342).

16) Прикладъ ѿ сталости в добрыχъ ѹчинкаχъ вѣрным пожиточный (стор. 342—359) і виклад (стор. 359—362).

17) Прикладъ ѿ вѣрности и милости, же правда ѿ смерти выбавлятъ (стор. 362—370) і виклад (стор. 370—372).

18) Прикладъ ѿ великои справедливости божеи, иж сѹди его скрыти сѹт (стор. 373—376).

19) Прикладъ ѿ пожиткѹ ѿпатрности во вшиткиχ' рѣчаχъ (стор. 376—379) і виклад (стор. 379—381).

20) Прикладъ, же кажды пастыръ ма старати ся ѿ ѿвечкаχъ своиχъ (стор. 381—383) і виклад (стор. 383—385).

21) Прикладъ ѿ страшномъ сѹдѣ ѿстатнемъ для вшиткиχъ грѣшныχъ (стор. 385 389).

22) Прикладъ, же кто неѿкрещеный, не бѹде збавленый (стор. 390—393) і виклад (стор. 393—394).

23) Прикладъ, абысме чѹли ѿ зрадѣ диявелскеи, абы насъ злый дχъ не зрадилъ (стор. 394—397) і виклад (стор. 397—399).

24) Прикладъ, ꙗко правды для преслѣдованя не маме ѿстѹповати (стор. 399 - 400) і виклад (стор. 400—401).

25) Прикладъ хвалебный, же милосердными ѹчинками маме ѡфѣрѹ чинити Гдѹ Бгѹ (стор. 401—404) і виклад (стор. 404—405).

26) Прикладъ, же тылко сами справедливы внийдѹтъ до царства небесного (стор. 406—407) і виклад (стор. 408—409).

27) Прикладъ, же порожне естъ коχаня во вшыткиχъ рѣчаχъ свѣцкиχъ (стор. 409—414) і виклад (стор. 414—416).

28) Прикладъ, абысме сталость мали к добрых ꙋчинкахъ (стор. 416—418) і виклад (стор. 418—420).

29) Прикладъ, абысме чистость и вѣрность малженскꙋ любили (стор. 420—424) і виклад (стор. 424—425).

30) Прикладъ, же маме правдꙋ вызнавати аж до смерти (стор. 426—427) і виклад (стор. 427—428).

31) Прикладъ приводѧчий, абысме были покорного и чистого и скрꙋшенного сердца (стор. 429—432).

32) Прикладъ приводѧчий, абесме сѧ невдѧчности варовали (стор. 432—434) і виклад (стор. 435—436).

33) Прикладъ, же лакомство вншго [sic! зам. много] людии заслѣпѧт, абы правды не ꙋзнавали (стор. 436 – 439) і виклад (стор. 439).

34) Приклатъ [sic!], же кождый грѣхъ безъ розпачи не бꙋде Ѿпꙋщенный (стор. 439– 442) і виклад (стор. 442 – 444).

35) Прикладъ, абысме памѧтали на добродѣистко намъ ꙋчинено (стор. 444—445) і виклад (стор. 446)

36) Прикладъ напоминаючи, абысме Ѿбѣтницꙋ иншимъ выполнили (стор. 446—450) і виклад (стор. 450—451).

37) Прикладныи животъ свѧтого Ялеѯиѧ, абесме роскошами тогосвѣтными взгардили (стор. 451 — 460), пор. дод. IV, ч. 44; VI, ч. 5.

38) Прикладныи животъ свѧтого Ѥвстафиѧ къ навернѣню блꙋдѧщихъ (стор. 460 – 476).

39) Прикладъ, же преизрѣню божемꙋ жаден сѧ противити не можетъ (стор. 476—480). Кінчить ся словами: „Бгꙋ нашемꙋ слава на вѣки вѣкомъ Ямин". Далї на тій сторонї проба пера: „Покꙋшаю карамарю, ци добрыи". Подібні проби пера, рисунки, написи і т. и. знаходимо також на стор. 481 — 485. Між иньшим маємо тут підпис: Stefan Samboryna 1766 roku, та в иньшім місцї ще ранїйша дата: Anno Domini 1742. На стор. 481 поміщено початок жартовливої статї: „Бѣ нѣкаѧ вещъ низꙋ главꙋ носѧще. Разгнѣва сѧ на сїю вещъ домꙋ влдка, въсади ю в темницꙋ, по множѣ же времени выведе ю с темници и заклати ю копѣемъ прок . . . . ризы же еѧ ѿгнемъ ѡжегоша сѧ, сама же бысть распѧта на древѣ".

Отсей переклад „Gesta Romanornm" доконано з польської друкованої книжки; про се можна впевнити ся порівнюючи подані тут титули оповідань з польськими (див. Historye rzymskie, wydał Dr. Jan Bystroń, Bibliot. pisarzów polskich, Kraków, 1894). Переклад держить ся невільничо польського орігіналу, так що декуди можна

його розуміти тільки при помочи польського тексту, прим. коли польське łotrowie перекладає на лютрове і т. и.

Далї йде иньшою рукою писана збірка житий сьвятих, особливо інтересна тим, що подано тут систематичну збірку житий апостолів — розумієть ся, апокріфічних. Ось зміст сеї дальшої частини рукопису:

13. Житие стого Семїѡна столпника мца септекріа д. а (стор. 486—495), пор. дод. V, ч 9.

14. Чудо стаго Семїѡна. Стый Семїѡнъ столпник' выгналъ бѣса из бъалокловы (стор. 495 —497).

15. Казана на рождество пречтои и славнои Влдчци ншеа Бцы и присно Девы Марїи (стор. 498—505), надруковано Памятки II, 57—59.

16. Житїа стых праведных Богоѡцъ Їѡакима и Анны (стор. 506—407), надруковано Памятки II, 110.

17. Казаня на воздвиженїе чстнаго крта мца септ. д. дї. (стор. 508—52¹), пор. дод. IV, ч. 3; V, ч. 8

18. Ѿ мученїи стаго мчнка Хва Никита мца тогож д. еї. (стор. 521—532), пор. дод. IV, ч. 4; V, ч. 10.

19. Житиа стаго Їѡанна Бгослова наперсника Хртоваго (стор, 533—542), пор. дод. IV, ч. 5.

20. Казаня на покров прчтой и славной Влдчцѣ ншеа Бци (стор. 553—557). пор. дод. IV, ч. 6

21. Житїа стаго апла Ѳомы, мца ѡктоврїа д. ѕ. (стор. 558—559), пор. дод. IV, ч. 7.

22. Житїа стых апл Варъѳоломеа и Варнавы, мца їюна дна аї. (стор. 560—562).

23. Житїа стго Їуды апсла Хва сородника, мца їюна д. ѳї. (стор. 563).

24. Мца ѡктоврїа д. кї. Памать албо житїа стаго еѵлисты Хва Луки (стор. 564—566).

25. Житїа стаго апла Їакова брата Гдна (стор. 566—572).

26. Ѿ сновъ Зеведеѡвых Клеѡпы Їакова (стор. 573—575).

27. Ѿ сновъ Зеведеѡвых стаго апла Їакова брата Їѡаннова (стор. 576—582).

28. Житїа стаго Андреа апла, брата стаго апла Петра (стор. 583—589), пор. дод. IV, ч. 4.

29. Каталогъ стихъ апловъ (стор. 590—594).

30. **Казаны на с҃тыхъ ап҃лъ верховныхъ Петра и Павла** (стор. 595—630), пор. дод. IV, ч. 39; V, ч. 33; VII, ч. 6.

31. **Ѡ мѹченїи с҃таго Деметрия казаня** (стор. 631—642), пор. дод. IV, ч. 2.

32. **Казаны ѿ страшном трѹсѣ на Деметрїя** (стор. 642—646), без кінця.

Далї йде третя часть рукопису, писана знов иньшою рукою і містить:

33. **Наѹка споведи з розныхъ из многихъ ѹ҆чителей ц҃рковныхъ зобраная** (стор. 647—787). Се тзв. пенїтенцияр або підручник для сповідників, яких було богато в середньовіковій Европі. В грецькій церкві сю тему трактовано докладно в Номоканонах. Наш трактат має 13 роздїлів і правдоподібно уложений на підставі латинських взірцїв.

34. **Ѡ цнотахъ теѡлогичныхъ** (стор. 788—801).

35. **Ѡ раздрѣшеню грѣхок, котрого грѣхѹ не может с҃щеникъ раздрѣшити** (стор. 801—804). Далї одна сторінка порожня.

36. **Скѹтъкы сакраментовъ с҃тыхъ** (стор. 806—810).

37. **Повѣсть ѡ дїяволѣ, како прїйде ко великомѹ Антонїю въ ѡбразѣ человечестѣ хотя каяти ся** (стор. 810—819).

38. На стор. 820 ще одна статейка без титулу про сповідь.

XIII. Рукопис о. Івана Прислопського.

Сей рукопис, писаний одною рукою і докінчений, як видно з записки на остатнїй сторонї, в 1760 роцї о. Іваном Прислопським, парохом с. Камяної в теперішнім грибівськім повітї, то спора книга in folio в новійшій оправі з дощок оббитих шкірою з витисками (оправа зроблена, як посьвідчує напис на першій чистій картцї, в р. 1851). Первісно мав рукопис 330 карток, як сьвідчить їх стара нумерация, але тепер кількох карток не стає. В текстї і в титулах ужито декуди киновар, знаходять ся також ручні немудрі рисунки; текст обведений усюди подвійною лїнїйною рамкою, в якій містять ся часті приписки та відсилачі. На горі йде жива паґінация, в низу на кождій сторонї кустоди.

Зміст рукопису складає ся з двох частей: Псалтирі з толкованєм до кождого стиха і з оповіданя про Чистилище сьв. Патрикія. Псалтир іде від к. 1 до 314, решту займає оповіданє. Приглянемо

ся головно Псалтирі. Вона не ціла. З початку бракує 2 карток, (к. 3 вставлена між 5 і 6), а при кінції також трьох. Тепер маємо тілько конець 2 псальма; перша катизма йде до кінця к. 11. Вона визначуєть ся тим, що кождий стих тексту писаний більшими літерами, а зараз під ним іде коментарий, писаний дрібнійше і киноваром. Подаю пробу тексту і коментария:

а҃. Ѱаломъ Двд҃ꙋ, в'егда ѿбѣгаше ѿ лица Авесалома сн҃а єго, г҃.

Ѱалом' Двд҃ꙋ Дх҃омъ ст҃ым' ест в написаніе азвѣщен'ный, в немже содержит сѧ глас Христовъ къ Бг҃ꙋ Ѻц҃ꙋ наипаче в' рема страстное ѿ множествѣ врагов, и вопл црк҃ве ст҃ыѧ въ преспѣѧніи гонителей еѧ, просѧщи помощ Бж҃.

в҃. Гд҃и что сꙋтъ розмножены тый котры мѧ фрасꙋютъ: веле йхъ повстає противко мѧ.

Глас Христовъ ко Бг҃ꙋ Ѻц҃ꙋ под час мꙋки, ꙗко за незлосливост и добротливост его . . . арцикнєскꙋпи й писемници, фарісее, Ѯіонжента, сꙋдіе жидовстїи и розмаитїи народи докꙋчали спасеніе свѣтꙋ рокмщомꙋ.

г҃. Веле йхъ мовит дш҃и моей: нема тотъ з'бавлѣнѧ в' Бг҃ꙋ своймъ.

Мовили непобожны Жыди на Хр҃а Гд҃а: „грѣшник ест, ꙗко сꙋботꙋ не хранит, не выбавит єго Бг҃ъ, далеко бо ѿ грѣшных збавлѣнѧ". Не знали глꙋпы, же Бг҃ъ Ѻц҃ъ былъ съ Христомъ справꙋючи збавлѣнѧ нш҃е.

д҃. А ты єднакъ, Пане, ѡборонца мой єстесь й хвала моѧ й выноситель главы моей.

Тꙋже й глас Адамов къ Христꙋ Господꙋ: гды бо Хр҃тосъ Господъ на гори трꙋпѣх' глав на крестѣ поднес сѧ преклон' главꙋ свою ѿдалъ дх҃а, тогди вознесе паденꙋю главꙋ Адамовꙋ до перш го достоѧнїѧ.

е҃. Гласомъ до Пана волалем моймъ, й выслꙋхалъ мѧ з' горы ст҃ой своей.

Возопи Хс҃ъ на крестѣ на гори ст҃ой Голгоѳѣ, на ней же збавлѣнѧ оу҆чинилъ й выслꙋхан был ѿ Бг҃а Ѻц҃а свыше, же во третїй дн҃ъ воскресил его ѿ мр҃твых'.

Приведу ще деякі характерні вислови з перекладу иньших псальмів сеї катизми: Пс. III, 3: Расторгниме звѧскы йхъ, а зошмарме з' себе ꙗрмо йхъ. На марґ. пояснено: расторгїи — розорви. Пс. III, 5: над Сїѡном горовъ ст҃овъ єго. Пс. V, 8: мꙋжомъ кырвакым; ст. 9: пропровад мѧ пре непрїѧтели мой, справлѧй пред ѡбличностю твоїовъ дорогꙋ мою; стор. 12: вѣчнѣ сѧ радовати бꙋдꙋтъ й ты бꙋдеш мешкалъ меджи ними. Пс. VI, 11: нех собов ґвалтовнѣ трвожат вшиткы непрїѧтели мои. Пс. VII, 2: ѿ всѣх' преслѣдовниковъ; ст. 5: котры мѣ чинили злост; ст. 10: В никочъ сѧ ѡберне; ст. 12; Бг҃ мюцный й терпливий; ст. 15 і 17 викладаєть ся на Юду:

еі. Ѡто родитъ несправедливост', почалъ болезнь й породилъ неправостъ.

Іюда почалъ болѣзнь, зле помышлѣна, и породна неправост, на сребрѣ Владкѣ продалъ; злый бо члвкъ прежде оумыслитъ злость, потом оучинитъ.

зї. Обернe са болезнь его на главѹ его, и выстѹпитъ злостъ его на верх главы его.

Злочестивый Іѹда за главѹ црркве Ха свою главѹ повѣшеніемъ погѹби; неправда Іѹдіна на верхъ его сниде и погрѹзи его во дно темности.

Кадїсма вторая (Пс. 9—16, k. 12 — 24 r). На початку і на кінці по рисункови: на початковім Ісус з кулею сьвіта в руцї, на кінцї ангел держить у руках образ Ісусового лиця на обрусї. Титул і початкові букви Псальмів писані киноваром, зрештою все чорним атраментом. Із язикових форм нотуємо з тексту псальмів сеї катизми: крѣк оубогых, оунижїна мое, ѿ ворют смерти, позастравали народове в затрачиню, сило = sidło, рамено = рамя, мыслѣль=myślał, коробел=wróbel, наготовили стрилы во сайдакъ, абы пострылили з тѣни (в гірських диялектах: стриляти зам. стріляти); Панъ пытатъ са; кто са во злости кохатъ; нѹдза= nędza; бѹдѹтъ ради, быхъ былъ порѹшенный; потѣшїна; ѧ престеригалъ дорогъ твердыхъ; стеречи ѧко зриницѹ во ѿцѣ; под тѣнїовъ крылъ твоих; лвикъ младый=скименъ.

Кадїсма третая (Пс. зї.– кг., k. 24 v.—42 r.). Малюнок на початку; Благовіщенє; тілько перших 5 рядків і перший інїциял писані киноваром. З характерних язикових появ нотую: бѹдеме в'зывати; бо-с' го оупередилъ; предолжїна днїй; пецъ ѿгнистый; в' гнѣви своем'; выслебодилесь ихъ; хробачокъ; бовѣм' го хце; скарѹпа подънѣмна=піднебіня. В поясненю до Пс. XXI, 19 (Дѣлили меджи са ѿдѣна мое, а ѿ шатѣ моей метали жребїй) сказано: „Одѣна Хртово жолнѣре дѣлили на чтыри части, поневаж чтыри жолнѣре были, котры распинали Ха, а ѿ нешитой сѹкенцѣ кюсткы метали“; з рѹки псїой=песьої; з пащекы лвїой; пренюс' ѿчима; пред тварю тых; вшиткы тлѹстохове земи; выкюл' ма на дорогѹ; для їмена своего. Цїкаво, що Пс. XXIII, 7—10, рядки дословно цитовані в Нікодимовім євангелию, тут не прикладають ся до Ісусового походу на пекло, а лише до Вознесения, подібно, як в оповіданю Унїварського рукоп. (Памятки II, 333).

Кадїсма четвертая (Пс. 24—31, k. 42 v. — 62 v.). На початку малюнок — погрудє Богородицї, на кінцї ангел з гильками в обох руках. Титул і перший інїциял писані киноваром. З язикових появ нотую: покаж' мѣ; стежокъ твоихъ; котры са вадаютъ ѿ тестаментѣ егѡ; кырвавыми; ѿ когож мѣ бѹде страх; хоцай бы; голосъ мой, которымем крѣчал; фалечны свѣдкове; заквитло тѣлѡ мое; дѣдѣцтво; загырмѣлъ Панъ; мюць=міць;

вывюлъ еси; дюм' оўтѣчкы=dom ucieczki; для ймена твоего; в' гнѣви=в гніві; забыто ѿ мѣ; ѕлоречїна; рюкемъ=rzekłem; стрвожїна; ѩмъ рюкъ; ѿшмаренный естемъ; над-до мною; в нꙋдѕѣ; гды ма тер'на воло.

Кадїсма пятая (Пс. 32—36, k. 63—82 v.). Рисунок на початку: Ісус з розтвореною книгою, на кінцї якийсь орнамент; киновар тілько в титулї і в першім інїциялї.

Кадїсма шестая (Пс. 37—45, k. 82 v. — 97 v.). Малюнок на початку: якась сьвята держить у руках модель вежі. Киновар ut supra. Пс. 37 і 38 без коментарія, тілько з дрібними увагами на марґ. Дальші пс. сеї катізми крім ширших пояснень під титулами або при кінцї мають також тілько декуди коротенькі поясненя під стихами або на марґ.

Кадїсма седмая (Пс. 46—54, k. 97 v. — 110 v.). На початку рисунок: Ісус з книгою, киновар ut supra, коментаріїв дуже мало і тілько під деякими стихами. Таким самим робом перекладено і пояснено дальші катізми до 16-ої включно, тоб то до Пс. 117 (k. 214 v.).

Кадїсма седмнадесятая. Аллилꙋя. рит҃. Хваленїе Бг҃ꙋ ѿ закона его. Ся катизма зложена з одного 118-го псальма (k. 241 v. — 260 r.), що поданий тут і в церковнім оріґіналї і в перекладї так, що кожда сторона в довжину поділена подвійною лїнією на дві шпальти і кождий стих псальма написаний en regard у обох текстах, а під ним через цїлу сторону підписано коментарий. У вступі (k. 241 v.) пояснено, чому сей псалом такий довгий: бо був уложений до співаня по дорозї в часї перенесеня кивота, а пізнїйше для співаня Жидам в часї щорічного походу на празник до Єрусалима. „Разложенъ же є҃ — каже ть ся далї — оў Єврей по алфавитꙋ, сї есть по азбꙋчным' словамъ; всяческое же слово содержитъ во себѣ ѿсмерицꙋ стї́ховъ со своимъ толкомъ; паче же разположенїе то сочїни ся ради лꙋчшаго всѣмъ пособїя памяти, ѩко да азбꙋчныя словеса памятїю содержаще послѣдꙋющая имъ стї́хи оўдобїе возмогꙋтъ себѣ прїпоминати и весь тако ѱаломъ совершати на памятъ“. При кінцї мішаною мовою подано ось яке оповіданє: „Бл҃женный Авгꙋстин размышлялъ кедысь ѿ таковомъ разположенїи стї́ховъ ѱалма сего по кв҃. словесем' азбꙋкї еврейской и̑ ѿ всякаго слова содержащїи ѿсмерїцы стї́ховъ, паче же ѡ̑ различном именованїи закона по всякї́х' стї́хах' многажды воспомїнаемаго. и̑ ѿтѡ знагла оўзри древо прекрасное со дванадцет'ма голꙋсками, и̑ кажда голꙋска мала в собѣ ѻсмъ голꙋзокъ малыхъ, и̑ ѿ галꙋзокъ вшиткых барз' слодкы

капелки истѣкали. Подивиже ся толикомꙋ видѣнїю древа прекраснаго й разꙋмѣ, яко чꙋдное изображенїе бяше ѱалма того пресладкаго".

Катізми 18, 19 і 20 подані в церковнім тексті з звичайним коментарием під кождим стихом: текст отатнього 150 го псальма і коментарий кінчать ся на k. 293 r., котрої долїшня часть разом з 5 рядками коментария вирізана. Оборотна сторона сеї картки порожна, а на k. 297 r. іде Оставлшаяся кадїсми толкованія [ѿ] ѩзыка славенскаго, себ то переклад кат. 18, 19 і 20 на мову зближену до народньої, таку, якою перекладено всї попередні. Зазначаю деякі язикові появи: рѣчи котры мѣ повѣджено; сѣдили сꙋдїове на сꙋдѣ; ѿкаль мѣ пришолъ ратꙋнокъ; снад бы нас были живыхъ похланꙋли; сѣть ся пюрвала, а мы вывавлени естесме; по прожници=po próżnicy; не бꙋде стерюгъ; ктож томꙋ вытыр'ват; сѣдлость=осїдок; позабывалъ кроле мюцны (pozabijał króle mocne); людїомъ своимъ; не машъ тхꙋ въ оустахъ; доброречте Панꙋ; мюць над днїом; мюць над ночꙋ; вывюлъ рꙋковъ мюцновъ й раменом высоким; черкене море; извюргъ фараѡна и моць его; цорко вавилоня нꙋдз'ницо; барзъ велка хвала панска; вступѫю на нбо; венжовый ѣдъ; во мѣ естъ; рюкемъ до Пана; праца воргъ ихъ (трꙋдъ оустенъ ихъ); положь стрюжꙋ оустамъ моим, а дверѣ в коло ѡгороджены воргам моим; не зрювняют ся; покаре мя; толща земли розкыршитъ ся.

Краткое описанїе ѿ чыстцꙋ святого Патрїкїя, котрого Момбрикїй й Баронїй Стꙋдїов зовꙋт, з'животовъ святыхъ вынятє (k. 315—330), буде надруковане в Памятках, т. IV. На кінці під текстом підпис: Сїю Їсторїю преписал' ѿцъ Їѡаннъ Прислопскый, презвѣтер Каманскый, з полской книжици дрꙋкованой рокꙋ ѧ҃ѱ҃ѯ҃. Ще низше иньшим письмом підписано: Teodozy Przysłopski sołtys Kamieński. Ѳеѡдосїи Прислопскый солтис Каманскый. Ще иньшою рукою списані початкові слова і порядкові числа в Псалтирі сїмох покутних псальмів.

Про сей рукопис першу звістку подав пок. о. Никорович у Шематизмі перемиської епархії з р. 1879 стор. 272 додаючи звістку, що той сам Іван Прислопський переписав також кирилицею Літургікон, Ірмологіон і Піснї церковні, які в Каманій доси вживають ся при богослуженю. Кілька разів я надармо старав ся дістати ті книги для перегляду і тілько перед роком менї удалось одержати отсей Псалтир при помочи Впов. д. Лїнинського і його Впов. дружини, котрим за се щиро дякую. Так само складаю подяку о. Прислопському з Білцареви, у котрого зберігає ся сей рукопис як родинна памятка, за його ласкаве визичене.

XIV. Калуський збірник.

Так називаю невеличкий рукописний збірник, одержаний мною від д. Івана Ем. Левіцкого, який знайшов його між паперами свойого пок. батька, що довгі роки був парохом у Берлогах Калуського пов. Збірничок писаний на сїрім папері полууставом XVIII в., сильно зачитаний, має формат малої 8-ки і на жаль заховав ся тілько в відривках, усего 32 картки. Хоча на марґінесах знаходимо богато проб пера, то про те нема підпису анї копіста анї давнього властителя, анї не зазначено місцевости, де писано збірник. Ось його зміст:

1. **Слово ѡ бражник8** (стор. 1—10), звісне оповідане, надруковане Костомаровим (Памятники старинной русской литературы издаваемые гр. Гр. Кушелевымъ Безбородко подъ редакціею Н. Костомарова, вып. вторый, С. Петерб. 1860, стор. 477—480).

2. **Вопросы ст҃ихъ ѿтецъ** (стор. 10—16), апокріфічний катехізм, без кінця.

3. Повість про Юдиту (стор. 17—33), без початку.

4. **Житие ст҃го Їѡана їже во Сочавѣ м8ченаго** (стор. 33—47), пор. дод. IX, ч. 13.

5. **Житїе и мч҃енїе ст҃ои великомч҃ницѣ Єѵфимїи** (стор. 47—51). Стор. 52 заповнена пробами пера; між стор. 48 і 49 бракує карток.

6. Уривок Листа небесного (стор. 53—64), без початку і кінця, писаний скорописом XVIII в., мабуть тою самою рукою, що писала й попереднє. Подаю з него невеличку пробу тексту: ...„и҃ дл҃ тогѡ послаχ на вас карности: ѧзики вас поплѣнѧт, повыж8т и҃ в неволю и҃ в работу покеруг и҃ запровадѧт. и҃ не ѿвернули есте сѧ ѿ злиχъ оу҃чинков своиχъ и҃ не пошли есте дорогою правою и҃ словъ моиχ еѵг҃лскиχъ не χотѣли есте слуχати, ѧкъ емъ самъ мовилъ: „нб҃о и҃ землѧ мимо иде, а словеса моѧ не могут и҃ти во вѣки“. и҃ ни в чомже повеленїи моиχъ не радите и ст҃ую неделю не чтите и не ст҃ите. и҃ за то пущ8 на вас зими злии҃ и҃ вѣтри силнїи, зради и҃ метѣлницѣ и҃ снѣги великїи, води поточнїи випущу и҃з матки земнои, дам на вас голод и҃ смертъ лютую и҃ на все и҃мѣнїе ваши, и много знаменїѧ и҃ скорби. и҃ не покаѧлисте сѧ, ѧко ѿ лица моего гнѣвъ мой на вас естъ за злии҃ оу҃чинки вашѣ и҃ за ст҃ую неделю, и҃жъ Бг҃а не чтите и [не] держите в чистости и҃ в набоженствѣ церковномъ, але вопалисте сѧ во поχот диѧволскую и҃ в дѣла его сквернїи, ѿсквернили есте ст҃ую землю и҃ неделю“.

XV. Іспаський рукопис.

Сей рукопис, одержаний мною від селянина Гулейчука з Іспаса над Черемошем на Буковині, писаний двома руками в XVIII в. крім початкових трьох карток, що списані відмінним почерком і вирвані з якогось иньшого рукопису. Рукопис має 39 карток 4-ки, писаний на сїрім, міцнім папері і з виємком остатньої сторони забруканої так, що її годї відчитати, захований досить добре. Розуміеть ся, що анї початку анї кінця нема. З виємком перших трьох карток кіновари не вживано, хоча на початку і при кінцї поодиноких статей є декуди немудрі рисунки. Ось вміст сего рукопису:

1. Вірую з поясненями (стор. 1—6), без початку. Відривок якоїсь окремої цїлости, писаний грубим полууставом так, що кождий „стих“ писано більшими буквами, а пояснене до него дрібнїйшими. Початку нема, бракує мабуть одної картки, бо теперішня стор. 1 починаеть ся в серединї поясненя до стиха 3. Подаю для проби пояснене до ст. 4 (Насъ ради чл҃къ — и҆ вочл҃вѣчша сѧ): В семъ стихѣ Аполинаристовъ геретиковъ потоплѧетъ [з польського; potępia], которіє повѣдаютъ С҃на Божого не быти досконалого чл҃ка и дш҃и розꙋмное не имѣѫчого; самꙋж толко матерїю тѣла чл҃чого взѧлъ, мовѧтъ, а в' мѣсто дꙋши б҃зство было, а длѧ тогожъ не досконалїи [хлѣбъ], то є҆ без квасꙋ и҆ соли на офѣрꙋ оу҆чн҃комъ своимъ приносити казалъ. Прото таковихъ геретиковъ потлꙋмлѧѫчи цр҃ковъ Хв҃а досконалимъ хлѣбомъ о҆фѣрꙋ ст҃ꙋѫ чинить визнаваѫчи и скѫтком показꙋѫчи, ижъ С҃нъ Божїй досконалимъ чл҃комъ стал сѧ, маѫчимъ дш҃ѫ розꙋмнꙋѫ в' собѣ, ѿ которомъ самъ мовить Їѡаннъ аі҃.: „Маѫ власт дш҃ѫ моѫ положити и҆ маѫ власт зась єї взѧти“. Цікаве тут мовчане про латинників і їх оплаток, хоча автор коментария стоїть на православнім становищі, як се видно зо стиха 9 про сьв. Духа, де сказано: „иже ѿ Ѡ҃ца и҆сходѧщаго“, та в коментарі знов показуеть ся тілько давні єресї без найменшого натяку на пізнїйші суперечки.

2. Житїє ст҃аго праведнаго Ї҆ѡсифа прекраснаго (стор. 7—12), без початку, надруковано Памятки I, 136—138.

3. Слово ст҃аго Ї҆ѡанна Бг҃ослова (стор. 12—22), звісний апокріфічний катехізіс, пор. Тихонравовъ, Памятники отреченной русской литературы, С. Петербургъ, т. II, 197—212.

4. Сказанїє дивное и живоносное ѡ҆ рожденїи ст҃аго ѿ҃ца прп҃добного Григорїѧ рицера (стор. 23—

38), звісне оповіданє про кровосумішку, виняте із Gesta Romanorum, пор. дод. XII, ч. 5.

5 Слово человѣческое ѿ млад҃нствѣ І҃с Хр҃товѣ цр҃ком (стор. 39—47), апокріфічне евангелие Томи, надруковане Памятки II, 159—164.

6. Слово ѿ Патерика, ѧко не достоитъ ити съ цр҃кви, егда поютъ к' церкви пѣснь бж҃їю спѣваемоую цр҃стъ [sic!], (стор. 48 — 51), оповіданє взяте із збірки „Великое Зерцало", пор. Oesterley, Gesta Romanorum, 688 — 691 і паралелї 749.

7. Сказанїе и повѣсть о цр҃ю православномъ Ягге ж (стор. 52—56), текст подібний до нашого надрукував А. Н. Веселовскій, Разысканія въ области русскихъ духовныхъ стиховъ, N. V, стор. 147—150.

8. Притча о богатиχ ѿ книгъ ѿ болгарскиχъ (стор. 57—60), надруковано мною в статї: „Притчата на еднорога и нейнитѣ български вариантъ" (Сборникъ за народни умотворения т. XIII), пор. Яковлевъ, Опытъ изслѣдованія „Измарагда", Одесса 1893, стор. 52.

9. Житїе ст҃ого Виктора пѹстелника. Слово оц҃ъ сн҃ъ дх҃ъ ст҃ый (стор. 61—66). В низу під текстом підпис старим курсивом: Powinię gospodasz na sam przod rano ustac a pozno legac nie czekaiąc nim słonko zaydzie, wyszedszy na dwor pogłądac, czy będzie pogoda lub nie. Jeżeli widząc, że pogoda miła, potrzeba ustac z mikeko łużka y wczesnie czeliadz pobudzić. A ieże — далї урвано. На остатнїх сторінках почипаючи від 67 писано иньшою рукою, недбалим і невиробленим полууставом:

10. Сказанїе ѿ цр҃ю Соломонѣ, како закопа бѣси во є҃диной дельвѣ тмами темъ, тисѧщами тисѧщъ (стор. 67—72), надруковано мною: Житє і Слово I, 136—138 і Памятки I, 291—293.

11. Прикладъ о χитрости бозской (стор. 72 — 77) звісне оповіданє про ангела і пустинника, пор. Oesterley, op. cit. 396—399 і 724—725 і дод. XII, ч. 4.

XVI. Рукопис о. Іллї Яремецького Білахевича.

Отся богата рукописна збірка доставлена менї була перед кількома роками д. Дмитром Єндиком, тодї нар. учителем у Зазулинцях над Днїстром, від старого дяка Морозевича. Писана в 4-ку,

одною рукою при кінці першої половини XVIII в. заокругленим полууставом близьким до курсива, вона цікава тим, що подає деякі звістки про її писця, датує докладно поодинокі части, коли і де були написані. Автор збірки, о. Ілля Яремецький Білахевич був, як можемо бачити з тих записок, православним попом, а може навіть монахом; на се вказує його побут у манастирі в Путні в р. 1749. Ми бачимо його в р. 1747 „на кондициї“, себ то на посаді в Вовчківцях „над Прутом водою при церкві Вознесения Ісусового“, 1749 р. він у Путні в манастирі, а 1755 ми полишаємо його на парохії в Хелмінцях Хотинського пов. Може бути зрештою, що його побут у манастирі в Путні мав яке дисциплїнарне значінє, бо-ж православні монахи не сидїли на парохіях. Але яке значінє мав його побут у Вовчківцях, де від р. 1700 офіцияльно заведена була унїя? Шо се була за „кондиция“, задля якої він пробував тут? Що се не була парафія, се видаеть ся нам певним; слово „кондиция“ в польській мові тодїшнїх часів означало приватну лекцию або загалом якусъ приватну посаду.

Рукопис о. Яремецького Білахевича дійшов до нас у досить сумнім станї, без початку і кінця, богато карток повидирано, пообшарпувано. Він писаний старанно, кожда сторона в лїнійній рамцї, заставки розмальовані фарбами зеленою, жовтою і червоною, прикрашені немудрими рисунками; так само рисовані і мальовані ініцияли. Горою йде жива паґінация, кустодів нема, на одній сторінцї маєть ся 24—26 рядків письма. Ось зміст сего рукопису.

1. **Хожденїє Богородицы по мꙋкамъ** (стор. 1—22), без початку, надруковано мною див. Житє і Слово, т. III, стор. II, 81—88, 224—237. Пор. дод. IX, ч. 10. На стор. 22 по скінченю оповіданя підписано: Eliasz Jaremecki Biłachiewicz napisał te xionżke, ktora nazwana czystec, ano Domini 1747, miesiąca oktombra dnia 2, natenczas będoncy na kondycyi w Wołczkowkach nad Prutem wodo, pod tytułem cerkwi Wniebowstomplenia pana Jezusa, pod miastem Zabłotowem.

2. **Ѿселѣ починаєсѧ кныга Перло Многоцѣнноє. Слово ѿ скончанїѧ вѣка сего, ѡ войнахъ Измаилскихъ й ѿ црꙋ Михаилꙋ й ѿ Антихристѣ ї ѡ страшномъ сꙋдѣ** (стор. 23—78). На скілько вѣрно переписано Транквілїонове „казанє“, не можу сказати, не маючи під рукою „Перла многоцѣнного“. На стор. 70 в низу підписано: Anno Domini 1748 marta die 23 to sie pisało, Eliasz Jaremecki Biłachiewicz. Між стор. 74 і 75 не стає одної або кількох карток.

3. Слово ѿ главѣ Адамовѣ, како в корены лежала (стор. 79), надруковано Кіевская Старина т. XLVII, 1894, грудень, стор. 434—435 і Памятки I, 31.

4. Слово ѿ Сивидлѣ пророчици и ѿ Дѣдѣ царꙋ (стор. 80 — 82), надруковано Житє і Слово т. III, 141—142 і Памятки I, стор. 277—279.

5. Слово ѿ Авраамѣ, егда вопроситъ во домъ свой стꙋю Тройцꙋ й поставиша трапезꙋ под дꙋбомъ Амаврїйскимъ (стор. 82—86, докінч. на стор. 123), надруковано Памятки I, 86—90.

6. Ѿселѣ починает сѧ кныга ѿ житїи стыхъ, и иниїє слова поꙋчителнїє, ѿ вѣршахъ й ѿ їныхъ йсторияхъ дшеполезных. Слово ѿ побѣдѣ дїавола, како бесѣдовахꙋ Їс Хс со дїаволом на горѣ (стор. 87—91), надруковано Памятки II, стор. 200 – 203.

7. Слово ѿ вї. пятныцяхъ й ѿ градѣ Шпалѣ, рокꙋ бжїя .ахѕ., иже есть на ползꙋ христїяномъ (стор. 92—97), пор. висше дод. IX, ч. 17.

8. Слово ѿ исходѣ дши, егда разрꙋчает сѧ ѿ тѣла на ѿнїи вѣкъ (стор. 97—100), про митарства.

9. Слово ѿ Мелхиседецѣ цри Салимскомъ иже во стыхъ ѿца Афанасїя архїепископа Алеѯандрїйскаго (стор. 100—104), надруковано Памятки I, 97 — 101; пор. дод. VI, ч. 28.

10. Слово стаго Григорїя Бгослова о крстѣ Гни, ѿ Адамѣ й за два разбойники и прочая (стор. 105 — 110), надруковано Памятки I, 29 – 30, 31; пор. II, 243—246.

11. Слово ѿ стой недели сїе есть Єпистолїя, приказанїе Гне, слова положен. (стор. 111 – 113). В низу підпис: Ano 1748 E. I. B. Пор. дод. XIV, ч. 6.

12. Слово ѿ снятїю с крта тѣла Гда нщего Їсъ Ха през Никодима и през Іѡсифа, а при том ляментъ або плач пртои Бци (стор. 114—122), надруковано Памятки II, 246—252.

13. Слово ѿ Агарѣ и ѿ снꙋ ея Йсмаилꙋ како бил сѧ со Їсаакомъ сном Авраамовим (стор. 123—124), надруковано Памятки I, 104—105.

14. Слово стля Василїя Великаго архїеппа Кесарїи Каппадокїйскїя, како ѿнялъ Євладїя ѿ дїавола (стор. 124—129), надруковано Житє і Слово III, 307 — 312, пор. дод. IV, ч. 18; VIII, ч. 15.

15. Слово ѿ невидимихъ добродѣйствах бозких, яко Бгъ естъ рознїй ѿ видимаго створеня, невидимїй й непостижимїй (стор. 129—131), проповідь.

16. Слово црю Дѣду, како писа Псалтиръ всѣхъ псалмѣвъ тѯс. (стор. 132 — 133), надруковано Памятки I, 272—273. В низу під текстом підпис: Eliasz Jaremecki Biłachewicz pisał marta die 16 ano 1748 sam sobie, w Wołczkowcach.

17. Слово о Гдѣ ншемъ Їс Хтѣ, како йграя ся со дѣтми жидовскими й сотворив вї. птицъ (стор. 134—137), надруковано Житє і Слово I, 227 — 230; Памятки II, стор. 169—172.

18. Слово дшедивно й дшеполезно ѿ Флавїянѣ разбойныцѣ, йже разбой творяше в странах Єгипетских (стор. 138—140).

19. Слово ѿ двох разбойниках ѿ Гестѣ й Дизмѣ, како ся зачали й како зросли і како распято ихъ на ѡбѣ странѣ Гда ншего Їс Хрта (стор. 141—142), надруковано К. Стар. 1894, груд., стор. 443—444 і Памятки II, 342—343.

20. Слово ѿ стой великомчныци Хвой Параскевїй (стор. 142—145). Під текстом підпис: Ano 1748 marca die 29 E. I. B. D. Пор. дод. IV, ч. 9.

21. Слово ѿ честном кртѣ Гда ншего Їс Хта (стор. 145—149), оповіданє про віднайдене хреста Єленою, пор. дод. IV. ч. 3; V, ч. 8.

22. Слово ѿ сотвореню аггла й архаггла й ѿ прочїихъ безплотных силахъ (стор. 149—150), надруковано Памятки I, 14.

23. Слово ѿ стомъ великомчнку Геѡргїю, како побѣдилъ змїя, девицу ѡборонилъ цревну (стор. 151—153), пор. дод IV, ч. 46; VII, ч. 4; VIII, ч. 11.

24. Слово ѿ єдиномъ пустелнику Їсихїю, како гонимъ вѣ вѣсомъ ис пустинѣ (стор. 154—156). В низу підпис: Ano Domini 1748 aprylis die 20. Eliasz Jaremecki Biłachewicz.

25. Слово ѿ смрти силному й роскошному воину, которїй на свѣтѣ роскошне жилъ (стор. 157—162), звісне оповіданє про лицаря і смерть, пор. дод. IV, ч. 56; VIII, ч. 13.

26. Сказанїє йли наука снадная хотящим разумѣти оучителем (стор. 163—165), покажчик хронольоґії, а при кінці реєстр канонічних книг. Під статею підписано: 1748 napisano.

27. Преданїе ѿ громѣ Моусея громовидца (стор. 165—166), надрук. Кіевская Старина, т. XXXVI, 1 92, март, 482 - 484.

28. Слово ѡ всѣхъ дѣлахъ церковныхъ поучителное оучителем (стор 166—168), вияснене значіня всїх церковних приладів. Інтересне пояснене сьвічки, яку підчас служби божої несуть перед сьвященником при великім входї: Свѣтилникъ, еже грядет пред їереемъ, естъ корсуръ, слуга Пилатовъ, їже бѣ возлюбленнїй оу Пилата. Пилат ѿ Хтѣ помисливъ і рече: „Корсуре, пойди і приведи Хта". Корсуръ стоя пред Пилатом і поклонив ся і поцѣловал землю и рече: „Гди, Гди, Іс Хте, гряди, гряди, зовет тя Пилатъ". тогда Пилатъ почудил ся вел'ми и рече: „Корсуре, что ти глешъ? Хс єстъ не тут, не з нами, како учует, что ти глеш?" Корсур рече: „Пане мой Пилате, Гдь все знаетъ і все дѣлает, і тое видит, и инѣ со аггли глетъ". Тогда Пилат почудил ся велико, єгда ѿ Корсура оуслишал ѿнїи гласъ і ужасенъ бѣ велми и рече: „яко ти оуразумѣлес тое?" Корсуръ рече: „Пилате, пане мой, єгда мене послал во Їерлимъ, тогда видѣлем, иж дѣти еврейскіе вѣтви постилаху єму глюще: „ѿсанна во вишних". И все Корсуръ Пилату по истиннѣ сказал. И рече Пилат: „Твори, брате, що разумѣеш". Єгда же увидѣлъ Корсуръ веденнаго Хрта пред Пилата, и изїйде [sic! зам. изїйме] ис постели платно глюще: „Гди Їсе Хте, зде по платну поступи". Ї того ради свѣтилникъ грядет пред їереем. Як бачимо, се досить недоладна перерібка першої глави Нїкодимового евангелия (пор. Памятки II, 253—254, 274—275). Цїкаво би знати, на якій основі Яремецький приточив її до поясненя лїтурґічного обряду? В низу під сим текстом підпис: napisano ano Domini 1748, maia die 4. E. I. B.

29. Сказанїе лун'наго мцЯ, во которїй днь что добро творити или во которїй днь разболит ся или будетъ живъ їли умретъ, в семъ чтенїю значитъ и ѡбращеш (стор. 169—172).

30. Исторїя ѿ патрїярсехъ Иерлимскихъ и ѿ папѣжехъ римскихъ (стор. 172—174). Між иньшим читаємо тут:

Папѣжъ Келестинъ, той ѿнялъ жени ѯїендзам.

Папѣжъ Сагуставусъ, той ѿбранїй на папѣжство през голуба, бо єму їз' уха идалъ.

Портонскїй бѣскупъ найпервѣй латинским язиком вимислилъ мшу ѿправовати.

Папѣжъ Оурбанъ, той найперше вимисливъ з божим тѣлом, з монстранцїею по мѣстѣ ходити, якъ и тераз Римляне ходятъ.

Папѣжъ Витайлъ, той музику, ѡргани і інъшїе игри в костелахъ постановилъ.

Папѣжъ Їѡнъ, той невѣста, жена билъ, гди ѡ нем пишꙋтъ латинници и строни бгоꙗвленїꙗ.

Папѣжъ Сергїй той длꙗ ѡбороны ереси папѣжемъ зосталъ, того папѣжа бжїимъ повеленїем ꙋши зѣли.

В низу підписано: Ano Domini 1748 maia die 7 napisano E. I. B. R. D.

31. Вопроситъ стїй Василїй, ѡповѣдае стїй Григорїй Бгословъ (стор. 174—177), апокріфічний катехізіс на біблїйні теми.

32. Рождественникъ сложенъ и приведенїемъ аггловим избран (стор. 178 -179), ворожбитська статя. В низу підпис: Eliasz Jaremecki Biłachewicz pisał te istorye ano Domini 1748, czerwca d. 5 we wsi Wołczkowcach pod Zabłotowem.

33. Подꙗкованꙗ на каждом елеѡсщенїю сладкоглика (стор. 180—181), риторична промова.

34. Подꙗкованꙗ ѿ духовнаго при актѣ (стор. 181—182).

35. Подꙗкованꙗ на стлꙗ Хвл ѿца Николаꙗ (стор. 182--183).

36. Подꙗкованꙗ на блговѣщенїе или на инїе праздникы пртїꙗ Бци, премѣнꙗючи вважаючи (стор. 183—184).

37. Пролїогъ на рождество Гда ншего Їсъ Христа (стор. 184—185), вірша.

38. Ємпїлїогъ на рождество Гда ншего Їсъ Хта (стор. 185), вірша.

39. Пролїогъ на воскресенїе Їсъ Христово (стор. 186), вірша. В низу підписано: Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus na wieki wieczne amen. 1748.

40. Житїе прпдбнаго Ялеѯеꙗ члвка бжїꙗ, мцꙗ марта днꙗ ді. Гди блви (стор. 187—195), пор. дод. IV, ч. 44; VI, ч. 5; XII, 12, гл. 37.

41. Житїе стаго великомчника Никити мцꙗ септеврїꙗ днꙗ еі. (стор. 196 — 202), пор. дод. IV, ч. 4; V, ч. 10; XII, ч. 18. В низу під текстом: Ano Domini 1748, czerwca d. 14 napisano житїе Никити мч. Eliasz Jaremecki Biłachewicz.

42. Житїе прпдбнаго ѿца ншего Єфрема Сvрина (стор. 203—213).

43. Прпдбнаго ѿца ншего Єфрема наказанїе ѡ ꙋмиленїи и спсенїи дꙋши и ѡ ѿреченїи житїꙗ (стор. 214 — 216), без кінця. Зрештою при оправі переплутано картки статей 42 і 43.

44. **Сеже Пѹтникъ** (стор. 217), статя без початку, виглядає як витяг із якоїсь подорожі на схід. Приводжу сей уривок вповні: Ѿ Ѥфеса на бѣлое море т҃. миль, там юж недалече моря Ѿтхланя пекелная, ѡгнь тапитъ аж под нб҃са, нѣгды не ѹгасаетъ. Ѿ бѣлаго моря до домѹ Дв҃доваго полтораста миль, где Дв҃дъ родил' ся. тамъ сѹдъ страшнїй маетъ бити на Й[са]фат долинѣ. а Ѿ домѹ Дв҃доваго до города Голиядоваго р҃. миль. к том городѣ стоитъ конь на четирех ногах, и палаш к палацах оу ѡдвѣрка виситъ Ѿ полѹдня на стѣнѣ, и двѣ стрѣли на столѣ лежать, и клешїя раковая виситъ. ѹ дванадцятех лѣтех хлопецъ прїйдетъ и сядетъ на того коня, и тое ѡрѹжїе заберетъ з собою и пойдет на войнѹ и брань велїю сотворитъ. За Їерлимом рѣка жидовская Сабат течет под город Ливанїю и Сидонїю, оувесь тиждень барзо кипит и каменїе из себе аж мещет, а в пятницю Ѿ д҃. часѹ становит ся, цѣлѹ нощъ стоитъ и в сѹботѹ весь днь стоитъ; єно кѹпцѣ Греци, Ѡрмляне, Тѹрки переходять в сѹботѹ, а Жидам не можна. За тою рѣкою Сабатом єстъ городи жидовскїе, земля их не барзо великая, все жиди старшиною, воеводами, старостами и иними ѹрядами. С той жидокской землѣ Ѿ Сабетѹ до горъ Араатских ҂а҃. миль. на горах Араатских стоитъ Ноекъ ковчегъ т҃. лактїй сяжневих в долготѹ. ї. в широтѹ, ѱ҃. оу висотѹ. Ѿ Їерлима до Ѥрихонѹ р҃. миль. ѡколо Ѥрихонѹ ѕ҃. стѣнь, семой не маш. Вифлеѡм Ѿ Їерлима полтора милѣ. Кѹпель Силоамская, два гони нивъ Скѹдель село пѣд стѣною Їерлимскою, що кѹпленное за тїи сребники, що Їѹда Хр҃та продал. Галилея г҃. мили, Назарет ѕ҃. миль Ѿ Їерлима. Ст҃ѣйшїй патрїярха Ѳеѡфанъ жилъ на свѣтѣ лѣтъ с҃.з҃.з҃., преставил ся рок. ҂а҃.х҃.м҃.в҃. на сошествїе ст҃аго дх҃а. Остатня нотатка велить нам догадувати ся, що статя видавала себе за витяг із якогось писаня сього патріарха.

45. **Искони сотвори Бг҃ъ** (стор. 218), статя властиво без титулу, а сей титулик написаний над нею в живій паґінациї. Се невеличкий апокріфічний катехізіс зо вступом про неділю.

46. Статя без титулу (стор. 218—219), апокріфічний „путник", себ то ворожби про щасливу подорож.

47. Статя без титулу (стор. 219), хронольоґічні вказівки.

48. **Ѡтроки на рождество Гд҃а Бг҃а нш҃его Іс҃ Хр҃та** (стор. 220—224), вірші.

49. **Ѡтроки на воскресенїе Гд҃а нш҃его Іс҃ Хр҃та** (стор. 224—225), вірші, виривки друковано Памятки II, стор. LVI.

50. **Житїє прпдбнаго Ѿца ншего Варлаама игꙋмена бивщаго в пещерѣ** (стор. 226—231), винято із Патерика Печерського. В низу підпис: Eliasz Jaremecki pisał te xionge sam sobie ano Domini 1748 lipca d. 2.

51. **Житїє прпдбнаго Ѿца нашего Лаврентїа затворника Печерскаго, иже принꙋди бѣса исповѣдати, колико ест в Печерском монастири стыхъ могꙋщихъ словом изгонити бѣси и како бѣси боꙗт са пещеръ** (стор. 232—234), винято з Патерика Печерського.

51. **Житїє прпдбнаго Ѿца нашего Афанасїа затворника Печерскаго, иже по смрти воскресъ і пребивъ в затворѣ дванадесать лѣтъ, і три полезнаа братїам сказа** (стор. 235—237), із Патерика Печерського.

52. **Ѿ Патерика єгипто-скитскаго слова ізбраннїє. Исторїа стыхъ ѿцъ и сказанїє, како претерпѣ Хс Гдь нашего ради спасенїа** (стор. 237—239), надруковано Памятки II, стор. 236—237.

53. **Даже Ѿселѣ починает са кныга Патерикъ египто-скитскїй. Прпдбнаго Ѿца нашего Мωvсеа къ Ѿцꙋ Пиминꙋ, ꙋмоленнꙋ бив'шꙋ Ѿ него написати са емꙋ, слово кз.** (стор. 239—245).

54. **Ѿ нравахъ добрихъ и ѕлихъ слово кй.** (стор. 245—266), збірка ріжних виписок з аскетичною тенденцією.

55. **Ѿ Алъфавита слова избраннїє ѻ єже не поработити са блꙋдними помисли и скверними похотми Алфавитъ дхѡвный** (стор. 267—272), збірка коротких поучень. При кінці запис: Ano Domini 1748 nowembra d. 3. Eliasz Jaremecki.

56. **Ѿ єже блюсты са смѣха, празднословїа же и кощꙋнствъ** (стор. 272—276).

57. **О єже паматствоваты всегда смерть** (стор. 276—280).

58. **Алъфавитъ дховнїй сице здє положихом** (стор. 280—284), азбучно впорядковані сентенциї моралїзаторські.

59. **Ѿ єже возбꙋждати себе всегда въ ꙋсердствованїю і теплотѣ Гдней** (стор. 284—286), короткі поучення. При кінці підпис: Eliasz Jaremecki Biłachewicz pisał te xięge sam sobie.

60. **Ѿселѣ починает са книга Стꙋдит** (стор. 286—336), поміщено 21 поучень Студита і одно оповідане „**ѿ Палладїи монасѣ, иже без' страха бжїа поживе в непокорствѣ**“.

61. Ѿселѣ починает сѧ книга Прологъ [?] Слово прпдбнаго Ѿца ншего Касиѧна Римлѧнина иже не возноситъ сѧ, априлѧ днѧ д҃. (стор. 337—339).

62. Слово стаго Анастасїѧ игѹмена гори Сунайскїѧ, апрїлѧ е҃. (стор. 339—340).

63. Ѿ книги стаго Петра Дамаскина слово їюлѧ иг҃. днѧ, еже не ѿставлѧти молитки кѹждаго днѧ (стор. 341—344).

64. Поѹченїе стаго Василїѧ Великаго, како подобает дѣтемъ чтиты родители своѧ, марта ѕ҃. днѧ (стор. 345—346).

65. Памѧть стихъ седми ѿтрокъ спѧщих авгѹста д҃. и ѿктоврїѧ днѧ кв҃. (стор. 346), без кінця, пор. дод. IV, ч. 54.

66. Стихъ Андреѧ и Єпифанїѧ (стор. 347), без початку. Між стор. 346 і 347 брак карток.

67. Прологъ Ѿ Їѡанна Златоѹстаго ѿ играхъ и о плѧсанїихъ, скокахъ нечестивих, марта днѧ кд҃. (стор. 347—349).

68. Ѿ книгъ Пролога, слово прпдбнаго Ѳеѡктиста Стѹдїйскаго, чтенїе мцѧ апрїлѧ днѧ а҃. (стор. 349—351). В низу: 1749 januarya jest napisany marta d. 2.

69. Слово Ѿ Пролога стихъ Ѿцъ, аже не ѿбидити вдовицъ и сиротъ, нищихъ, странныхъ, апрїлѧ ѕ҃. (стор. 352-353), в низу підпис: Eliasz Jaremecki Biłachewicz pisał te xionge sam sobie.

70. Поѹченїе Ѿ Патерика о нѣкоем старци добродѣтелнѣ, мцѧ їѹлїѧ во зг҃. днь (стор. 354—356).

71. Прологъ, слово ѿ злоѧзичнѣм члвцѣ, мцѧ їюлїѧ дня иг҃. (стор. 356—357).

72. Поѹченїе Ѿ Притчи ѿ казнехъ чадъ, мцѧ їѹлїѧ днѧ кѕ҃. В низу підпис: Ano Domini 1749, marta 5. napisał ten Prołoh w manastyru w Putny Eliasz Jaremecki.

73. Ѿ Пролога повѣсть прпдбнаго Данийла ѿ Єѵлогїю каменосѣчци, мцѧ марта днѧ кг҃. (стор. 359—367).

74. Поѹченїе стаѧ Василїѧ Великого ѿ лѣнивих (стор. 368—369).

75. Ѿ Пролога слово стаго Антиѡха ѿ црвїи нбсномъ и о мтркѣ (стор. 369—371).

76. Ѿ Пролога слово стаго Їѡана Златоѹстаго, како не лѣнити сѧ чести книги, апрїлѧ днѧ а҃. (стор. 371—372), при кінці підпис: 1749 marta.

77. Ѿ житїѧ стаго Θеѡдора Ѐдескаго (стор. 374–376).

78. Ѡ арменской ереси глава тридцатаѧ (стор. 375—376).

79. Ѡ постѣ арменскомъ Ӕрцив8рѣцовѣ (стор. 377), обі статї виняті із південно-словянського житиям Теодора Могленського.

80. Толкованїе како яви сѧ Бгъ Авраам8 во Троици стой (стор. 378—381), теольоґічний коментарий.

81. Книгы прпѣбных и бгоносних ѿцъ нших (стор. 381—386), індекс книг правовірних і апокріфічних, надрук. Памятки І, 1—7.

82. О томъ, когда и в кое времѧ ѿ самѣхъ християнъ иконоборство востало и которїи црѣ иконоборци биша и на котором соборѣ зато проклѧти (стор. 386—399), кінчить ся острим осудженем Лютеран, Кальвіністів і Аріян, між якими згадує Будного і Чеховича.

83. Ѡ ѻбразѣ стїѧ Тройци (стор. 389—390), полемічна статейка. В низу підпис: Ano Domini 1749, napisano marca d. 8.

84. Починает сѧ книга Кvрилъ Ї ер8салимскїй. Иже во стих Ѿца ншего Кvрилла Іер8салимскаго сказанїе на ѿсмїй вѣкъ и преданїе к познанїю вѣри. Ѿ пророка Даниила прологъ на перв8ю глав8 (стор. 391—392).

84. Ѻ Симеонѣ Бгопрїемци слово (стор. 392—393), апокріф, надрук. Памятки II, 137.

85. Ѡ Арїи треклѧтомъ, егда воста на црковъ Бжїю и ѿ црю Константин8 Великом, ѧкъ первїй собор сотворик по вознесенїи Хвомъ рок8 тиг. (стор. 393—394).

86. Сказанїе ѿ Їѡсифѣ ѻбр8чник8 пртїѧ Бци (стор. 394—395), надрук. Памятки II, 103.

87. Родословїе прстїѧ Бци ѿ котораго колѣна (стор. 395—396), надрук. Памятки II, 102—103.

88. Ѧко повелѣ Бгъ сотворити Мочсею змїю мѣдѧнн8 (стор. 396—397).

89. Ѡ ѻбразѣ распѧтїѧ Гда нш его Іс Хрта (стор. 397), леґенда.

90. Ѻ црехъ перскых како прїйдоша со дари (стор. 398), надрук. Памятки II, 18.

91. Ѡ стихъ иконахъ, ѧко изначала биша в стар. завѣтѣ (стор. 399), полемічна статя.

92. Ѿ црю Константын8 (стор. 400), оповідане про те, як К. видів хрест на небі, пор. дод. III, ч. 27; IV, ч. 3.

93. О Моvсей како преведе Жиды (стор. 400—401), коротеньке оповідане з Біблії.

94. О Моvсеѡвыхъ кныгъ з битїйскихъ (стор. 401), поучене про шлюби.

95. Ѿ еллинскихъ м8дръцехъ, иже ѿ части пророчествовах8 ѡ превишнем Бжествѣ и ѡ рожествѣ Хвѣ ѿ пречистїа Бцы (стор. 401—404), надруковано Памятки II, 33—35.

96. Пророчество о Хртѣ и прчтой Бцы в к8мирницѣ еллинскаго к8мира Аполона (стор. 404—405), надруковано Памятки II, 2—3.

97. Ѿ иерействѣ иже в стром законѣ (стор. 405—406). На горі напис: 1749, maia d. 3.

98. Не треб8ет Бгъ свѣдковъ на с8дѣ своем (стор. 406) поучене, без кінця.

99. Житїе прпдбнаго Їсаакїа Затворныка Печерскаго, иже прелъщенъ бѣ ѿ дїавола явльшаго са во ѡбразѣ Їс Хртвѣ и плясанїем ѿ прелстившаго 8тр8жденъ много пострада, таже твораше юрод Хрта ради (стор. 407—409), в середині картки ушкоджені, то й текст не повний. Вынято із Патерика Печерського.

100. Повѣсть ѡ мѣсцехъ стнхъ во кратцѣ во которихъ земляхъ (стор. 409—410), початок статї, поданої під ч. 40, на жаль текст дефектний.

101. Ѿтола починает' са Кныга Библѣи

а) Ѿ кныгъ Моvсеѡвихъ Бытїа глава кз. (стор. 411—413).

б) В началѣ сотвори Бгъ нбо и землю (стор. 414—415).

в) Ѿ кныгъ первихъ Моvсеѡвих о Їѡсифѣ глава лз. (стор. 415—417). І далї переповідано аж до кінця Бития на стор. 417—426. В низу підпис: 1749 maia d. 28 napisał.

г) Вторыхъ книгъ Моvсеѡвыхъ о исходѣ сновъ Їилевихъ (стор. 427—434).

д) Кныга Товїа зовемая ѿ Библѣи взята (стор. 435—447). В низу підпис: Списа ся рабом бжїим Їлїемъ Иремецким Бѣлахевичем Др8гобицким, писалъ сам себѣ, во ѡбители Путной, в земли Молдавской, ano Domini 1749, Maia d. 30 дописахъ Товїю книг8.

е) Книга Ремирось [мб. Премудрость] Їс8са сна Сирахова, з Библѣи (стор. 448—456).

ж) Книги пророкѡ Даниила з Бѣблѣи взятая (стор. 457—461).

з) Ѿ книгъ Маккавейскихъ слово взятое, августа во а. дня (стор. 462—464).

и) Ѿ книгъ Ездры слова о цари Дарїю Перскомъ (стор. 464—467).

і) Ѿ книгъ цртвъ третихъ о Соломонѣ премудромъ сну Двдов. (стор. 467—468).

к) Ѿ книги Еклесїастъ з Бѣблѣи взято поученіе (стор. 469—470).

л) Книгы Пѣсны пѣсней, уважай читателю и чты (стор. 470—471).

м) Ѿ книги Судей Їилевихъ ѿ войнѣ Гедеоновой со Мадїамъ. (стор. 471—473).

н) Плачъ Їеремѣи пророка егда бисть по плѣненїи Їилевѣ (стор. 473—474).

В низу підпис: Koniec xionżki Yieremiasza.

102. Из Номоканона нуждиѣйшихъ правилъ изявленіе (стор. 475—490). Під текстом дописка: Всѣхъ пунктовъ естъ ѿ Номоканона тутъ написанихъ рзї. Списа ся рабом Бжїимъ Ілїемъ Яремецким Бѣлахевичемъ во ѡбители Путнянской в земли Молдавской при храмѣ успенія Пр. Б. в лѣто ѿ сотворенія свѣта ,зсни, а ѿ воплощенія Бга Слова ,аѱмѳ. Pisał te xionge Eliasz Jaremecki Biłachiewicz sam sobie, ano Domini 1749. Тут же дописана оловцем назва передостатнього властителя рукопису: Морозевичъ, 1881.

103. Книга зовемая Семїѡнъ новїй Бгословъ (стор. 491—498).

104. Блженаго Нила черноризца посланіе ко Харикїю презвитерю сурово нападающу на согрѣшающая, глющу: не довлѣетъ на покаяніе ісповѣданіе устенъ, аще и дѣла постнические не будутъ (стор. 499—501).

105. Презвитера цркве Їерлимскія прпдбнаго Ѿца нашего Исихїя словеса дшеполезная читателныком (стор. 502—503).

106. Прпдбнаго Ѿца нашего Иларїѡна великого поученіе къ іноческому чину (стор. 504—506).

107. Ѿ мисленнѣмъ ѿкровенїи дѣйственнаго бжественнаго свѣта (стор. 507—509).

108. Глетъ къ нам стїй Анастасїй Синайскїй, како добро причащати ся стыхъ тайнъ Гскыхъ (стор. 509—512).

109. Слово поѹчителное въ стїй великїй четверток иже во стыхъ ѿца нш҃его Їѡана Златоѹста (стор. 512—513).

110. Слово ѡ исповѣди ѿ Патерика Єгипто-скытцкаго (стор. 514). На кінції дописка: Ano 1749 pisałosie to sierpnia d. 2. E. I. B. D. w Putny.

111. Мц҃а ѡктоврїа дна кѿ. житїе ст҃аго великомч҃ныка Димитрїа (ст. 515—521), пор. дод. IV, ч. 8; XII, ч. 31.

112. Мц҃а апрїла дн҃а кг҃. житїе ст҃го великомч҃ныка Геѿргїа (стор 521—529). В низу допис: Ano Domini 1751, пор. дод. IV. ч. 45; VII, ч. 5.

113. Мц҃а июлїа дна ег҃. Житїе ст҃аго равноапостолнаго князя Владимера нареченнаго в ст҃омкрещен. Василїа (стор 530—548).

114. Сказанїе ѹчителя церковнаго Їеронима ст҃аго ѿ Їюдѣ предателѣ Гд҃а нш҃его Иис҃а Христа (стор. 549—554), без кінця, надрук. Памятки II, 343—346.

115. [Чуда сьв. Николая], без початку (стор. 555—585). Маємо тут ось які чуда:

1) Про злодіїв, яким сьв. Николай велів звернути покрадене (стор. 555), без початку, пор. київський друк ч. 15.

2) Чѹдо ст҃аго Николаа ѡ Сѵмеѡнѣ (стор. 556—557), київський друк ч. 12.

3) Чѹдо ст҃аго Николаа ѡ коврѣ (стор. 558—565), київ. друк ч. 14; дод. IV, ч. 14, гл. 7.

4) Чѹдо ѡ нѣкоемъ дѣтищи ѹтопшемъ, егоже стїй Николай жива сохрани (стор. 565—569), к. др. ч. 7; дод. IV, ч. 14, гл. 15.

5) Чѹдо о Петрѣ нѣкоемъ военачалныцѣ, егоже стїй Николае из темныци избави (стор. 569—575), к. др. ч. 5.

6) Чѹдо ѡ трехъ иконахъ ст҃аго ѿц҃а Николаю чѹдотвор. (стор. 576—582), к. др. ч. 4.

7) Чѹдо ѡ Христофорѣ попѣ, како стїй Николае избавилъ его ѿ посѣченїа меча (стор. 582—585), к. др. ч. 2; дод. IV, ч. 14, гл. 6.

116. Мц҃а декемврїа въ шестїй день. Житїе и жизнь и ѿ части сказанїе ѡ чѹдесѣх иже въ стых ѿц҃а нш҃его Николаю архїеп҃копа Мѵръ Ликїйских чѹдот. (стор. 585—591). К. др. к. 49—58. Під текстом підпис: Ano Domini 1755. Te czuda pisał oyciec Eliasz Jaremecki przezwiter wsi Kelminiec w Хотѣнском повѣтѣ.

117. Чудо стаго Николая ѡ Половчинѣ Татаринѣ сотворшим ся въ градѣ Кієвѣ (стор. 592 - 598), к. др. ч. 11; дод. IV, ч. 14, гл. 16.

118. Ѡ велицѣмъ Ѻтци Николай, како темницу прїять и многа зла претерпѣ ѿ Хртоненавистных мучителей (стор. 599—601), к. др. к. 59—60.

119. Чудо стлѧ Николая ѡ гладѣ бывшемъ въ странѣ Лукїйстѣй (стор. 601—602). К. др. к. 62. На кінці допис: Їерей Їлия Їремецкїй Бѣлахевич написалъ сїя чуда стлѧ Николая року Бжїя ѧѱнє. мцͣа июлїя дописах дня з. на той часъ будучи на парохїи во веси Хелминцях в повѣтѣ Хотѣнском.

XVII. Вѣчность пекелная.

В бібліотеці Перемиської гр. к. капітули знаходить ся під знаком L. C. 1 рукописний збірник із половини XVIII в., котрого зміст подаємо тут. Се книжочка зложена із 126 карток 4-ки, ненумерованих, у старій оправі, писана кількома руками, скорописом XVIII в. На першій картці знаходимо титул: Вѣчност пекелная або вязенїє ї ѡгон людей потопленных в пеклѣ. Твір під сим заголовком займав більшу часть рукопису, та на жаль він не дійшов до нас цілий. Маємо тут лише:

1. Роздѣл а. (стор. 1—25).

2. Роздѣл вторый. Першая мука вѣчности пекелнои темность (стор. 25—46).

3. Роздѣлъ третий. Другая мука пекелнои вѣчности плачъ (стор. 46—47). На стор. 47 писано иньшою рукою, ніж доси, і перервано на кінці. Стор. 48 порожна.

4. Роздѣлъ д. третяя мука вѣч[но]сти пекелной голодъ (стор. 49—94). Кінця бракує, далї велика часть рукопису видерта, а від стор. 95 писано иньшою рукою.

5. Роздѣлъ десятїй. Вѣчность оуставичное людїй побожныхъ вздихане (стор. 95—102).

6. Роздѣлъ ѡдинадцятїй. Вѣчность сонъ страшнїхъ злыхъ людей (стор. 103—112).

7. Роздѣлъ вї. ѡ несказанномъ а завше новомъ караню людей потопленныхъ (стор. 112—131).

8. Роздѣлъ гї. г. наоуки с прошлихъ роздѣловъ винятии (стор. 131 - 156).

9. Зобране або сума того, що са ѿ вѣчности в той книзѣ повѣдило (стор. 156—167). На стор. 165 перерва, і тілько 9 рядків, а далї порожне місце; стор. 166 порожня, на стор. 167 зачинає ся остатнїм словом якогось незвісного речення.

10. Роздѣлъ чотирнадцатый. Котріи суть дрова й котораѧ страва огнѧ пекелного, а вразъ ѿ неслиханой тѧжкосты грѣху смертелнаго (стор. 167—198).

11. Роздѣлъ пѧтнадцатыи. Чому грѣхъ смертелныи оденъ вѣчними биваетъ муками караннїй (стор. 198—211).

12. Роздѣлъ шеснадцатый. Неслиханнаѧ слѣпота и глупство народу людского такъ въ уважаню грѣхωвъ, ꙗко й каранѧ вѣчного, которое за грѣхи справедливость бозкаѧ назначила (стор. 211—223).

13. Роздѣлъ седмнадцатый. Зобраꙗ того всего, що ѿ вѣчности пекелной повѣдало сꙗ (стор. 224—245).

14. Замкненїꙗ вѣчности (стор. 245—248). Конець видерто. Далї йде ряд леґенд про загробне житє, що мабуть належали до того самого твору, значить, узяті з того самого оріґіналу, що й „Вѣчность пекелная“.

15. Роскоши збытънои заживаючи жена до пекла погружена, а мужъ еи, животъ працовитыи ї управленыи ведучи збавлен, цорка иж з виденꙗ ωбога [польське: oboyga] ихъ на добрыи животъ естъ навернена (стор. 249—252).

16. Жолнѣръ ωден през двѣстѣ лѣтъ небеснои хвалы заживлючи, за ωдну годину розумѣлъ (стор. 252—254).

17. Законникъ ωденъ слухаючи краснаго спѣванїꙗ пташка ωдного през т҃. лѣтъ в пущи трвалъ, а тоꙗ сꙗ ему за ωдну годину здало (стор. 254—256). Пор. устне оповідане нар. Житє і Слово II, 185—188.

18. Ѿ милосердїю бж҃ом, которое всѣ грѣхи людскиꙗ переходитъ (стор. 256).

19. Дѣвъка ωдна ѻц҃а и матку забила, ꙗкъ мл҃рдїꙗ бж҃ого достунила (стор. 257—258).

20. Великии муки пекелныи оуготованы грѣшным, меновите настоꙗтелем церковным за непроповѣдание людем слова бж҃ого (стор. 258—259).

21. Єтрашное виденїе потопленых панов великих духовных ꙗк й свѣцких (стор. 259—261).

22. Хвалы нбс҃нои и мукъ пекелных ωгледанем новоначальныи в законѣ вытрвал (стор. 261—271).

23. Дияволъ юден з дрꙋгого діявола насмѣвал ся, же ꙋтраты юдной дш҃и жаловалъ, а мѣл би ся для затрачення чотырохъ дш҃ъ юпекꙋномъ веселити (стор. 271—273).

24. Прикладъ ю сн҃ꙋ непослꙋшном родичовъ (стор. 273—274).

Від стор. 1—47 одно письмо, відси до стор. 57 иньше, дрібнїйше та красше; відси до 94 перша рука, далї від 95—110 знов друга. Між стор. 110 і 111 прогалина, від 111 починає третя рука до 167, відси починає знов друга рука аж до 248, а відси четверта аж до кінця. В тій остатній части титули писані киноваром і скорописю; друга рука пише титули полууставом, перша великими скорописними буквами. На стор. 95, 97, 101, 103 в низу вкладна: Сия книга Пекелная вѣчность (на стор. 99 і 101 назву вишкрябано) и не может бити ѿтолъ ѿлꙋченна вѣчними часи. Рокꙋ Бж҃. ҂аѱ҃н. мц҃я септев. дня д҃. В низу сторін усюди кустоди, на бокових марґінесах декуди цитати з Письма сьв. Про сей рукопис згадує проф. Калужняцький у своїй працї „Обзоръ славянорусскихъ памятниковъ языка и письма находящихся въ библіотекахъ и архивахъ львовскихъ“ (Труды Ш. археол. съѣзда, Кіевъ, 1878, т. II, 237 і 290). Він називає книжку про „Пекелную вѣчность“ „извѣстною“; кому і де вона звісна, сего він не згадує. Що самому проф. К. вона мало звісна, се видно з того, що він бачить у нїй „статью о предметахъ народной пытливости“, де буцїм то показані „ужасы загробной жизни“. Тимчасом „Пекелная вѣчность“ зовсїм не апокріф і не оповідане, а широка схолястична моралїзация, тілько де-де оживлена коротенькими примірами. Судячи по мові і по укладї твору, се безсумнївний переклад із польського.

XVIII. Сокольський рукопис.

Отсей рукопис, писаний одною рукою з разу дрібним полууставом, а в другій половинї курсивом, у XVIII в., заховав ся у одного селянина в с. Соколя, Мостиського пов., від котрого я одержав його за ласкавим посередництвом д. Січинського. Рукопис без початку і кінця, зрештою досить добре захований, писаний на грубім сїрім папері в 4-ку, на сторінцї в першій половинї 28, у другій 29 рядків. Над кождою сторінкою жива паґінация, в низу кустоди; титули і жива паґінация киноварні, так само й великі букви в текстї. На початку рукопису, на жаль знов з великими прогалинами, маємо другу, де в чому поправнїйшу копію „Пекел-

ної вічности", якої опис подано в дод. XVII. Ось зміст нашого рукопису:

1. Пекелная вѣчность, без початку, конець другого розділу (стор. 1 - 3), пор. дод. XVII, ч. 2.

2. Роздѣлъ третїй. Другая мука пекелной вѣчности плачъ (стор 3—14), пор. дод. XVII, ч. 3.

3. Роздѣлъ четвертый. Третя мука вѣчности пекелное голод (стор. 14—26), пор. дод. XVII, ч. 4.

4. Роздѣлъ пятый. Четвертая мука вѣчности пекелное смродъ (стор. 26—44), без кінця.

5. [Роздѣлъ ѡсмый. Седмая мука вѣчности пекелной ѡгонь] (стор. 45—53), без початку, між стор. 52 і 53 брак карток.

6. Роздѣлъ девятый. Осмая мука вѣчности пекелной стогнанїе (стор. 54), кінця нема.

7. [Роздѣлъ ?—? мука вѣч. пек. робакъ иж не оумре] (стор. 55—64), без початку і кінця.

8. [Роздѣлъ ?—? мука пек. вѣч. вязене пекелное] (стор. 65—78), без початку і кінця.

9. [Роздѣлъ ?—? мука пек. вѣч. безнадѣйность] (стор. 79—90).

10. [Роздѣлъ десятый. Прагнене вѣчности] (стор. 91—97), без початку, пор. дод. XVII ч. 5.

11. Роздѣлъ одинадцятый. Вѣчность сонъ страшный злых людей (стор. 98—108), пор. дод. XVII, ч. 6.

12. Роздѣлъ вї. О несказанномъ а завше новомъ караню людей потопленыхъ (стор. 108, 113—131), пор. дод. XVII, ч. 7. Стор. 109—112 належать до якогось иньшого розділу. На стор. 120 у горі дописка: Senko Kidan ożeniony w roku 1826.

13. Роздѣлъ гї. г. науки с прошлых роздѣлов вынятыи (стор. 131—154), пор. дод. XVII, ч. 8.

14. Зобране або сума того в'сего, що ся ѿ вѣчности пекелной в той книзѣ повѣдило (стор. 155—163), пор. дод. XVII, ч. 9.

15. Роздѣлъ чотырнадцятый: котрыи сутъ дрова и которая страва ѡгня пекелного. Я заразъ ѿ неслыханной тяжкости грѣху смертелного (стор. 163—199), пор. дод. XVII, ч. 10.

16. Чому грѣхъ смертелный ѡденъ вѣчными бываетъ муками караный. Роздѣлъ еї. (стор. 199—212), пор. дод. XVII, ч. 11.

17. Роздѣлъ шеснайцятый. Неслыханая чиность виду таковаго роду людского такъ въ оуважаню грѣховъ яко и ка-

раны вѣчного, которое за грѣхи справедливост божскаѧ назначила (стор. 212 - 224), пор. дод. XVII, ч. 12.

18. **Роздѣлъ семнадцатый.** Зобране того всего, що ѡ вѣчности пекелной повѣдилосѧ (стор. 224 —225), пор. дод. XVII, ч. 13.

19. **Замкнене вѣчности** (стор. 225 – 229), пор. дод. XVII, ч. 14.

20. **Докончене писма, але где є҃ конец' караныа вѣчного?** (стор. 229).

21. **До чителника ласкавогѡ** (стор. 230—235). Половина стор. 235 порожня і записана пробами пера. Стор. 236 також порожня. На горі дрібним письмом напис: Roku Pańskiego Tysiąc siedm set dwudziestego pierwszego maia dnia 8. Під сим иньшою, пізнїйшою рукою: 1721, d. 8 maia ta xiążka spisana.

22. **О єѵпѣ Оудонѣ** (стор. 237 — 243), без початку, пор. дод. IV, ч. 59.

23. **Приклад ѡ женѣ потопленой в пеклѣ, иж дла встид8 таила грѣхъ смертелный на споводи** (стор. 244—246).

24. **Приклад ѡ женѣ к збытныхъ шатах кохаючой сѧ, ѧкъ страшливе сѧ с҃нови показала и҆ ѧкъ справедливе ѡс8жена и҆ потоплена была** (стор. 246—248).

25. **Слово ѡ женѣ оутаившой грѣх смертелный на сповѣди** (стор. 248—251).

26. **Небо м8кою Хв҃ою ѡтвореное знов8 грѣшныи люде замыкают и҆ ѧко болше є҃ жен дла строев потопленых, ниж самых бѣсов** (стор. 251—252).

27. **Роскоши збытнои заживаючи жена до пекла погр8жена, а м8жъ ей, живот працовитый и҆ оутрапленый вед8чи збавленъ; цорка их з виджены ѡбойга их на добрый животъ є҃стъ навернена** (стор. 253—256), пор. дод. XVII, ч. 15.

28. **Слово ѡ том, который по смр҃ти дозналъ м8къ пекелныхъ, а҆ по змертвыхъ своем встаню велми дивно пок8товалъ** (стор. 256—258).

29. **Барзѣ грѣх смердитъ перед Бг҃ом и҆ аггелы, ниж стервъ всѧкїй** (стор. 258 - 259).

30. **Пр҃таѧ Бц҃а жолнѣра ѡдного, который каждого дна мовил мл҃тв8: Бц҃е Дв҃о рад8й сѧ, през ді҃. лѣтъ ѿ дїавола стерегла** (стор. 259—260).

31. За страннопрїемство пастȣх кролем зостал, а̂ кролъ выгнанъ с кролевства за неприꙗтїе на ночъ (стор. 260—261).

32. Чл҃къ ѡ̂ден высповѣдавши сѧ й покȣтȣ принꙗвши за ѿднȣ ночъ чтыри короны принꙗлъ (стор. 262—265).

33. Жолнѣръ ѡ̂ден през двѣстѣ лѣтъ небескои хвали заживаючи за ѡ̂днȣ годинȣ розȣмѣлъ (стор. 265—267), пор. дод. XVII, ч. 16

34. Законникъ ѡ̂ден слȣхаючи красного спѣванꙗ пташка ѡ̂дного през т҃. лѣт в пȣщи трвалъ, а̂ тое сꙗ ѥ̂мȣ за ѡ̂днȣ годинȣ здало (стор. 267—268), пор. дод. XVII, ч. 17.

35. Великїи мȣки пекелныи оу҃отованы грѣшным, меновите настоꙗтелем цр҃ковным, за непроповѣдане людем слова Бж҃ого (стор. 269—270), пор. дод. XVII, ч. 20.

36. Страшное виденїе потопленых панов великих так дх҃овных, ꙗк и свѣцких (стор. 270—271), пор. дод. XVII, ч. 21.

37. Хвалы небеснои й мȣкъ пекелных ѡ̂глѧданем новоначалный в законѣ вытрвалъ (стор. 272—277), пор. дод. XVII, ч. 22.

38. Розмова ѡ̂дного рыцера з дїꙗволом ѡ̂ дш҃ах людей оумерлыхъ (стор. 277—279).

39. Дїꙗволъ ѡ̂денъ з дрȣгого дїꙗвола насмѣвал сꙗ, же оутраты ѡ̂днои дш҃и жаловалъ, й мѣлъ бы сꙗ для затраченꙗ чотырох дш҃ъ ѡ̂пекȣновъ веселити (стор. 279—282), пор. дод. XVII, ч. 23.

40. Прикладъ ѿ сн҃ȣ непослȣшномъ родичомъ (стор. 282), пор. дод. XVII, ч. 24.

41. Ѡ кр҃щенїи Жидовина пѣском в небытїи воды (стор. 283—284).

42. Сказанїе ѿ перших князех Рȣских й о Кїевѣ (стор. 284), із Гізелевого Синопсиса, стор. 14—17.

43. Ѡ̂ крещенїи Рȣси (стор. 284—287), ibid. стор. 62—65.

45. Ѡ писменах рȣскихъ, когда й̂хъ знати почали (стор. 287).

46. Ѡ Мосохȣ прародителю Московском (стор. 287), ibid. стор. 11—12.

47. Ѡ зб8реню Киева и Печерского монистыра през Батїѧ (стор. 288), ibid. стор. 150—159.

48. Сказанїе ѿ житїѧ стыхъ ѿтецъ, како претерпѣ Гдь наш Ис Хс спсенїѧ ради чл҃вчскаго (стор. 288—290), надрук. Памятки II, 236—237.

49. Ѡ птаствѣ дивномъ (стор. 290). Приводжу першу половину сеї статейки: В сарацинской земли є птаство названое Сороактесъ, которое гды страстный тиждень прийдетъ, анѣ спѣваетъ, анѣ ѣсть, але ѧкъ мертвое на знакъ креста зложивши крыла, на деревах завѣсивши сѧ, ѧкъ мертвїи до воскресенїѧ зостают. а гды Хво вскрнїе прийдет, то на свѣтаню пришедши до себе спѣваютъ.

50. Ч8да которыи сѧ стали, гды Хс перед Иродом до Єгипт8 оуходилъ (стор. 291—292), без кінця, надруковано Памятки II, 154—156.

51. Конець якогось катехізіса (стор. 293).

52. Оуставъ людем ѿ брацѣхъ (стор. 293—294), без кінця, із Номоканона.

53. Слово м҃. Злато8стово ѿ посланїѧ в҃. ко Тимофею (стор. 295—297).

54. Тогожде ѿ перваго посланїѧ (стор. 297).

55. Слово ѿ ѿци Серафиѡнѣ, како спсе бл8дниц8 (стор. 297—298). До сего слова додано кілька дрібних леґенд.

56. Сказанїе оучителѧ церковнагѡ Гїеронима стаго ѿ Июдѣ предателѣ Хвомъ (стор. 299—303), надруковано Памятки II, 343—346, пор. дод. XVI, ч. 114.

57. Ѡ покаянїи (стор. 303).

58. Словеса избраннаѧ (стор. 303). Подано ось яку загадку: Ѡтецъ мя роди, аз же родих себѣ жен8, жена же моя роди мнѣ дитѧ, дитя же мое роди ѿц8 моем8 матер. У викладї сеї загадки сказано: Ѡтецъ є Бгъ, иже созда Ядама, а вынявши ѿ него ребро создалъ єм8 жен8, ѿ ней же рече: родих себы жен8. а жена моѧ роди дитя, из нея же роди ся Бца. Тое же, рече, дитя мое роди ѿц8 моем8 мтръ, то є прест8ю Бц8.

59. Ч8до ѿ намѣстникахъ, економах и іг8менах мертвых, живым в нощи в трапезѣ показавших ся (стор. 303—304).

60. Ч8до бы в нѣкоей ѡбители, иже ікони стых Павла и Николаѧ бесѣдоваша со собою и Павловъ мечъ кровавый ѡбрѣте сѧ оу Николы, и крест Николин оу Павла (стор. 305—306).

61. Сентенциї і поученя без осібного титулу (стор. 306—308).

62. Слово ѡ вѣрнїи ѝз мертвых Карина ѝ Левгина снѡвъ великаго Сvмеѡна законника, иже сказаша, како Гдъ до Ада прийде ѝ стых изведе, в Стѹдитѣ написано (стор. 308—318), надрук. Памятки II, 305—314. В низу на стор. 318 підписано: Xiędz Borecki umar roku 1825.

63. Чудо Богородичине без початку (стор. 319—320), пор. Pfeifer, Marienlegenden, Stuttgart 1846, N. XX.

64. Слово ѡ болящем ѝ пред ѡбразом Спсовым ѝсповѣдающемъ грѣхи своѧ ѝ ѝсцѣлившемъ по сповѣди (стор. 320—321).

65. Жена грѣшнаѧ пришедши сповѣдати сѧ ѝ не хотяше грѣхов своих' повѣдати ѿйде ѝ ѡкрѣте на пѹти болящаго ѝ вземши ѐго в дом свой помазами ром ѝ ѿпѹщенїе грѣхов своих ѿ Бга прїять (стор. 321—322).

66. Слово ѡ прешедшой горѣ ѿ мѣста своего въ рѣкѹ Нилъ (стор. 323—325).

67. Слово како ѝскѹшаетъ дїявол мнихи (стор. 325—326).

68. Виденїе дши малого дитяти през стѹю Їѡаннѹ, котораѧ дша просила ѐй, жебы матцѣ ѐгѡ повѣдила, жебы карала дѣти свои, бо за злое выховане стислый рахѹнок бѹдет Бѹ ѿдавати (стор. 327).

69. O widzeniach, obiawieniach, zachwyceniach, pokazywaniu się anyołow dobrych y złych iako rozumieć (стор. 328—331).

70. O widzeniu duszy iedney z ognia wychodzącey nad słońce iaśnieyszey (стор. 331—332).

71. Oszukanie pustelnika iednego przez czarta (стор. 332—333).

72. Dusza ktora naznaczona do nieba, będzie w nim chociaż by y zgrzeszyła, a ktora nie iest naznaczona do nieba, chociaż by y w dobrych uczynkach żyła, na koncu iednak odpada przez wysokie o sobie rozumienie y pychę (стор. 333—335). На кінцї дописано: Roku 1826-go d. 7-a 9-ber snieg mały upadł i zaraz zginął, potem deszcz szedł do samego Bożego narodzenia polskiego, takie błoto było, że nie można się było na świat wyiawić, a od polskiego Bożego narodzenia trocha był mroz, a od nowego roku ruskiego wiatr panował.

73. O postawie Jezusa Christusa. Czasow Oktawiana cesarza niektory Lentulus w stronach żydowskiey ziemi, Heroda króla urzędnik Senatowi y wszystkiey radzie rzymskiey tak napisał (стор. 337—338), надрук. Памятки II, 205—206.

74. Люцидар ѿзнаймꙋючий ѿ речах сотворенных на нб҃си й на земли, з ґрецкого на рꙋский преложен҄ (стор. 338—356), без кінця, писано курсивом.

75. Житїе прп҃д. ѿц҃а Павла Өивейскаго ѿ с҃. Їеронима написано, жилъ рокꙋ снг҃. (стор. 357—362).

76. Слово ѿ смиренїи, йже всю силꙋ дїаволю побѣждаетъ (стор. 362).

77. Житїе ст҃ои Марины дв҃ци, йже в мꙋжеском ѡбразѣ спсе сѧ (стор. 363—369), пор. Н. А. Янчукъ, Юбилейный сборникъ въ честь Вс. Ѳ. Миллера, Москва 1900, ст. 365—366.

78. Житїе Еѵлогїѧ Алексан дрїйскаго й єдинаго ѡктѧтаго (стор. 369—371).

79. Приклад ѿ незгодѣ братерской й ѿ гнѣвѣ, длѧ которого дїавол҄ справил҄ то, иж сщ҃еникъ много мꙋчен за Ха҃ на конци ѿрек сѧ єгѡ, не простив брата, а йже ѿ него прощенїѧ просив й не полꙋчив, коронꙋ мч҃нкꙋю в҄ мѣсто єгѡ полꙋчивъ (стор. 371—375).

80. Житїе ст҃ого Пав҄лина єпп҃а Ноленского, который себе в неволю за сн҃а вдовина замѣною ѿдалъ (стор. 375—376).

81. Житїе прп҃дбнаго ѿц҃а Оу̂ара чꙋдотворца, йже ѿрочати тридневномꙋ прогл҃ати сотвори й капицꙋ свою на промєню завѣси (стор. 377—384).

82. Житїе й мч҃ние ст҃ого Өеѡдора стратилата҃, то є҃ полковника (стор. 384 - 390).

83. Житїе й мч҃нїе ст҃ои великомч҃нци Єкатерины (стор. 390 - 399).

84. Сказанїе аг҃глово ст҃омꙋ Макарїю ѿ оу̂мерших ъ дш҃ах й ѿ мꙋках (стор. 399—404), без кінця, пор. дод. XII, ч. 4.

XIX. Дрогобицький збірник.

Про сей рукописний збірничок подав я відомість у-перве в „Зорі“ 1886 р. стор. 155—156. Пізнїйше я передрукував із него дещо в „Кіевской Старинѣ“ і в Памятках (т. I, 23—26, 31—32, 255, 270—271, 273 - 274 і II, 50—65). Се властиво шматок більшого ру-

копису, 15 карток 4-ки, записаних досить дрібним письмом, без кіноварі, що вжита тільки на однім рисунку. Ті картки я одержав від о. М. Зубрицького. Оповіданя поміщені тут, списані переважно церковною мовою, хоч значно підмішаною народніми елементами; тільки декуди переважає народня мова. Ось зміст сего рукопису:

1. Конець оповіданя про Самсона (стор. 1), без початку, надруковано в „Зорі“ 1886 стор. 156, і Памятки I, 270—271.

2. **Во имѧ Ѿца и сна и стого Дха амин** (стор. 2—4), звісний апокріф, „Епистолія о недѣли“, без кінця, списана мовою близькою до народньої, часть надруковано в „Зорі“ loc. cit. Перед текстом рисунок: хрест на Адамовій голові, над ним напис: **ІНЦІ**, а по боках близше до хреста: **Іс. Хс. ни. ка. м. л. р. в. т. к**; дальше від хреста з правого боку буква під буквою: **В. Ш. Г. Н. Р**, а з лївого **Н, З. М. Г. Х. Б.**

3. Виривки із Слова сьв. Григорія про хрестове дерево, з вини переплетника порозкидані. І так маємо: **Ѡ древѣ томже, иже изросте изъ вѣнца Адамова** (стор. 17—18), **Ѡ третом древѣ, на немже распѧ сѧ разбойникъ невѣрникъ** (стор. 18), конець оповіданя про дерево, що принесли Соломонови демони (ст. 5) і **Ѡ главѣ Адамовѣ, котрѹю принесли дѣмони з древомъ** (стор. 5). Ті відривки були опублїковані мною, див. Памятки I, 31—32; II, 242—246.

4. **Слово стаго Василїѧ како їзгони бѣса из человѣка, писало сѧ в 1743 г.** (стор. 6—8), без кінця, пор. дод. XVI, ч. 14.

5. **Житие Пана Бга ншего Іс Ха і мтре его** (стор. 9—14), опублїковано Памятки II, 50 — 65. Тамже вказано, що початок сего оповіданя — дословний переклад першої глави Опецьової книги „Żywot Pana naszego Jezusa Chrystusa“.

6. **Слово стаго Ѿца ншего Аданасиѧ патриѧрхи алеѯандрийскаго ѿ Мелхиседецѣ**, 1742 anno (стор. 14—16), пор. Памятки I, 97—100 і дод. XVI, ч. 9.

7. **Житие ѿ Адамѣ ї Єввѣ ї ѡ согрѣшенїи ихъ и изгнанїю из раѧ и ѧко бил по согрѣшенїю** (стор. 23—24, 19—22), друковано в „Кіевской Старинѣ“ і в виємках Памятки I, 23—26.

8. Конець оповіданя про те, як Давид писав псалтир (стор. 23), друковано Памятки I, 273—274.

9. Конець оповіданя про те, як Сиф ходив до раю (стор. 17), пор. Памятки I, 35—36.

10. Мцꙗ марта к ꙁ҃. днь. Преподобнаго Ѡца нашего Ялеѯеꙗ чловека Бжїꙗ (стор. 25 30), пор. дод. XVI, ч. 40. остатні дві картки дуже пообдирані по рогах разом з текстом.

На стор. 3 на марґ. на горі підпис: Kondratko Jawor, на стор. 4 Іван Kondratkow. На стор. 23 під текстом: Pisał Stanisław Mi (решту вишкрябано). Писало сѧ 1743 anno. Pysało sią przy petri Czorniewiczowi Mieszczanin Drohobycki.

На одній стороні на внутрішнім марґінесі здовж тексту була написана нар. пісенька:

Ой дай хоть трошечки,
Кȣплю тобѣ панчошечки;
Ой дай, потѣшȣ сѧ,
Як не даш, покѣшȣ сѧ.

На жаль при переплеті сей напис заліплено.

XX. Камянський Богогласник 1734 р.

Отсей рукопис, визичений менї за ласкавим посередництвом д. Кароля Бандрівського, старшого комісаря податкового в Грибові, з села Камяної грибівського пов.,— то книжечка в малу 4-ку, писана одною рукою, з виємком кількох карток вліплених пізнїйше, досить старанно, полууставом, з киноварними титулами і грубо рисованими заставками. Книжечка в новійшій оправі, захована досить добре, хоч на картках (сїрого, грубого паперу) видно слїди довгого і частого вживаня. Деякі картки пороздирані і позаклиювані; де инде старе писанє заліплено картками і на них написано відповідний текст новим почерком. На кождій сторонї пересїчно 20 рядків тексту в лінїйній рамцї; на горішній лїнійцї на серединї йде жива паґінация писана киноваром, а з боку кирильська паґінация, але ведена з помилками. Остатня сторінка має число 247; але по стор. 19, 20, 59, 60, 70, 89, 93, 153, 154, 155, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 179, 180, 181 лишено по одній сторонї непаґінованій, натомісь числа 61, 70, 89, 93, 149, 153, 179 і 229 покладено по два рази. Бракує карток, що мали стояти як стор. 11—14, 100—148 і 182—183; натомісь вставлено по дві картки пізнїйше писані і непаґіновані між стор. 205—206, 209—210, 223—224 і 227—228; ся остатня сторінка має однак замісь 228 паґіну 229, що повторяєть ся зараз на дальщій сторінцї. Таким робом виходить, що рукопис мав первісно 258 сторін або 129 карток, а тепер має їх лише 105 крім ненумерованої титулової карти. На тій картї, приклеєній до руко-

пису пізнійше, бачимо серед орнаментів подовгасте колісце, а в ньому киноварний титул: **Пѣсни третѣ четырдесятницы и п҃нницы ѿ нд҃лѣ мытаревой даже до пятюнкы, списанный року ҂а҃ѱлд҃.** Сей титул, певна річ, належить тілько до одної части збірки, а власне до тої, що має далї окремий титул „Компендїюмъ". Але чи й верхній титул „Пѣсни третѣ" стосуєть ся тілько до тої одної части, чи до цїлої книжки? Може бути, що в титулї виставлено специяльно піснї великопіснї для того, бо ся часть була найважнїйша в цїлій збірцї, а „Пѣсни третѣ" належать до цїлої книжечки, що була третьою частиною більшої збірки. Я склоню ся до такої думки з огляду на те, що иньші ґрупи пісень у отсїй книжцї — а є їх, як побачимо — більше віж три, не мають нїякої специяльної нумерациї; далї з огляду на те, що в тій самій околицї того самого року був списаний иньший збірник духовних пісень, якого зміст, о скілько можна догадувати ся, доповнював зміст отсеї збірки, так що міг бути першою або другою її частиною.

А. **Начало съ Богомъ пѣсней на праздники Бг҃ородичныи** (стор. 1—33).

1. **На рождество пр҃той Вл҃дчицы нш҃ей Бц҃и пѣснь а҃.** (стор. 1—3), поч. **Сей дн҃ь Гд҃нь ликуйте.**

2. **Пѣснь в҃. под. Архагґли** (стор. 3—5), поч. **Радуйте ся вси людїе, дв҃а ся раждаетъ.**

3. **Пѣснь г҃. ѿ фамилїи Їс Хс҃та** (стор. 5—6), поч. **Самопата Анно ст҃а.**

4. **На Покров пре҃стой Бц҃и пѣснь а҃. под. Не плачъ Рахили** (стор. 6—10), поч. **Бг҃ъ на пр҃толѣ к' нб҃сномъ колѣ.**

5. **Пѣснь в҃. на той праз.** (стор. 10), без кінця, поч. **Яко Бгом' преизбранную.**

6. Конець піснї на Введение (стор. 15—16).

7. **На зачатїе пр҃тыя Бц҃а** (стор 16 — 18), поч. **Слава будъ Бг҃у к' Трцы единому.**

8. **Пѣснь в҃. под. Бц҃е вѣрным** (стор. 18—20), поч. **Завитай церко Ѿца предвѣчнаго.**

9. **На Благовѣщенїе пре҃стыя Бц҃а пѣснь первая** (стор. 20—22), поч. **Да прїйдетъ всему мѣру радость**, пор. Богогласникъ 1790, ч. 98.

10. **Пѣснь в҃. на той празник** (стор. 22—24), поч. **Прїйде архагглъ к Назаредъ къ двѣ.**

11. **Пѣснь г҃. на тойже праз. под. Архагґли з неб.** (стор. 24—25), поч. **Послан бы҃ агглъ Гаврїилъ къ Двѣ пр҃той.**

12. На положеніє чтныя ризы пртой Бци пѣсн на под. Закитай цорко (стор. 26—27), поч. Ѡ преславная дво престая.

13. На Ѹспеніє престой Бци пѣсн а. под. Похвала (стор. 27—29), поч. Пріийдѣте з аггли вси концы земный.

14. Пѣснь в. на той праз. под. Послан бы (стор. 29—31), поч. Архаггли з нба пришли до Бци.

15. На положеніє чтнаго пояса пртой Бци пѣснь а. подобен Сличнa ютренко. Иже в напастех й въ оклеветаніи сѹщи да поют (стор. 32—33), поч. Иже ѿ срдца до тебе вздыхаемъ. В низу: Конецъ пѣснямъ на празники Бгородичныя.

Б. Починают ся пѣсни пртѣй Богородици всегда пѣваемая (стор. 34—64).

16. Пѣснь ѿ пртой Бци а. сложенна в рокѹ ҂аѱла. (ст. 34—37), поч. Чтая дво, нбсна царице. Читаємо тут між иньшим:

Змилѹй ся Панно над пол'сковъ коронωкъ,
ѹсмиряй звады, згодѹ меджи паны
найспокойнѣша дай Панно над панны.
Геретиковъ засъ срдца камен'ные
Змягчъ и лютерске блѹды оупертые.
Которасъ славна в Сокал'скомъ ѿбразѣ
й в Чен'стоховскомъ славнѣйша, где князѣ
Тобѣ покорный поклонъ й царіє
Ѿдаютъ й всѣ под ноги людіє
Твои падаютъ, чѹдами вславіона.
З Жировицкого малого икона
великы ласки просящимъ роздаешъ,
и в Борѹнской ся црькви величаешъ,
Борки кохаешъ, гдысъ ся тамъ зявила,
и Ярославскесъ поле збогатила
своими ласками, котрыми пред вѣки
Бгъ тя оувел'билъ медже человѣки.
Львовска каплица крваве слезы зна
твои, коли Львовъ моръ тяжкій чекае.
И Почаевска тебе славитъ скала,
й в Подкаменю в велкой-съ славѣ стала.

Судячи по мові, се виглядає на переклад із польського. Вичислені тут чудотворні ікони Сокальська, Ченстоховська, Борецка (коло Ряшова), Ярославська, Львівська і Підкаменецька — латинські, а Жировицка, Борунська і Почаївська — руські, пор. Ks. Sadok

Barącz, Cudowne obrazy Matki najświętszej w Polsce. Lwów 1891, під відповідними назвами.

17. Пѣснь в҃. ѿ престой Бці (стор. 37--37), поч. Звѣздо морска, ты Гда, переклад з польського.

18. Пѣснь г҃. ѿ престой Бці (стор. 38—39), поч. Радуй ся Матко Бга пред вѣки.

19. Пѣснь д҃. Бці, под. Пречтая панно (стор. 39), поч. Ѡ Мріє чтая.

20. Пѣснь є҃. ѿ престой Бці (стор. 39—41), поч. Бгоизбранная Мти ѿтроковице.

21. Пѣснь ѕ҃. Бці, под. Чтая Бце (стор. 41—42), поч. Ѕвѣздо яклающая слнца.

22. Пѣснь з҃. ѿ пртой Бці (стор. 42), поч. Ѡ Мти дво чтая.

23. Пѣснь и҃. ѿ прстой Бці (стор. 43), поч. Ѡ Мти дво стая.

24. Пѣснь ѳ҃. ѿ престой Бці (стор. 43—44), поч. Стая Бце, грѣшнымъ людемъ помощнице.

25. Пѣснь і҃. Бці под. Возлюбила мти (стор. 44), поч. Пртая панно, тя непрестанно молим оустнами.

26. Пѣснь аі҃. ѿ пртой Бці (стор. 44—45), поч. К тебѣ Бжія Мти прибѣгаемъ.

27. Пѣснь ві҃. ѿ пртой Бці (стор. 45—46), поч. Бце црнице, пртая Владычиче [sic!], пор. Богогл. ч. 139.

28. Пѣснь гі҃. ѿ пртой Бці, под. Сличнa ютренко (стор. 46—47), поч. Бце вѣрным ѡбороно.

29. Пѣснь ді҃. ѿ пртой Бці, под. тойжде (стор. 47—48), поч. Слѣчна ютренко до слнца прибрана.

30. Пѣснь еі҃. ѿ пртой Бці (стор. 48—49), поч. Роже сличная, дво чтая.

31. Пѣснь ѕі҃. ѿ пртой Бці, под. Бгоизбранна (стор. 49—50), поч. Пртая панно, аггльска црнице.

32. Пѣснь зі҃. ѿ пртой Бці (стор. 50—53), поч. Чтая дво црнице, Мріє Бгородице.

33. Пѣснь иі҃. ѿ пртой Бці (стор. 53—54), поч. Радуй ся црце, нша застꙋпнице.

34. Пѣснь ѳі҃. ѿ пртой Бці (стор. 54—55), поч. Дво мти преблгая.

35. Пѣснь к҃. ѿ престой Бці (стор. 56), поч. Ѡ пртая Дво, помощнице моя, пор Богогл. ч. 142.

36. Пѣснь ка҃. на добраноч̑ пр҃тѣй Бц҃и (стор. 56—57), поч. Ѡ Госпоже возвеличенна.

37. Пѣснь кв҃. на всяк̑ дн҃ь за утра пр҃той Бц҃и (стор. 57—58), поч. Завитай рана ютрен̑ко, перекл. з польського.

38. Пѣсн̑ Кїевская, под. Возвесела вест наст. (стор. 58—61). Подаємо тут повний текст сеї пісні:

Пѣсн̑ Кіевская.

Побѣдителная всѣм̑ Кїевскїя страни
Воспойте мт҃цѣ бж҃ой пришедшой ѿ брани.
Ѿ Вишъгорода Днѣпра Кїевоподолѣ,
Є҆гда варварскїм̑ полком преславно ѡ҆долѣ.
Преизбранная всѣмъ родомъ воевода
Потопи силу в̑ Днѣпри а҆гарянска рода.
И҆ ꙗко и҆ногда в̑ мори Фараѡна силна,
Под Константином полем Скипрска ѕвѣря дивна.
В тисящном року шест сот̑ шесть десятом в̑торомъ
Хотячи плисти през Днѣпръ за своим табором,
Взяли и҆кону на плот въ Вышъгородском храмѣ,
в̑ Днѣпровой А҆гаряне да не потонут̑ ꙗ҆мѣ.
Стопоша на и҆кону вси врази во водѣ, —
дивна побѣда є҆ силной Воеводѣ. —
Столпомъ ѡ҆гненным страшным над Днѣпром ꙗвленным,
шумом бурным, ѡ҆блакомъ дождевнымъ.
Бг҃ородична же и҆кона намѣстна,
Дв҃а пречудна, славна мт҃и безневѣстна
Носящи на руках̑ єдинородна сина,
взяла на свой ѡбраз врага Татарина.
И҆ не утопе дв҃а страну Днѣпра вину,
лечъ Днѣпромъ в дожд̑ понесет̑ [в] кїевску долину.
Є҆гда же ста под Кїевъ Мр҃їя невѣста,
плѣненна Кїевяном в̑звши невѣдѣста,
Же и҆ ѡбразом быти Мт҃и Бг҃а жива
Хотѣла плысти Днѣпром, и҆ преславна дивна,
Рождшїя творца свѣту, вѣку стремленїю
противко и҆дет̑ Бг҃а по повеленїю.
Манастыръ Брат̑цкїй просто в̑ Днѣпр измѣряетъ,
же недвижну противу вещ̑ в̑ тя оу҆вѣряет̑.
Познавши люде чудо, и҆ноци пришедши
сосуд в̑зяли бж҃ествень бисер произведшїй.
Ѿ якъ щасливые суть води Днѣпровые,

йбо сосѹды єст' неба перловыє.
Ѿ воды взяли ковчегъ Мойсея новаго;
желалъ Кїєвъ оусердно здавна таковаго.
Ѿсѣчен'нїй ѿ гори камен' Вишъгорода
взяли такова в' Днѣпри поразивыи рода.
Над воды выходитъ дщи фараѡна;
к' твоемѹ брегѹ спѣшит горняго Сїѡна,
в' нейже Бгъ явлень є блговолилъ жити:
гора сїя хощетъ твой Їѡрданъ здобити.
С таким триѹмфом [въ] мѣсто по войнѣ приходить,
на знакъ видѣти ѿ Татаръ єдинаго приводит.
Оуподоби ся кѹпцѹ Владимерѹ крестящѹ,
бисеръ показалъ й двѣ несѹщѹ.
Бо ѡрѹжїєм' незносным князїя два брата
в' Кїєв' дворъ свой ѡтчают, ѿмѣтают врата.
Ѿцнїй ся, цнїй Могило, витай Бга и мтки,
приходит фѹндаторка к' тебѣ к' недостаткѹ.
Ѿкрїй Могило смрти могилѹ й ямѹ,
йзволи ся здє быти премѹдрости храмѹ.
Оуявленъ ѡбраз й ѡбвѣшенъ вєрбомъ
в' рокѹ тисящном шест' сот' пятдесятом первом'.
Юж' маларская єго рѹка малювала,
нє замалюванна в нем язва зостала.
Блгодарственния вси Кїєвскїє страни,
воспойте Мтцѣ Братцкой пришедшей ѿ брани.

39. Пѣснь престой Бци ѡ чѹдовномъ ѡбразѣ в' Самбори (стор. 61–62), поч. Дивны твоя тайны, пор. Богогласникъ 1790, ч. 133.

40. Пѣснь в̃. ѡ том, под. Источникъ (стор. 62—63), поч. Днє црица велегласно во вся страни возгрѣмѣла.

41. Пѣснь пртой Бци, под. Излия ся благ. (стор. 63—64), поч. Пречта дво мати рѹскаго краю, пор. Богогласникъ 1790, ч. 134 і Kantyczki z r. 1785, I, 48—49.

B. Начало съ Бгом' пѣсней на праздникї Гдьскїя й нарочитым стым' (стор. 65—136). Мца сєптєврїа въ начало їндикта єжє єсть новаго лѣта.

42. Пѣснь а̃. къ Гдѹ нш̃емѹ Їсѹ Хтѹ, подобенъ Непостижим. (стор. 65—66), поч. Самовластномѹ твомѹ ѹченїю.

43. Пѣснь в̃. Їсѹ сладкомѹ (стор. 66—67), поч. Похвалѹ прїнесѹ сладкомѹ Їсѹ.

44. На всемирное воздвиженіе чтнаго крта Гнѧ пѣснь а҃. подобенъ Стала мти болюч. (стор. 68—70), поч. Кртъ стый днѐ возносит' сѧ.

45. На сщенномꙋченика Їωсафата казаніе пѣваемое ѡ страданіи его, под. Црю Хе пане (стор. 70—73), поч. Послꙋхайте що зробила, перекл. з польського, пор. Богогласникъ 1790, ч. 147 і Kantyczki z r. 1785, IV, 75—78.

46. На зачатіе стго пррка и прдтечи кртлѧ Гнѧ Їωанна, пѣснь таѧ ноты той, ꙗко Прїйде архаггл (стор. 73—74), поч. Аггл с нбесе въ Їюдею.

47. На преставленіе Їωанна Бгослова въ кѕ. Септев. Пѣсн' ноты той: Ѡ Варваро мчнице (стор. 75—76), поч. Їωана Бгослова, пор. Богогласникъ, ч. 190.

48. Мца ѡктокрїа въ д. дї. преподобной матерѣ нашей Параскевїи, еже есть Пꙗтцѣ Терновской, пѣснь а҃. под. Дво мти преблагаѧ (стор. 77—80), поч. Процвила еси пꙋстыни.

49. Пѣсн' в҃. прпдбной Парас. под. Пр̃чтаѧ панно (стор. 80), поч. Возлюбила мти аггльско жити.

50. Стомꙋ всехвалномꙋ апл8 Лꙋцѣ пѣснь а҃. подобенъ: Бце вѣрным ѡб. (стор. 81—82), поч. Прїйдѣте вѣрны, въ пѣснехъ восхвалимъ.

51. Пѣснь в҃. подобенъ тойже (стор. 82—83), поч. Что тѧ нарекꙋ, апле стый.

52. На стого и славнаго великомчника Димитрїа пѣснь а҃-ѧ, подобенъ Веселаѧ нам новина (стор. 83—85), поч. Прїйдѣте вси днесъ вѣрнїи.

53. Пѣснь в҃. под. Бце црице (стор. 85—86), поч. Ликꙋйте свѣтло празднꙋюще.

54. Мца ноеврїа въ а҃. на стых безсребрникъ Козмы и Дамїана пѣснь самоподобна (стор. 86—89), поч. Свѣтых' безсребрникъ и свѣтила темныхъ.

55. Пѣснь в҃. под. Бце вѣрным ѡбор (стор. 89—90), поч. Свѣтлый восїѧ нам днес сей всѣмъ праздникъ.

56. На соборъ архистратига Михаила пѣснь а҃., подобенъ Закитай црко (стор. 91—93), поч. Прїйдѣте вси днѐ честно восхвалѣте.

57. Пѣснь в҃. под. Похвалꙋ прим. (стор. 93—96), поч. Хвалим тѧ вси згодне.

58. **Мц҃а ноемврїа въ гі. пѣснъ ст҃омꙋ Іωанꙋ Златоꙋстомꙋ** (стор. 96—98), поч **Златокованнꙋю трꙋбꙋ**, пор. Богогл. ч 160.

59. **На ст҃ого ап҃ла Андреа, пѣснь ноты той ꙗко Розмышлай себѣ** (стор. 98—99), поч. **Воспойте вѣрны Петрова сродника.**

60. **Мц҃а декамврїꙗ. Ст҃ой велимꙋченици Варкарѣ пѣснь, может' пѣти на тꙋю нотꙋ, ꙗко таа: Смꙋтне ме ср҃дце** (стор. 100—102), поч. **Краснаа дв҃о, кровъ та оукрашаетъ.**

61. **Пѣснь в҃. под. Іωана Бг҃ослова** (стор. 103—104), поч. **Ѡ Варварω мч҃нице**, пор. Богогласникъ ч. 165.

62. **Иже въ ст҃ых ѽтцꙋ нш҃емꙋ Николаю архиеп҃пꙋ пѣснь а҃-а, подобенъ Дв҃о м҃ти преблаг.** (стор. 105—107), поч. **Николае ст҃ителю.**

63. **Пѣснь в҃. с҃. Никол. под. Фалшиваа Юно** (стор. 107—110), поч. **Що ти за похвалꙋ воздамъ Николає.**

64. **Пѣснь г҃. с҃. Никол. под. Чт҃аа дв҃о црц҃е** (стор. 110), поч. **Весела намъ всѣмъ настало.** Кінця нема. Між стор. 110 і 111 затрачено, судячи по старій паґінациї, 50 сторін.

65. [**Пѣснь на Богоꙗвленїе**, поч. **Їорданъ рѣко оуготовиса**], без початку, конець на стор. 111. Пор. Богогл. ч. 28. На марґ. приписано: Atanas Przysłop[ski] sowtys Kamięski Dnia 9.

66. **Пѣснь в҃. под. Ѿ оутров. дв҃ыа** (стор. 111—113), поч. **Крещает' са Вл҃дка во Їωрдани**, пор. Зап. н. т. і. Шевч. XIV, misc. 11 і т. XV, стор. 48.

67. **Пѣснь г҃. под. Ѽ прест҃аа дв҃о** (стор. 113—114), поч. **Горы сладост веселїа ннѣ йспꙋщайте.**

68. **Пѣсн' д҃. под. Ѿ оутробы дв҃ыа** (стор. 114—115), поч. **Ѿ Галилеа Хр҃тосъ**, пор. Зап. н. тов. ім. Шевч. XIV, misc. 11.

69. **На соборъ ст҃ого Іωана кр҃тителя пѣснь ноты той ꙗко: Весела нам всѣм** (стор. 115—116), поч. **Ст҃ый великїй пр҃рче.**

70. **Мц҃а феврꙋарїа въ в҃. ден на Стрѣтенїе Гд҃а нш҃его пѣснь а҃. подобен Непостижимый** (стор. 117—118), поч. **Неѽписанный Бг҃ъ слово ꙗви са.**

71. **Пѣснь в҃. Стрѣт. под. Їωрдане рѣко стан** (стор. 118—120), поч. **Симеωне днес трезви са.**

72. **Мц҃а апрїлѧ въ кг҃. денъ. пѣснь ст҃омꙋ великомꙋченикꙋ Геωргїю** (стор. 120—123), поч. **Страдалче Гн҃ь, ст҃е Геωргїе.**

73. Мц҃а мая въ д҃· день, на пренесенїе мощей с҃того Ѿц҃а наш. Николая пѣснь а҃. под. Похвалꙋ нрїнес. (стор. 124—126), поч. Тебе похваляемъ чꙋдне Николае.

74. Пѣснь в҃. Никол. под. предвѣчный род. (стор. 126—127), поч. Ой хто хто Николая любитъ пор. Пѣсни набожныя, Перем. 1834, стор. 98—100 і Зап. н. т. і. Шевч. т. XV, ст. 35—36.

75. Мц҃а йюнїя въ кд҃. дн҃ь, на рождество с҃таго Їωана кр҃тля Гд҃ня пѣснь сїя на под. Похвалꙋ прїнесꙋ (стор. 127—129), поч. Горняго Сїωна, пресвѣтлаго сл҃нца.

76. С҃тым ап҃тломъ Петрꙋ й Павлꙋ пѣснь сїя под. Смꙋтне ми ср҃дце (стор. 128—130), поч. Прїйдѣте вѣрныхъ хр҃тїянъ соборы.

77. Мц҃а іюлїа въ к҃. дн҃ь, с҃томꙋ й славномꙋ пр҃ркꙋ Ілїй пѣснь самоподобна (стор. 131—132), поч. Источниче бл҃годати, пор. Богогл. ч. 201 і Зап. н. т. і. Шевч. т. XV, ст. 42—43.

78. Мц҃а авгꙋста на с҃тое преωбраженїе Гд҃а Бг҃а, пѣснь а҃. под. Ѡ пр҃стая дв҃о (стор. 132—133), поч. На Ѳаворѣ преωбраж ся, пор. Богогл. ч. 70.

79. Пѣсн' в҃. под. Побѣдител' всѣм' (стор. 133—134), поч. Възыграйте радостне Ѳаворскые горы.

80. На ꙋсѣкновенїе честной главы кр҃тля пѣснь сїя на под. Ѿ востока восїя (стор. 134—136), поч. Бѣгая въ пꙋстиню свѣта в'далих ся.

Г. Компендиꙋм', си ёстъ събранїе пѣсней четеридесятници й пятдесятници (стор. 137—228).

81. В нд҃лю ѡ мытари и фарис. под. Страшливаго маистатꙋ (стор. 137—139), поч. Ꙋмиленой мл҃твѣ смиреной.

82. Пѣснь в҃. под. Ѿ ꙋтробы дв҃ыя (стор. 139—141), поч. Различїе разꙋмѣй дш҃е вѣрная.

83. В нд҃лю блꙋднаго сн҃а пѣснь а҃. под. Їωрдан' рѣко (стор. 142—144), поч. Превзыйдох мїра ѕолми, ω мой Бж҃е.

84. Пѣснь в҃. (стор. 144—145), поч. Нѣсмъ достоинъ нарещи ся сн҃ом твоимъ.

85. В сꙋботꙋ мясопꙋстнꙋю пѣснь а҃. ѡ разлꙋченїи дш҃и Ѿ тѣла, под. Ѿ востока восїя (стор. 146—147), поч. Егда дш҃а Ѿ тѣла разлꙋчает' ся, пор. Богогл. ч. 235.

86. Пѣснь в҃. Прошенїе за мр҃твыя (стор. 147—149), поч. Дн҃ь гнѣвꙋ, дн҃ь лютѣ бѣдѣ. Се переклад звісного латинського гимну Dies irae, dies illa, польський текст Kantyczki IV, 59—61.

87. В неделю мясопѹстнѹю ѿ сѹдѣ, пѣснь а҃. подобенъ: Ѡ прекрасная пѹстын. (стор. 150—151), поч. Плачѹ ся и̂ оужасаю.

88. Пѣснь в҃. под. Радѹй ся црице (стор. 151—152), поч. З болестїю срдца въпїю до Бга.

89, Пѣснь г҃. ѿ страшом сѹдѣ (стор. 152—154), поч. Гдь приходитъ грѣшныя мѹчити.

90. Пѣснь д҃. ѿ страш. сѹдѣ, под. Ї̈орд. рѣко (стор. 154—157), поч. Слѹхай що живо гласѹ страшливогѡ.

91. Пѣснь є҃. ѿ сѹдѣ грѣшных (стор. 157—158), поч. Плачъ дше и̂ рыдай горе, пор. Богогл. ч. 37.

92. Пѣснь ѕ҃. ѿ чтирех рѣчах ѿстат., ѿ смрти, ѿ сѹдѣ, ѿ пеклѣ, ѿ цртвѣ, подобенъ . . . . . (стор. 158), кінця брак, є тілько одна строфа, що поч. Ѡцкнїй ся діш̑о, боск близка смрти Між стор. 158 і 159, судячи по старій пагінації, брак 12 сторін.

93. Ндля г҃. стго поста кртѹ поклоненїе, пѣснь ѿ кртѣ Гднемъ самоподобна (стор. 159—161), поч. Ѡ треблаженное древо.

94. В недлю четвертѹю святого поста тренъ ѿ страсти Хвои жалосный (стор. 161—162), поч. Ї̈съ Хс всегѡ свѣта.

95. Тренъ в҃. жалб. о стрти Хвой (стор. 163), поч. Ѡ якъ ѿкрѹтна в' срдцѹ моемъ рана.

96. В' сѹботѹ пятой ндли, похвала пречтой Бци, пѣснь Бци самоподобна (стор. 164—166), поч. Хвалять тя блжащие пртля двце. Картка 165—166 в горі передерта так, що бракує верхньої третини разом з текстом.

97. В ндлю пятѹю стгѡ поста трен ѿ мѹках Хвыхъ (стор. 166—169), поч. Ѡче Бже всемогѹщїй, переклад з польського пор Kantyczki IV, 3.

98. Тренъ в҃ о мѹках' Хвтких' (стор. 169—170), поч. Ѡ Ї̈се, творче црю.

99. Тренъ г҃. ѿ мѹкахъ, под. Сличнa ютрен. (стор. 171—172), поч. Ѡ срогїй плачѹ, срдце проражаешъ.

100. Тренъ д҃. о мѹ. Хрто. под. Смѹтне ме срдце, под. Що ти на добрѹ нощъ Ї̈се, Ї̈се (стор. 172—174), поч. Ѡ кто бы мнѣ то даль, абымъ былъ ѡрлятомъ.

101. В' неделю цвѣтнѹю пѣснь первая сам. под. (стор. 175—177), поч. Ї̂ерѹсалиме воспрїими днесь Ха. Акростих: Ї̈ѡанъ Бѹховецкї.

102. Пѣснь в҃. под. Їωрдан рѣко (стор. 178—179), поч. Денесь благодатъ нась собираетъ.

103. Пѣснь г҃. подоб. Ѳличнаютрен. (стор. 179—182), поч. З нб҃а зосланый сн҃ъ Бг҃а живогѡ. Далї додана на тій самій стор. Стихира глас д҃. Днес бл҃годатъ ст҃аго дх҃а насъ съкра, без кінця. Первісно теперішня стор. 183 наступала зараз по стор. 178, так що конець пісні ч. 102 маєть ся на стор. 183 і другий раз на 179; дві картки (стор. 179—182) вставлено пізнїйше.

104. Въ ст҃ый й великїй четвертоктренъ первый (стор. 183—184), поч. Царю Хрт҃е Пане милый, пор. Богогласникъ ч. 39 і Зап. наук. тов. ім. Шевч. т. XVII, стор. 52—53.

105. Тренъ вторый (стор. 184—186), поч. Юже декретъ подписꙋетъ, пор. Богогл. ч. 41 і Зап. н. т. і. Шевч. т. XVII, ст. 55—57.

106. Въ ст҃ый й великїй пяток тренъ жалостный а҃. (стор. 186), поч. Ис҃ъ Хе҃ пане милый, пор. Богогл. ч. 40.

107. Трен' жалос. в҃. под. Ѡ дв҃це прч҃тая (стор. 187—188), поч. Послꙋшайте, що зробила проклятыхъ Євреевъ сила.

108. Въ ст҃ꙋю й великꙋю сꙋботꙋ тренъ жалосный (стор. 189), поч. Що ти на добрꙋ нощ Іс҃е оуспленный.

109. Въ ст҃ꙋю великꙋю нд҃лю Пасхи на Воскресенїе Христово пѣснь первая самоподобна (стор. 190—191), поч. Іс҃ Хс҃ воскресь нн҃ѣ, пор. польський текст Kantyczki IV, 37—38.

110. Пѣснь в҃. на Воскрнїе Хв҃о (стор. 191—194), поч. Веселый нам днес дн҃ь настал, переклад з польського, пор. Kantyczki IV, 36.

111. Пѣснь г҃. на Воскрнїе Хв҃о, под. Ѿ оутрок. (стор. 194—195), поч. Воскрес Іс҃ъ ѿ гроба, радость всїя.

112. Пѣснь д҃. на Воскрнїе Хв҃о (стор. 195—196), поч. Йзыйдѣте агглъ лики въ срѣтенїе Вл҃дки, пор. Богогл. ч. 52.

113. Пѣснь е҃. под. Ѡ прекрасная пꙋст. (стор. 196—198), поч. Въ вечеръ же сꙋботный.

114. Пѣснь ѕ҃. на Воскр. Хв҃о (стор. 198—200), поч. Іс҃ Хс҃ з мертвыхъ всталъ есть.

115. Въ четверток Възнесенїя пѣснь первая, подобенъ: Воскрес Іс҃ ѿ гроба (стор. 201—203), поч. Ієрꙋсалим же град й ст҃ый Сїѡнъ, акростих: Иѡан Бꙋховецкї.

116. Пѣсн' в҃. Вознесен. под. Похвалꙋ прин. (стор. 203—204), поч. Прїйдѣте вѣрный совокꙋпленный.

118. Пѣснь д҃. Вознес. подоб. З болестїю ср҃дца (стор. 207—208), поч. Дхновенїемъ дх҃а Хс҃ даетъ нꙋждным, акростих: Димитрий Рїйницкий.

119. В неделю пятдесятную пѣснь перкая, подобенъ Іерусалим (стор. 209- 211), поч. Исъ спситель нашъ аплом сердца, акростих: Иоан Буховецкі.

120. Пѣснь в. под. Размышляй себѣ (стор. 212—213), поч. Црю нбсный и утѣшителю.

121. Пѣснь г. о тройци, под. Иордан' рѣко (стор. 213—215), поч. Тройце стая, Бже ласкавый, пор. Зап. н. т. і. Шевч. т. XV, ст. 30.

122. Пѣснь д. о тройци стой, под. Тебѣ честь хвалу (стор. 215—216), поч. Творче и Бже, пане ласкавый.

123. Въ неделю всѣхъ стыхъ пѣснь а. о тройци стой, под. Яко Бгом предизк. (стор. 216 - 218), поч. Пресущественная тройце.

124. Пѣснь в. о стых' и грѣшных (стор. 218—219), поч. Тамъ за горою за нбною стыи веселят ся.

125. Въ десятый четверъ Бжия плоти, пѣснь а-я. подобен Іордан рѣко (стор. 219—220), поч. Тебѣ честь хвалу нашъ вѣчный Бже, з польського, пор. Kantyczki IV, стор. 42.

126. Пѣснь в. тойже (стор. 220—221), поч. До тебе Пане смиренно воламе, переклад з польського, пор. Kantyczki IV, ст. 45.

127. Пѣснь г. (стор. 221—222), поч. Їсе, Їсе, Їсе, Їсе, покарме нбсный.

128. Въ пятнюнку і. по Воскресеніи лямент болесной Бци перкый (стор. 222—226), поч. Южъ тя жегнавъ мой наймил'шій сну Хртусе перекл. з польського, пор. Kantyczki IV, стор. 23.

129. Ламенть в. прчтой Дві (стор. 226—228), поч. Стала мти болѣюча, переклад латинського гимну Stabat Mater dolorosa, пор. польський текст Kantyczki IV, стор. 20.

XXI. Угроруський сьпіванник А.

Сей сьпіванник, привезений д. Гнатюком із північної Угорщини, списаний, судячи по письмі, при кінці XVIII або в початку XIX в. і хоч має більшину пісень таких, які знаходять ся в друкованім Почаївськім Богогласнику, то про те, здаєть ся, зладжений незалежно від нього, на основі иньших рукописних збірників. Про се переконує нас не тілько текст пісень ідентичних з почаївськими, тут значно відмінний, але також брак порядку подібного до друкованого Богогласника і значне число пісень, яких нема в тім виданю і які звичайно не стрічають ся в сьпіванниках копійованих із друкованої книги.

Рукопис — невеличкий зошит сїрого паперу в більшу 8-ку, сильно затовщений, але зрештою досить добре захований, писаний досить гарним полууставом; текст пісень не роздїлений на вірші, тілько кожда строфа зачинаєть ся a capite і початкова її буква так само як титул кождої пісні написані киноваром. Початку анї кінця рукопису нема і хоча текст першої пісні маєть ся весь, але нема титулу, що певно був на попереднїй картці. Рукопис має тепер 12 карток і містить ось які пісні:

1. **Янгелъ пастыремъ мовилъ,** (стор. 1 — 2), пор. руський текст Зап. н т ім. Шевч. т. XVII. ст. 62 63; польський Kantyczki II, 12.

2. **Пѣснь стѣлю Василїю** (стор. 2—4), звісна пісня про Василия і Евладия, надрукована мною з галицьких копій у Житю і Слові III, 307 - 312.

3. **Пѣснь Богоявленїю Гдню, под. Воскресъ Їсъ ѿ гроба,** поч. **Крещаетъ ся Влка къ Їордани** (стор. 4—5). Пісня не поміщена в Богогласнику, але друкована в пізнїйших пісенниках Ставропігійського видання і доси дуже популярна в горах і на галицькім Підгірю, пор. дод. XX, ч. 66.

4. **Пѣснь Богоявленїю Гдню** (стор. 5—6), поч. **Їорданъ рѣко оуготови ся,** пор. Богогласникъ ч. 28; дод. XX ч. 65.

5. **Пѣснь Срѣтенїю Гдню, под. Радуй ся Црице** (стор. 6—7), поч. **Свѣтло днесъ ликуйте, псалмы восклицайте.**

6. **Пѣснь во нлю ѿ блудномъ** (стор. 8 - 9), поч. **На рѣкахъ сидяще горко Вавилона,** — се властиво перевіршований псалом, пор. Богогл. 34.

7. **Пѣснь въ нлю мясопустную** (стор. 9—10), поч. **Плачи душе, рыдай горе,** пор. Богогл.ч. 37; дод. XX, ч. 91.

8. **Пѣснь ѿ страшномъ судѣ** (стор. 10—14), здаєть ся угроруського складаня, подаємо першу строфу:

Горѣ, горѣ душе моя ко творцу своему
Бѣжи, бѣжи съ еленемъ къ источнику живому,
к' нему тамо припади
й его ся наслади,
который завше памятаетъ,
кто ко нему прибѣгаетъ.

Ся пісня має акростих, що дає назву автора: Гедеон Пазїй.

9. **Пѣснь Благовѣщенїю престой Богородици,** поч. **Ликуй днесь Сїоне** (стор. 14—17), пор. Богогл. ч. 107.

10. Пѣснь великопосна (стор. 17—19), поч. Ѡ дѣвице пречистаѧ, пор. Богогл. ч. 109 і Зап. н. т. і. Шевч, т. XVII, стор. 53—54.

11. Пѣснь Воскресенїю Гдню (стор. 19—20), поч. Воскресъ Їсъ ѿ гроба, радость восїѧ, пор. дод. XX, ч. 111.

12. Пѣснь Вѣханїю Гдню, под. Взыйде Бгъ ко высокой горѣ, поч. Радуй сѧ ѕѣло, дщи Сїона (стор. 20—24), пор. Богогл. ч. 49.

13. Пѣснь Вознесенїю Гдню (стор. 24), поч. Взыйдетъ Бгъ ко высокой горѣ (без кінця), пор. Богогл. ч. 64.

XXII. Угрор. співанник Б. Митра Дочинця.

Так називаю сей співанник на основі підпису того, хто 1832 р. писав одну його, найпізнїйшу частину. Властиво-ж співанник складає ся з трьох частей, писаних ріжними руками і в ріжних часах, відмінних одна від одної і папером і навіть форматом. Часть перша обіймає перших 16 карток і писана десь у початку XIX в., полууставом, без киноварі і без записок на марґінесах чи де инде; друга часть має 36 карток, з тих 4 порожні, писана скорописю, досить недбало, на грубім сивім папері більшої 8-ки, рукою Митра Дочинця в р. 1832; третя часть має тілько 14 карток і є очевидно виривком якогось більшого збірника, не має анї початку нї кінця, писана грубим полууставом, але заокругленим і декуди близьким до курсива, почерком дуже подібним до того, яким писана одна Керестурська Пасия з кінця XVIII в., привезена д. Гнатюком. Зміст сеї збірки ось який:

1. Пѣсн' в нлю ѡ блудномъ, под. Фалшиваѧ юност, поч. На рѣках сидѧще (стор. 1—2), пор. дод. XXI, 6.

2. Пѣсн' ѡ Станомъ [sic! зам. ѡстатномъ] сѹдѣ, под. Где ѩвлю сѧ поч. Горѣ, горѣ, дше моѧ (стор. 2—5), пор. дод. XXI, 8.

3. Пѣсн' в' нлю сыропѹст. ѡ Ядамѣ й Євѣ, под. Ѡ дѣвице прест (стор. 5—7), звісний плач Адамів, поч.

> Плакал сѧ Ядамъ под' раєм,
> же выгнанъ былъ з райскихъ краєвъ
> ѿ архаггльскихъ коєвъ.

4. Пѣсн' Благовѣщенїю п. Бци самоподобна поч. Да прїйдетъ всемѹ мирѹ радост (стор. 7—8), пор. Богогл. ч. 98.

5. Пѣсн' вѣханїю Гдню, под. Взыйде Бгъ поч. Радѹй сѧ ѕѣло (стор. 9—11), пор XXI, 12.

6. Пѣсн' Воскресенїю Хрⷭ҇ѹ, под. Бгъ оу емпѣрѹ горнем (стор. 12—13); ось перша її строфа:

Іисъ Хс з' мертвыхъ всталъ,
мертвымъ животъ даровалъ
й житїе нам исправилъ,
смерти вѣчной нас избавилъ.
Кvрїе, кvрїе єлейсон', алїлѹѧ,
Гдй, Гди помилѹй,
Ѿкѹпил' есть насъ кровїю.

7. Пѣсн' Вознесенїю Гдню, под. Радѹй сѧ ѕѣло поч. Взыйде Бгъ къ высокой горѣ (ст. 13—16), пор. дод. XXI, 13.

8. Пѣсн' Сошесткїю с. Дха, самопод. поч. Источникъ дѹховный (стор. 16—18), пор. Богогл. ч. 61.

9. Пѣсн' с. аплом Петрѹ й Павлѹ, под. Фалшиваѧ юност. (стор. 18—19); ось перша її половина:

Ѡрганы йграйте,
Петра величайте,
аплѹ Павлѹ радно заграйте!
Нероне незбожный,
фараѡне проклѧтый,
казалъ є мордовати,
ꙗкь Пилат' Понтїйскїй.
Аптла Петра казал' мордовати,
аптлѹ Павлѹ казал' главѹ стѧти.
Нероне безбожный,
фараѡне проклѧтый,
бѹдеш' ты на вѣки оу пеклѣ горѣти.

10. Пѣсн' на Преѡбраженїе Гдне, под. Михайле: кто ꙗко Бгъ, поч. На Ѳаворѣ преѡбраз сѧ (стор. 19—20), пор. Богогл. ч. 70.

11. Пѣсн' Оуспенїю пртой Бци, под. Радѹйте сѧ вси людїе (стор. 20—22), без кінця; поч. Архаггли з' нба прїйшли до Бци, пор. дод. XX, ч. 14.

12. Пісня про Ісуса Зарваницького (стор. 23 - 24), угроруська, без початку. Читаємо тут:

Роды земный соберѣте сѧ,
оу Зарваници веселѣте сѧ:
Возвышаетъ Бг҃ъ
хр҃тіанскій рогъ.

Надъ Стрѣпотою град Зарваница,
в' кролествѣ Угерском зрит сѧ царица:
надъ водами гласъ,
Бг҃ъ взываетъ насъ.

Людїе тебѣ днес сѧ кланѧютъ,
оу Зарваници поклон' ѿдають,
взираетъ миръ вес
приходѧще днес.

Абы Агарѧномъ сокрушилъ главу,
вѣрному скиптру додай державу,
з высокости страх,
сокрушъ враговъ в прахъ.

Ся остатня строфа велїла-б думати, що пісня зложена ще при кінцї XVII в. під вражінем турецьких нападів на Угорщину.

13. Пѣсн' на Покровъ пр҃с. Бц҃и, под. Бц҃е вѣрнымъ ѿкорона (стор. 25—26), поч. Предста цр҃ца на высокомъ тронѣ.

14. Пѣсн' с҃. архистратигу Михаилу под. На Өаворѣ преѡбразил сѧ (стор. 26—29), поч. Михаиле: кто ıако Бг҃ъ! велми возопѣлъ е҃.

15. Пѣсн' Введенїю пре҃стой Бц҃и, под. Радуй сѧ цр҃це (стор. 29—30), поч. Свѣтлаѧ зорнице, оу҃тренниѧ деннице.

16. Пѣсн' ст҃ителю Николаю, под. Предвѣчный роди сѧ (стор. 30—33), пор. Зап. н. т. ім. Шевч. XV, 35.

17. Пѣсн' Рождеству Хр҃тову (стор. 33—34), поч. Скиниѧ всезлатаѧ, ковче завѣта.

18. Пѣснь Адамови и Евѣ (стор. 34—36), поч.

Размышлѧвъ себѣ Адамъ,
Чого бы сѧ добре звѣдалъ.

19. Пѣсн' великого поста само под. Не плачь (стор. 36—37), поч. Ѡ Дѣвице пречтаѧ, мт҃и благословеннаѧ, пор. Богогласникъ ч. 102.

20. Стихира надгробнаѧ (стор. 37—38), вірша місцевого складаня:

Зачало премудрости — страхъ Гд҃енъ!
Кто бы то завше приѧти годенъ

страха Господнѧ, чистъ пророковъ
Давыдовъ возвѣщаетъ . . . отъ . . .
По божественномъ страхꙋ
в цѣломꙋдренномъ оужасѣ
оусѣ любви набоженства
не прагнетъ ӥ маѧженства.
Кто оу Бога проситъ мꙋдрости,
вознести покаѧниемъ...
Покаймо сѧ ѕлости,
дастъ намъ Бгъ во мꙋдрости
оумерти . . . оуды,
Не чинѣмо блꙋды.
Кто тѣло тꙋчитъ,
того Бгъ наоучитъ;
кто тѣлꙋ оугаждаетъ,
дꙋшꙋ изражаетъ;
кто тѣлꙋ форлꙋетъ, [sic! зам. фолгꙋетъ]
дши смерть готꙋетъ.
Ємерть не боит сѧ прꙋта,
грѣшникомъ люта,
страшна и погана,
не боит сѧ пана.
Єсть за грѣхи покꙋта,
не бꙋде смерть люта.
Постом сѧ смѣримо,
во грѣсѣхъ не мрѣмо.
Кто спѣвати годенъ,
таковы подобенъ:
плачлива стихира;
смертнаѧ секїра,
оусѣхъ ѻна сѣчетъ,
никто не оутечетъ.
Того сѧ не . . . . (кінця бракує).

Початок сеї „стихири“ дуже попсований Було-б дуже пожадано віднайти і опублїкувати її всю, а також вивідати, чи її співають, чи може відмовляють при похоронї і серед яких обрядів.

21. Пѣснь заздоровна, поч. Кажꙋтъ люде (стор. 39—41), пор. Богогласникъ ч. 256.

22. Пѣснь Богоѧвленїю, поч. Йѡрданъ рѣко (стор. 41—43), пор. Богогласникъ ч. 28.

23. **Пѣснь Бцⷣи** (стор. 43—45), поч. **Ѿ мати дѣво стаѧ, мати пренепорочнаѧ**, пор. дод. XX, ч. 22.

24. **Пѣснь Рожествꙋ Христовꙋ** (стор. 45—47), поч. **Бгъ предвѣчный народил сѧ**, пор. Пѣсни наб. стор. 6—8.

25. **Пѣснь Василїю** (стор. 48—50), пор. дод. XXI, 2.

26. **Пѣснь въ недлю сїропꙋстнꙋю** (стор. 51—54), пор висше 3. На стор. 50 і 53 в низу підпис: **Сиѧ пѣсни дѧка Кꙋшинцкого.**

27. **Пѣснь в сꙋботꙋ Лазаревꙋ**, **подоб. Ѡ дѣвице пречистаѧ**, поч. **Члвкъ единъ богачъ былъ** (стор. 55—56).

28. **Пѣснь во недѣлю цвѣтнꙋ, под. Иѡрданъ рѣко** (стор. 57—59), поч.

> **Церкве Сиїѡнскаѧ южъ весели сѧ**
> **ѿ том, же царь твои днесь приближи сѧ.**

29. **Пѣснь Воскрнїю, пд. Крещает сѧ Влдка** (стор. 59—61), поч. **Воскресъ Їсъ ѿ гроба, радость всїѧ**, пор. дод. XXI. ч. 11.

30. **Пѣснь на Вознесенїе** (стор. 62—66), пор. Богогласникъ, ч. 60.

31. **Пѣснь на Сошествїе стго Дха** (стор. 67—71), пор. Богогл. 261. На стор. 71 під текстом підписано: **рокꙋ ҂аѱлв. Ѿселѣ Дочинецъ Митеръ списа на семъ листꙋ сиѧ пѣсни, рꙋка, пꙋтъписъ Дочинецъ Митрова.** Далї йде відмінне чорнило і почерк Дочинця.

32 **Пѣснь на Воскресени Хво** (стор. 72—74), радше на Томину недїлю, поч. **По востании твоемъ Хрте преславно ꙗви сѧ оученикомъ твоимъ [ꙗвно].**

33. **Пѣснь скѣцка** (стор. 74—76), ось вона:

> **Ѡхъ ми тꙗшкыи жаль не малыи,**
> **многи скорби мнѧ ѿбѧли.**
> **Ѿца матеръ ѿставилъ емъ**
> **и самъ ѿ нїхъ заблꙋдивъ емъ.**
> **Оусѣхъ живыхъ ꙗ ѿставилъ,**
> **а днесь слышꙋ, ишъ померли.**
> **Ѡтецъ мати престави сѧ,**
> **во мнѣ серце расъдвои сꙗ**
> **Ци не плохыи розꙋмъ сталъ сꙗ,**
> **же в чꙋжинꙋ емъ загналъ сꙗ?**
> **Хоть померли, не видаю,**
> **в чꙋжемъ краю пребываю.**
> **Плачте ѡчи, слезы лѣїте,**

Ѡца, матерь южъ невъзрите.
Оу чѹжинѣ мѹшѹ жити
и з блискими сѧ не видѣти;
оу чѹжинѣ пребывати,—
такъ чѹжинѹ треба знати:
ани честе, ни похвали,
токмо досытъ изневаги.
Оу чѹжинѣ пребывати —
не дай Хрте оумирати!
Слезы моѧ Хрте приїми,
житие чисто дарѹй ми!

34. Пѣснь ѡ страданию на великомъ постѣ, подобенъ Царю Хрте (стор. 76—79), поч. Южъ сѧ жиды изобрали.

35. Пѣснь ко стои Бци чѹдоткорнои Повчанскои, подобенъ: Нова радость стала (стор. 79—80). Се живцем перенята новосамбірська пісня, пор. Богогл. ч. 133, тілько в другім рядку зам. Новосамборская церковь поставлено: Нова церковъ Повъчанскаѧ.

36. Пѣснь погрѣбанию Вѣзантиѧ, подобенъ Изъточнїкъ слезы (стор. 81—82), пісня на смерть якогось Мукачівського епископа; читаємо тут:

Ѡ Мѹкачъ, Мѹкачъ ѡсироценый,
такъ тешикъ Єръделъ[1]) баръзо смѹценыи.
Весь народъ людски южъ лѧментѹетъ,
Оуграхъ, Волохахъ велми жалѹетъ.
Смѹтнаѧ бо трѹба южъ затрѹбѣла,
штрогаѧ смерте мѣтлѹ трѹтила.
И патерицѹ изъ рѹки вынѧла,
и аръхиерейскѹ пла[ш]чѹ поде[р]ла.

37. Пѣснь во неделю крестопоклонѹю (стор. 82—83), поч. Їсѹсе царю расъпѧтый на кресте древълѧномъ.

38. Пѣснь на Рождество Хто, подобенъ: Нова радость стала (стор. 84—85), поч. Ѿ востока восиѧвый, звѣзда ѧсна показавыї.

39. Пѣснь ѡ долъжности пастырѧ дѹшевнаго, подобенъ (стор. 85—87). Се неповний варіянт звісної „Пісні Пастелія“, Мукачівського каноніка з кінця XVIII в., опублікованої

[1]) З мадярського: tessék, Erdely — прошу, Семигород.

з відпису о. Кралїцкого пок. Драгомановим (Житє і Слово I, 452—453). Подаємо тут сей варіянт, що хоч не дає повного тексту, але цікавий одною строфою, доданою очевидно пізнїйше:

Пасътырю дѹшевный, ты попе избраныї,
лютъ грѣшныї ѿчищати ѿ Бг҃а есь данъныї.
Якъ же дрѹгыхъ ѡчищаешъ,
кеть самъ скверными изостаешъ
жиючи блѹдно?

. . . .
. . . .

а ты якъ самъ во тмѣ ходишъ
и всѣхъ со собою водишъ
во рокъ пекелъныхъ!

Идѹтъ лѣта, попе, приходитъ коньчина,
абы тя не застала лютая година!
Глѹбоко спишъ — пробѹди ся!
Заблѹдивъ есь — наверни ся!
Ѡ попе, покай ся!

Ѡхъ покай ся попе, бо тя чортъ возметъ,
коли не зостаешъ, тогды тя порветъ.
Такъ ся тѹчишъ, ѡбъгѣдѹешъ,
же чрево тѣгати не вирѹешъ, —
попе, вже покай ся!

Тѣсенъ пѹть до раю, врата гѹскиї;
людемъ показѹешъ посты твердыя,
а сам гѣшъ, пиешъ стравы дорогыї.
Глѹбоко спишъ — пробѹди ся,
заблѹдивъ есь — наверни ся,
ѿ попе, покай ся!

37. Пѣснь ст҃омѹ архангелѹ Михаилѹ (стор. 87—89), поч. Хвалимъ тя всѣ згодне зройне.

38. Пѣснь Адамѹ человѣкѹ пръвомѹ свѣта, подобенъ (стор. 90—92), кілька строф із звісної „Вірші про сотворенє сьвіта“, надрукованої в повнім текстї з галицької копії в Житю і Слові II, 216—222, в коротшім із Яворівського співанника див. Записки наук. Тов. ім. Шевченка XIV, misc. 2.

39. Пѣснь в҃. Адамѹ во неделю сыропѹснѹю, подобен: Ѡ Дѣвице (стор. 92—94), пор. висше ч. 3.

40. Сонъ пресвятои Бцы (стор. 94—96).

41. Сказанїє Гдне (стор. 96—97).

42. Во имя Оца и сына и стаго Дѹха аминъ (стор. 97—103), всї три прозові тексти, звісні апокріфи.

43. Пѣснь свѣцкая (стор. 111), варіянт звісної піснї: Кажут люде, що я умру.

44. Сон Богородицї, без титулу (стор. 111—112).

45. Епістолія про недїлю, без титулу (стор. 112—116), пор. висше ч. 42.

46. Пѣсъ покаяна ко стой Бци (стор. 116—117), поч. Плачите ся серца.

47. Пісня без титулу (стор. 117):

Конецъ свѣтѹ юшъ приходитъ,
не горасъ ся що день робитъ:
паны злыи наставлютъ,
мѣзерныи зневажаютъ.

Яки таки з доломаномъ
велитъ себе звати паномъ.
Посли Боже слѹги своя,
що . . . . дѹша моя.
Посли Боже ласкѹ свою,
возми, возми дѹшѹ мою.

48. Пѣсъ о страданїи Хра (стор. 118—119), поч. Дѹше моя грѣшная, востани раненько.

49. Пѣсь при остатной смерти (стор. 120—121), поч. О широкый свѣте, нѣкъде в тобѣ жити.

50. Пѣсь на рождество Хво (стор. 121—122), пор. висше ч. 24.

51. Пѣсь ко стой Бци (стор. 122—123), поч. Богородиц. вѣрнымъ оборона, пор. дод. XX, ч. 28.

52. Пѣсь на погребѣ (стор. 124—125), поч. Источникъ слезы расъливаите ся.

53. Пѣснь о старости (стор. 126—127), поч. Фалъшивая юность, нечесна фортѹна.

54. Пѣсь о марности свѣта (стор. 127), поч. Что мы человѣцѣ есмы и съчезаемъ.

55. Пѣсь о страданию Хта (стор. 128), уривок із піснї Богогл. 39.

56. Пѣсь надъгробна (стор. 129), поч. Плачи днсе, рыдай горе, пор. XXI, 7.

57. Пѣсь набожнаго человѣка, поч. Горѣ, горѣ, дшѐ моѧ (стор. 130), пор. дод. XXI, ч. 8 і XXII, ч. 2.

58. Пѣсь ко д ѣ[те]мъ малолѣтнымъ (стор. 131—132), поч. Ѡ Бжѐ ласкавый, Ѡче безконечный.

59. Пѣсь на Благовѣщеніе (стор. 132—133), поч. Ликꙋй днесъ Сишне.

60. Пѣсь на воскр̃ніе Хр̃во (стор. 134—135), поч. Їс̃ъ Хс̃ъ з мертвыхъ сталъ, пор. висше 6.

61. Пѣсь воскресна (стор. 135—136), пор. дод. XXI, ч. 11; XXII, ч. 29.

62. Претвѣчный роди сѧ пꙋтъ лѣты (стор. 136), тільки одна строфа, пор. Богогл. ч. 17.

63. Пѣснь ко ст̃омꙋ Ѡцꙋ Николаю (стор. 137—138), пор. висше 16.

XXIII. Калуський сьпіванник XVIII в.

Сей сьпіванник, з якого лишило ся всего 19 цїлих карток і два вривки, писаний у другій половинї XVIII в., одною рукою, скорописом, без киновари. Я одержав його, як і рукопис описаний під ч. XIV, від д. Івана Ом. Левіцкого, який знайшов його між паперами свойого батька, що був сьвященником у Берлогах Калуського пов. Збірничок був писаний в части по руськи, в части по польськи і містив духовні і сьвітські піснї. Ось його зміст:

1. Предвѣчный родил сѧ под лѣти (стор. 1—4), пор. Богогл. ч. 17, хоча тут текст повнїйший.

2. Новаѧ радость свѣтꙋ сѧ зѧвила (стор. 4), уривок, пор. Богогл. ч. 19.

3. Польська пісня „Witaj święta Wniebowzięta“, без початку (стор. 5—6).

4. Pieśń natalis Хꙋ̃ (стор. 6—7), поч. Anioł pasterzom mówił, пор. Kantyczki II, стор. 12.

5. Pieśń na boże narodzenie (стор. 7—8), поч. Paśli pasterze woły, пор. Kantyczki II, стор. 51.

6. Ѱалма Їѡанꙋ Златоꙋстоꙋ (стор. 8—9), поч. Златокованнꙋю трꙋбꙋ, пор. Богогл. ч. 160.

7. Пѣснь на введеніе прест̃ой Бц̃и (стор. 9—11), поч. Патриарси трїꙋмфꙋйте, пор. Богогл. ч. 93; Зап. наук. тов. ім. Шевч. т. XVII, стор. 72.

8. Oratio gratulatoria Navitatis Xti Dei (стор. 11—13), поч. Dziwna metamorfozis y ledwie do uwierzenia.

9. Пѣснь на стой Тройци, под. Іωрдан рѣко (стор. 13—14), поч. Тройце стая, Бже ласкавый, пор. Зап. наук. Тов. ім Шевченка т. XV, стор. 40.

10. Пѣснь ко престой Бци (стор. 14), поч. Прчтая Дво мти рѹскаго краю (більше нема, далї очевидно бракує карток).

11. [Пѣснь на рождество Хво], без початку (стор. 15—16), поч. Я ви дви и холми возиграйте со нами.

12. Пѣснь прстои Бци (стор. 16), поч. Ѡ пречтая пно, дво Бце, пор. Зап. наук. тов. ім. Шевч. т. XV, стор. 39.

13. Пѣснь на рождество пртой Бци (стор. 17—18), поч. Рождество дви аггломъ славити.

14. Пѣснь великопѣсная (стор. 18), поч. Ѡ все створены под ѹмершим паном, пор. Зап. н. т. і. Шевч. т. XVII, ст. 57.

15. Пѣснь [на страсти Хви], титул ушкоджений (стор. 19), поч. Ягнкій црю, предвѣчній Бже, пор. Зап. наук. тов. ім. Шевч. т. XVII, стор. 68.

16. Пѣснь на страсти Хви (стор. 19—20), поч. Црѹ Хрте пане милій, пор. Богогл. ч. 39.

17. Пѣснь на воскресеніе Хво (стор. 20—21), поч. Воскрес Іс ѿ гроба, радост восія, пор. дод. XX, ч. 111; XXI ч. 11.

18. Пѣснь стомѹ Іωанѹ (стор. 21—22), поч. Блаженъ ѹчениче, апостоломъ слава.

19. Ѱалма на благовіщеніе пртой Бци (стор. 22—23), поч. Послан вих агглъ Гавриилъ ко двы пртой, пор. Зап. наук. тов. ім. Шевч. т. XVII, стор. 69.

20. Пѣснь на страсти Хви (стор. 24), поч. Скажи мнѣ соловію правдѹ, пор. Головацкій, Нар. пѣсни Гал. и Угор. Руси, т. II, стор. 736.

21. Пѣснь ѿ Савлѣ цари [и] Давидѹ (стор. 25—26), поч. Во великом смѹткѹ Савелъ зостает, друковано мною із сего рукопису, див. Кіевская Старина, 1891, ч. 9, стор. 481.

22. Пѣснь на рождество Хво (стор. 27), поч. Радѹйте ся вси людіе, пор. Пѣсни наб. 1834, стор. 5—6.

23. Ѱалма на пренесеніе мощей стаго [Николая], (стор. 27—28), поч. Миро многоцѣнное истѣкает з мощей твоих.

24. Пѣснь на Рождество Хртво (стор. 29—30), поч. Предвѣчній родил ся под лѣти, пор. висше, ч. 1.

25. Пѣснь свѣцкая (стор. 30), без кінця.

Щаслива фортӯно, где же ся подѣла,
Якъ мнѣ во паненствѣ вѣрне є҃ служила,
А тепер' в малженствѣ послужи мнѣ мало,
Даби мое ср҃дце болше южъ не вяло.

Да коли-б же знала свою лиху долю,
Не терпѣла би я тяжкую неволю.
А всеж то справует нелюбовь мого пана,
Же я молодая якъ рожа зовяла.

26. Пісня без початку (стор. 31), поч. О гляди м҃тко на кр҃тѣ южъ пана.

27. Пѣснь пр҃той Бц҃и Панковецкой (стор. 31—32), поч. Цвѣтъ мисленїй и кринъ полнїй во Панковской веси, пор. Зап. наук. тов ім. Шевч. т. XVII, стор. 79.

28. Пѣснь прес҃той Бц҃и (стор. 32—33), поч. Преукрашена бж҃їю славою.

29. Пѣснь на ст҃рти Хв҃и в четверток (стор. 33), поч. О Їс҃е творче цр҃ю, пор. дод. XX, ч. 98.

30. Пѣснь на рождество Хв҃о (стор. 34), поч. Нова радост стала, пор. Богогл. ч. 22.

31. Psalma na rozdestwo Chrystowo (стор. 34—35), поч. Христос ся с пани раждает, пор. Зап. н. т. і. Шевч. т. XVII, стор. 64.

32. Пѣснь на рождество Хв҃о (стор. 35), поч. Скинїя всезлатая, пор. дод. XXII, ч. 17.

33. Pisni na bohoiawłenïe hospodne (стор. 36), поч. Їорданъ рѣко, пор. Богогл. ч. 28.

34. Пѣснь свѣцкая (стор. 40—47), через неввагу переплетчика переплутано сторони. Приводжу сю пісню в цілости:

„Бѣдножъ моя҃ голова
оу лихого мӯжа,
тӯгажъ мнѣ готова
тай на ср҃ци нӯжа:
нѣ мнѣ погуляти,
нѣ пожартовати,
анѣ ся втѣшити,
нѣ поговорити
мнѣ з людми не даетъ.
Нѣсть мнѣ ӯтѣхи,
коли мӯжъ лихїй,
тилко на печи
лежитъ ворчачи,
а всежъ мене лаетъ:
„Богдай тряцсю зѣла!
А ти би ся гзила;
тебѣ ся регоче,
а мнѣ ся не хоче.
Ой кадӯк же твою ма',
чомъ не маешъ сорома,
тилко би ся҃ реготала
и з инчими розмовляла“.
„Я молода, ти старїй
и видит ся краснїй!“

Меже ними незгода, —
ахъ доле нещасна!
Лѣпше на пущи бити,
якъ з нелюбимъ жити,
с человѣкомъ лихимъ
якъ з ведмедемъ дикимъ
терпѣти.

35. Пѣснь свѣцкая (стор. 37—38).

Жадалас пари, красная дѣвонко,
тужачи бувши на воли;
мовилас нераз: „Бѣдна головонко,
чого тужу в тѣй неволи?
Час же би юже, бой мои лѣта
ужити хотят повабного свѣта
гладячи [sic!] на свѣт, на люде“.

Щожъ, колиж бо то красненкїи очи
заздростъ чини[ли] каждому:
не спали у день, рѣдко коли в ночи,
сприяли тилко едному,
поглядаючи тѣшили сердонко,
що будут мати вѣрно[го] борзенко
собѣ приятеля.

Молодости твоя з милостю хотѣла,
щобъ тебе тилко злучити
ис тим, которого-с сердцемъ полюбила,
траба южъ буде з нимъ жити.
Кобъ ено тилко*) часом не блудило,
якъ прийдет тобѣ слухати не мило,
а терпѣти-жъ треба.

Спомяниж собѣ, счо вѣкъ коротати
треба южъ буде, з ним жити,
щобъ ти не пришло крѣпко жаловати
хорошенкой уроди, —
албо попадешъ в тяжкую неволю,
проклинати маешъ свою долю
и молодость свою.

36. Псалма на рождество. Pieśń 4-ta (стор. 42—39—40), поч. Снидѣм ся вси во Вифлеем.

37. Псалма на рождество Хрстово (стор. 41—42), поч. Вселенная весели ся, пор. Богогл. ч. 9.

*) В рукоп. тилто.

38. **Уривок якоїсь сьвітської пісні** (стор. 43), без початку, до того картка в одній третій части ширини передерта від гори до низу і віддерта часть пропала. Лишило ся ось що:

Ѡй к8пи м8ж8 ключ . . . .
замикай мене 8 коморон[цѣ . . .]
. . . плю ꙗ ти мою комороч[. .]
ѿй не поможе ключъ колодоч[ка],
[ꙗк сꙗ оу]дасът бѣсова дочка.
Коли ꙗ̑ схоч8 з хлопцѣми [г8лꙗти],
[б8д8т] сꙗ твои замки падати;
ꙗкъ мене стан8тъ хло[пцѣ любити],
б8д8т сꙗ твои замки л[омити].
Коли ꙗ схоч8, вѣкном [вискоч8],
Своего милого завше зо[бач8]
Постарлю ꙗ̑ сꙗ соло[. . . . . .]
[помо]ж8тъ хлопцѣ с хал8п . . . .
ѡй не поможе вѣрна . . . .
ѡзми . . . .

39. **Весело спѣвайте**, уривок якоїсь пісні (стор. 43).

40. **Пѣснь Бци Почаевской**, (стор. 44), уривок без початку.

41. **Пролїоґ на Рождество** (стор. 45—46), заховали ся тілько шматочки якоїсь рождественської вірші, писаної латинськими буквами. Поч.:

Gdy usłyszał Yró[d mor]derca,
że sia wrodył [świta] samoderżca,
Zaraz poszłet . . . . . znyia ludy po . . .
. . . ty. W . . . .
[Yro]d bezbożny stał oszukanyi
[. . . . .] nystoy obohoy stany [sic!].

XXIV. Вірші о. Василя Ферлеєвича.

Отсї вірші, написані коло 1847 р. а надруковані у Чернївцях 1849 р., варті уваги як один із остатнїх проявів того самодїлкового письменства, яке жило в карпаторуській териториї в XVII—XVIII віцї. Книжечка Ферлеєвича в Галичинї велика рідкість, на Буковинї стрічаєть ся досить часто у сьвященників. Перший подав про неї звістку Ів. Ом. Левіцкий у своїй Гал.-рус. Бібліоґрафії I, 129

подавши там дословний текст другої титулової карти (без означеня, де кінчить ся recto, а зачинае ся verso), але не згадуючи нічого про її зміст. Проф. Ст. Смаль-Стоцкий у своїй праці „Буковинська Русь“, (Чернівці 1900, стор. 85—89) подав доповнене до бібліоґрафічного опису сеї книжки, а власне текст першої титулової картки (обложки), деякі виписки, і схарактеризував дуже вірно Ферлеєвича як „послїдного писателя середного періоду нашої лїтератури, котрий тягнув ся на Буковинї аж до 1849 р.“. Маючи під рукою примірник Ферлеєвичевих віршів, дарований менї ласкаво о. Козарищуком, парохом у Конятинї, подаю тут її докладний опис разом з деякими виписками. Книжечка малої 8-ки, сторони нумер. 1—67 і 74—79, а надто між 67 а 74 має 7 ненумерованих сторін таблиць і на кінцї одну ненумеровану стор. друкарських помилок, — має дві титулові карти. На обложцї читаємо:

Сїи пѣснѣ ѱалми стихи, которїй ѱалми, ймѧ, й прозванїе характеръ и селенї в немже ѿбытаетъ краегранесїемъ ѿбѧвлѧетъ. Оу типографїй Черновецкои 1849. (Тут автор хотів звернути увагу на той факт, що кожда пісня його складаня має акростих, у якім показано його імя і стан). Друга титулова карта задрукована по обох боках, має ось який текст. Recto:

Во славꙋ стыѧ единосꙋщныѧ животворѧщїѧ и нераздѣлимыѧ Троицы, Оца, й Сна й стаго Дха. Пѣснѣ, ѱалми йли стихи со Їермологїωнскими нотами й версамй оуподобленнѣ й оукрашеннѣ на концй Индїктїωнъ зерцалω Пасхалїй новозданнои ѿбрѣтает сѧ. Повелѣнїе [sic!] й благословенїем' йхъ високопреωсвѧщенства Єvгенїѧ Гакмана епископа Бꙋковїнскогω ї йхъ консистора, й всегω Собора чрезъ цйнзꙋрꙋ пресмотреннѣ й йсправленнѣ й до типографїй печатати придати позволеннѣ подъ Но 3245. Рокꙋ 1847.

Verso: Сїи пѣснѣ ѱалми стихи сложеннїй и написаннїй сꙋть власною рꙋкою ѿ їереѧ Вас. Ферлеєвїча пароха веси Товтрѣкъ въ епархїи Бꙋковинѣ на 1000 екземплар. своимъ коштомъ оу типографїй Черновецкои напечаталъ й оумножилъ й мїрꙋ на свѣтъ вѣдалъ на ползꙋ дꙋшевнаго спасенїѧ й длѧ тѣлесногω воздержанїѧ родꙋ хрестїѧнскомꙋ. Которїй ѱалми, ймѧ, й прозванїе характеръ й селенї в немже ѿбытаетъ краеграненїемъ ѿбѧвлѧетъ. Товтри 20 маѧ 1847. Їωанъ Єкхардтъ и синъ, Тїпограф ꙋ Бꙋковїнѣ. 1849.

В титулї киновару не вживано, далї всї титулики і початкові букви кождої строфи, що творять акростих, друковані киноваром.

1. Ѱаламъ ѿ початкꙋ и до конца свѣта ıаже Бгъ сотворилъ, подобенъ гласъ на троне вйшный. (Стор. 2—14). Перша строфа під нотами:

Б началѣ Бгъ светъ сотворилъ
небо и землю преоукрасилъ
солнцемъ мѣсяцемъ звѣздами,
хлѣбомъ солю и водами,
рꙋжнѣ скоти,
всякѣ плоти,
раи во едемѣ,
дꙋшꙋ въ адамѣ,
Єvꙋ с кости
ѿкꙋдꙋ злости
скоро ıавили.

В другій строфі згадуєть ся, що Бог у раю заказав прародичам „древа страсти имъ ни ıасти“. Виганяючи їх із раю Бог говорить: „а ти Єvѡ бери живѡ кꙋжькꙋ въ рꙋки“. Виганяючи їх із раю ангел „біетъ по плещахъ нагихъ рѣзкою“ і наказує їм: „идѣтъ изъ царства на подданства, рескаль и мотикꙋ бери въ свою рꙋкꙋ, копай, сапай, на хлѣбъ старай до своей смерти“. Вірно завважив проф. Стоцкий, що Ферлеєвич, як видно з сих слів, ще в 1847 р. вважав підданство наслідком первородного гріха! Вродженє Каїна оповідає Ф. на основі звісного апокріфа:

Єгда Каїн ся народилъ,
привыдѣніе діяволъ сотворилъ,
аки дитя седмъ главъ малѡ,
кровъ и сосци зъ Єvи сцалѡ.
Єvа плаче,
Адамъ рече:
Чтож ıа сотворю,
плачъ твой оутолю?
нима врачя,
намъ ѿроча
ѿ седмъ главъ сцѣлити.

Диявол береть ся помогти йому, а за се

Людей оусѣхъ Адамъ записалъ,
кровию своевъ запись запечаталъ:
хѣба би оу светѣ такїи былъ,
чтобы два рази ся родилъ,
разъ оумиралъ

й воскресалъ,
може власть мати
записъ роздирати,
людей ѡдобрати,
тебе звѧзати,
Тартару предати.

Як бачимо, апокріфічне оповідане, популяризоване на нашій териториї в XVIII в. (див. Памятки II, 177—178 і 187), дійшло до Ферлєвича вже з новим додатком, а власне з умовою: хто буде міг роздерти Адамів запис; про таку умову в давнїйших оповіданях нема згадки.

В дальшій строфі (стор. 9) подає Ферлєвич леґенду про хрестове дерево також у формі відмінній від тої, яку вона має в старших апокріфах:

Єгда Адамъ вже оумиралъ,
Сиѳу сйну заповѣдалъ:
сѣменъ зъ раю принеси ми
й на гробу посади ми,
кипарисовѡ
й певговѡ
купно й кедровѡ;
будет расти древѡ
трйлиственъное,
спасителное
всѣмъ человѣкомъ.

Як звісно, старші апокріфи (Памятки І, 29—30; II, 295—296, 306—307) говорять, що Адам посилав Сифа до раю за олїєм милосердя, але ангел не дав йому його, а тілько дав три прути з дерева вѣчного житя; вмираючи Адам зоплїв собі з тих прутів вінець і вложив їх собі на голову; з тим вінцем його й похоронено, але з него на його могилї виросло дерево з трьома пнями сплетеними разом.

Далї оповідає вірша Ферлєвича, як Адам по смерти пішов до пекла, згадує про потоп і зараз перескакує на вроджене Ісусове, що „прежде всѣхъ вѣкъ ѿ ѿца родил сѧ, на послѣдокъ вѣка ѿ дѣви воплотил сѧ й оумиралъ й воскресалъ, клѧтву потребилъ, Адама свободилъ, записъ растерзалъ, Сатану свѧзалъ, Тартару предалъ“. Згадавши про Ісусове вознесенє і засноване церкви о. Ф. пише далї:

Ѡсмаѧ тысѧща годовъ настꙋпила,
злоба наша сѧ ѹ҃множила;
ꙗ҃къ бы днй Бг҃ъ не прекратилъ,
всѧкꙋ плоть бы Бг҃ъ ни простилъ;
нынѣ панства
й блаженства;
горе намъ бꙋде,
Бг҃ъ нас забꙋде.
еще Бг҃ъ намъ терпитъ,
покѣвъ сѧ свѣтъ скончитъ,
избранныхъ ради.

Акростих сеї пісні: Басїлїй Ферленевїч парѡх.

2. Пѣзнь [sic!] на рождество Хр҃тово (стор. 15—20), перша строфа під нотами, акростих той сам, зміст не має апокріфічних деталів.

3. Пѣснь страстемъ Хрїстовим' (стор. 21—26), перша строфа під нотами, акростих той сам. Зміст дуже хаотичний; апокріфічних деталїв нема хиба крім одного, що Ісуса розпяли „на главѣ Ядамовї“ (пор. Памятки II, стор. 342).

4. Пѣснь Пресвѧтїи Богородици подобенъ Пречистаѧ дѣво Мати (стор. 27—30), перша строфа під нотами, акростих: Басїлїи Ферленевїч. Нотую форми: на фронѣ, ꙗкко, вище, ѹ҃весъ.

5. Пѣснь арха҃гглꙋ Мїхаилꙋ и прочїихъ безплотних силъ (стор. 31—35), перша стр. під нотами, акростих ut supra. В першій строфі вичислено девять ангельських чинів, але як девятий замісь „престолів“ покладено „тьму“. Про Михаїла сказано:

Лꙋципера ланцомъ свѧзалъ,
на главѣ егѡ ногою стоѧлъ;
мечъ ѿгнемъ палаетъ,
въ десници егѡ сїѧетъ,
ѹ҃сѣхъ враговъ ѹ҃страшаетъ,
громомъ страшно ѹ҃биваетъ,
горе всѣмъ.

В строфі 9 і 10 оповідаєть ся про боротьбу Михаїла вже не з Луципером, а з Сотонаїлом, очевидно на основі апокріфа подібного де надрукованих у нас (Памятки I, 11—16).

6. Пѣснь ст҃аго великомꙋченика Іѡана новаго иже въ Сочавѣ (стор. 36—41), перша строфа під нотами, акро-

стих: Васілїи Ферлеевїч парох Товтрїв; пісня зложена на основі жития, пор. дод. IX, ч. 13; XIV, ч. 4. Цікава тут строфа:

Въ разбою Тѹрковъ и Москви
възатѣ мощѣ аж до Жолкви
многѡ времна тамъ пребѹли,
до Сочави са вернѹли. 1783.

7. Пѣснь великомѹчиници Варварѣ (стор. 42—47), перша строфа під нотами, акростих як у 1, пісня на основі жития пор. дод. II, ч. 59; IV, ч. 12; VI, ч. 9. Цікава тут строфа:

Варвара ѝстата
до Києва взата
ѝ до нынѣ ѡкытаетъ,
хрⷭтїанъ поздоровлаетъ;
хто ю҃ призиваетъ,
нагло не вмираетъ.

8. Пѣснь ѿ притчей єѵангелскихъ (стор. 48—52), перша строфа під нотами, акростих як 1, зміст: моралізация, при кінцї притча про блудного сина.

9. Пѣснь ѡ жизни человѣческой нынѣшнаго и бѹдѹщаго вѣка (стор. 53—54), строфа перша під нотами, акростих як 4. Нотую форми: мѣнѣ по ґѣлом (по дѣлом), въ нѹждѣ великѣ; хто ѝ са молитъ (хто їй); оу҃ безнѹ, ни вѣйдѹтъ.

10. Пѣснь ѡ страшномъ и трепетномъ сѹдѣ на дором пришествїи Хрⷭтвомъ (стор. 55—59), перша строфа під нотами, акростих як 6; се перерібка звісної пісні Прийдет година, з дуже слабими додатками самого Ферлеєвича.

11. Пѣснь їхъ висѡкопреѡсващенствѹ Єѵгенїю Гакманѹ, їхъ консїсторѹ и всемѹ соборѹ (стор. 60—62), перша строфа під нотами, акростих як 4. Приводжу деякі строфи сеї чудернацької пісні:

Всѣ оу҃важаймо, честь и хвалѹ даймо
пречестномѹ консисторѹ,
Архїпастирю ѝ нашемѹ царю
ѝ кождомѹ асесорѹ.
Совѣтъ благїй, ѿ всѣхъ драгїи
на сессїи зложаютъ,
Інтереса наша въ папери вписаша
до насъ присилаютъ.
Фїларетъ Бендѥвскїи, архимандрет' консисторскїи

совѣтникъ былъ всемꙋ.
Єѵгеній Гакман' єдинъ ѿ всѣхъ избранъ
на Ѧрхипастиря,
єдина єстъ глава, въ Бꙋковинѣ слава
архипастиръ міра.
Іеѵгеній святителъ ѡсновалъ ѡбителъ
въ Черновецком градѣ,
Что ю ѡсвятилъ й крестъ водрꙋзилъ
при великой парадѣ.
Хощемо знати, же всѣмъ церквам мати
въ краю Бꙋковинѣ,
Ї ни бꙋла болша, ни бꙋла славънѣйша
ѿ вѣка й до нынѣ.

12. Пѣснь монарсѣ Їмператорꙋ Францꙋ Їѡсифꙋ (стор. 63—65) строфа 1 під нотами, акростих: Ферленевіч парох Тѡвтріѵ. Зовсїм недоладне віршоване.

13. Пѣснь пѣвцем' подобенъ предстоящих' Ѱалмов' (стор. 66), без нот, акростих: В Тѡвтрах. Вірша pro domo sua, — ось її текст, що вказує в авторі якесь хоробливе вподобане в тім, щоб його імя, борони Боже, не було забуте.

Всѣ оуважаймо, лѣтера складаймо
початковѣ въ ѱалмахъ,
Того изгадаймо, нй забꙋваймѡ,
когда спѣваемъ в домахъ.
Ѻнъ ся трꙋдилъ сїи ѱалми зложилъ,
любовъ малъ оу сердци;
Всѣхъ призивайте, красно заспивайте
маленькѣ младенци.
Того лѣтера на передъ папера
предъ оуказꙋетъ,
Рꙋжнїи пꙋнкта сего и того свѣта
на имя компонꙋетъ.
Ѧ егѡ роботꙋ, дай Бже ѡхотꙋ
оусѣмъ нам спѣвати.
Хощемо знати, Бга въ сердцꙋ мати,
святихъ вихвалати.
Конецъ пѣсни и Бгꙋ хвала,
на вѣки аминь слава.

На стор. 67 читаємо ось яке nationale автора: „Василїи Ферленевічъ парохъ веси Товтрѣвъ въ епархїи Бꙋковинской рожденъ

1783, 1 февруарїа, изкомпоновал' сїю новозданную пасхалїю, ключъ граници 133 лѣтери". Далї йде поучене, як уживати пасхалїї, а в низу дата: Токтрй 5 юлїа 1847, ѿ созданїа мїра 7355 сочинытел сеа книги Басїлїи Ферлеиевїч парохъ Токтрѣвъ.

14. Индїктїωнъ, зерцало пасхалїи новозданнои (стор. ненум. 68—71) таблиці на чвертках більшого формату.

16. Початокъ гласам ї евангелїам воскреснимъ (стор. ненумер. 72), табеля.

16. Настанїе или рождені мѣсацем (стор. ненумер. 73), табеля.

17. Оглавленїе (стор. 74).

18. Оуставъ пасхалїи такъ треба шукати ключъ граничъ (стор. 75—76).

19. Пѣснь ѡ оумиленїи души (стор. 77—78), без нот, акростих: Басїлї Ферлеиевїч, калїченою церковщиною.

20. Описанѣ 12 вещеи, которїй нѣкогда доброго порадку ни зробатъ (стор. 79). Ось ті річи: 1. Мудрый без учинку. 2. Богатый без милостйнѣ. 3. Оубогый гордыи. 4. Старыи нибогобойный. 5. Младенецъ нйпослушный 6. Жона без встиду. 7. Люде без права. 8. Война без фрйки. 9. Панъ без власти. 10. Хрестїанынъ сварливый. 11. Царъ гнѣвливый. 12. Духовный лѣнивый. Стор. 80 порожня.

21. Погрѣшностй йлй ѿвмилки оу типографїи случили са (стор. ненум. 81). Стор. 82 порожня.

XXV. Суплїка селян із Залуча з р. 1840.

В р. 1885 одержав я був від о. Гаморака із Стецеви снятинського повіта оріґінал отсеї суплїки, написаний на піваркуши грубого паперу, кирилицею на однїй сторонї. Знявши собі копію, яка тодїж була мною опублїкована в „Дѣлѣ", я оріґінал звернув о. Гаморакови. На зверхнїй сторонї сего паперу був ось який адрес:

„До Пречестного оураду Намѣстничого грек. кат. городенского й надзирателя школного. Покорна прозба вѣдъ на низу пѣдписанихъ.: Будте ласкави причинѣт са за нами бѣднимй й поратуйте, аби наша наука в школѣ на завше нашихъ дѣтей була. якъ въ серединѣ".

А в серединї стоїть ось що:

Пречестни ȣрѧдȣ намѣстничє греко: като: городенски ѝ надзерателю шкълний:

Громада наша сама поклала школу ѝ ȏбѣцѧла сѧ платити оўчителєви, ѝ платитъ ȃби нашѣ дѣти оўчивъ читати, спѣвати, ѝ писати, ѝ 15 лѣтъ ми сами школу будинокъ ȏтримуємо, ѝ дѣти посилалисми, низнати що сѧ значитъ же нашѣ теперѣшнѣ дѣдичѣ нилюбѧть на нашу школу.

1. Заразъ ꙗкъ прийшли В: В: П: Ȃйвасъ, Григора Воєвудку котрий в Кнѧжу дѧкувавъ ѝ дѣти зачавъ оўчити, казали зловити з' Рекрутами; хоцъ вѣнъ горбати, кричали на него, же безъ ȏповѣди панскои оўчитъ дѣти, ȃ же вѣнъ казавъ же тоє длѧтого робитъ, же му Духовни каже, бив го ѝ кайдани вковавъ.

2. Сего року нашего оўчителѧ Даннила Воєвудку, котрий 4 роки нашѣ дѣти оўчитъ, пѣславъ двѣрскихъ слȣгъ з' вѣтомъ в' ночи до школи, запровадивъ в' двѣръ, ȃ рано взѧвъ до арешту, ѝ межє рекрутами окувавъ; а належитъ, ȃби сесъ зоставив' сѧ в' громадѣ ѝ оўчивъ дѣти; бо вже трох братѣв в' жовнѣрах: до сего разу такє нивѣробѧли пани нашому оўчителєви, ȃжъ теперѣшни панъ, видимо же радиби ȃби школи нибуло.

3. Хлопцѣвъ котрѣ оўмѣютъ читати, берутъ до плуга, ѝ насмѣваютъ сѧ мовѧтъ: забудеш азбукȣ. вѣдъ плуга inиможутъ ходити до церкви, ѝ черезъ тото видѧтъ сами пани же мусѧтъ призабувати, ѝ длѧ того такъ говорѧтъ.

4. Видимо же ми бѣднѣ простаки, нивмѣлисмо добрє ȏтченашу, ȃ хоцъ котрий оўмѣвъ то забувъ, такъ теперъ оўчинилисмо школу; хочутъ, ȃби котрий оўмѣютъ читати, ѝ тото забували.

5. Насъ бѣднихъ простакѣвъ вѣдавъ нѣколи нидопустѧтъ, ȃбисмо хоцъ тѣлко вмѣли читати, ȃбисмо бога, ѝ царѧ чтити знали.

6. Чуємо же нѣмихъ, ѝ глȣхихъ оўчатъ читати, ȃ ми нѣ глухѣ, нѣ нѣмѣ, ѝ сами платимо за школу, низнаємо що сѧ значитъ же такъ нилюбѧтъ нашу школу; каждому котрий до сего разу навчив сѧ, допѣкаютъ, ȃ ми бѣднѣ простаки нѣкому нѣчого никажемо, що хто вмѣє.

7. Нимаємо пасовиска, до каждои ходобини дѣтиниволимо ȃби пасли. черезъ тото ȏдриваютъ сѧ на лѣто вѣд школи, ѝ богато забуваютъ; низнаємо що сѧ значитъ, же нашъ Духовни ѝ нашъ намѣстникъ Снѧтински на тоє мовчутъ; ми видимо, же Духовни видѧтъ ѝ знаютъ хто перескажає ȃби школи в про-

стакѣвъ нибуло, длѧчого нѣчого никажутъ, ми того низнаемо, намъ сѧ здае же нашѣ Духовнѣ за нами повинни сѧ оупѣмнути.

Просимо покѣрне, будте ласкаве, причинѣт сѧ за нами до високои з'верхности Духовнои, а̂би насъ поратували, и а̂би наша наука вшколѣ нашихъ дѣтей на завше була.

Залуче надъ Черемшовъ Днѧ кд҃. Окт: ҂а҃ѱм҃.

Знакомъ креста свѧтаго пѣдписуем сѧ

Idor Romaniuk Płenipotentes, Mytro Kulzenko dtto., Ioan Kulzenko dtto., Сѣмонъ Воевудка з громади, Штифанъ Купчукъ, Данило Василикъ, Микита Черкѣнски, Федоръ Чиберикъ, Василь Копанюкъ, Микита Оробецъ, Мѣхайло Романюкъ, Федоръ Романюкъ нагор., Никифоръ Гнатюкъ, Ї̈оанъ Романюкъ, Николай Ґоѧнъ кос:, Штифанъ Оробецъ, Сѣмонъ О̂робецъ Ӕков:, Олекса Лолованъ, Василь Гнѣданъ, Грицко Дѧкуръ, Онѹфрѣй Романюкъ, Николай Романюкъ, Сѣмонъ Оробецъ, Микита Николайчукъ, Кость Дѧкуръ, Василь О̂робецъ, Ведоръ О̂робецъ, Ганаско Оробецъ, Григоръ Тутецки, Прокопъ Миронюкъ, Николай Вѣрстюкъ. Мѣхайло Солованъ, Митро Грудей, Ӕндрѣй Фочукъ, Тимофѣй д:, Ӕковъ д:

ДОПОВНЕННЯ.

1. **Звістка про Бодянське Учительне евангелие.** До того, що сказано висше на стор. 5—7 про Карпаторуські Учительні евангелия, треба додати ще звістку про той уривок рукописного Учит. еванг., який знаходить ся в манастирі Бодян у північній Угорщині. Першу звістку про сей рукопис подано в часописі „Лѣтопись сербска“, що видавалась у Будимі від 1825 р.; в кн. 11 (р. 1827), стор. 20 подав якийсь Серб відомість про сей рукопис, що має назву „Поѹченїя недѣльная“, додаючи три сторінки тексту як пробу сербщини для автора зовсім загадкової. Учений Шафарик у своїй книжці „Abkunft der Slaven“, виданій 1828 р. заявив, що евангелие писане не сербською, але словацькою мовою, тілько що кирильськими літерами. Против сих думок виступив Копітар у однім із додатків до своєї праці Hesychii glossographi discipulus et epiglossistes Russus in ipsa Constantinopoli sec. XII—XIII, Vindobonae 1840, стор. 27—28. Він заявив, що сей рукопис руський, lingua ecclesiastica vetere plus minus mixta hodierna vulgari; solent enim omnes Slavi, in hodierno suarum scholarum statu linguae suae sacrae semidocti, pro suae domesticae dialecti varietate librorum sacrorum obselatam linguam hodierna quisque sua variegare“. Варто би заглянути до того манастиря, чи заховав ся ще там той рукопис і чи нема крім него й иньших.

2. **Польські „кантички“.** Цитую люксембурське видане, без означеня року (маб. 1867) пз. Kantyczki podług wydania 1785. Paryż, księgarnia Luksemburska, ulica de Tournon 16, wydanie 3-e, в чотирьох томиках. Крім цитованих у мене пісень мають ся тут польські орігінали пісень Камянського Богогласника (дод. XX) ч. 8: Zawitaj córko Ojca przedwiecznego I, 37; ч. 17: Gwiazdo morza I, 28; ч. 36: O gospodze uwielbiona I, 27; ч. 37: Zawitaj ranna jutrzenko I, 76. Маємо в тій збірці також дві руські пісні: Пречистая діво Мати I, 48, передруковану не з Почаївського Богогласника, а з тоїж Кантички 1785 р., і відтамже передруковану різдвяну віршу „Посмотри ся чоловіче“, яку недавно видав В. П. Перетц із рукописної кантички Ф. Бернацкого з р. 1693 (Извѣстія отд. русскаго языка и словесности Имп. Акад. Наукъ 1899, кн. 3).

ЗМІСТ.

Сторона